RADVÁNYI DEZSŐ

IDÉZÉS BŰNÜGYBEN

(TANÚNAK MEGIDÉZVE AZ OLVASÓT)

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1967

ELŐSZÓ

Termete: magas.
Haja: ősz.
Szeme: fekete.
Orra, szája, álla: szabályos.
Különös ismertetőjele: nincs.

Ez lehetne a hivatalos személyleírás Kovács János rendőrnyomozó alezredesről, akiről — csak úgy ránézésre — senki se gondolná, hogy túl van már az ötvenen. Még legközelebbi beosztottjai sem titulálják öregnek, egyszerűen „főnök" a háta mögötti rangja.

Akik pedig azzal gúnyolják, hogy „amennyivel korábban jön, annyival később megy", azok aligha sejtik, hogy fiatalos külsejű parancsnokuk mostanáig mennyire kíméletlenül bánt önmagával.

*

Kivételes esemény búcsúzni a parancsnoktól, aki húsz esztendő viszontagságai között példakép tudott lenni. Nehéz férfiasan viselkedni, amikor a legjobb nevelőapa elköszön a családtól...

— Meghatott az ünnepség — kezdte Kovács János. — Érdemeimen felül való, nagy tisztesség ez nekem. Köszönöm valamennyiük szeretetét, de több búcsúztató szónoklatot ne halljak! Máris úgy érzem,

mintha saját dísztemetésemen lennék... Én nem maguktól, csak az íróasztaltól válok meg! És ezután majd jobban ráérek, többet lehetünk együtt. Akár már holnap is. Elvállaltam a bűnügyi múzeum patronálását, ahol szakmai tereferére, főnöki feketére mindig szívesen látom bármelyiküket...

*

E könyv nyilvánosságra kerülésekor már elárulható, hogy a felidézett zárt körű aktusnak „titkos megbízatásom" révén lehettem tanúja. A Belügyminisztérium személyzeti csoportfőnöke egyetlen újságírót: engem hívott meg, remélve, hogy szóra bírom az élményekben gazdag alezredest.

Bizony nehezen állt kötélnek. Ám az emlékezés hevében olyan interjúalannyá vált, akinél különbet nem kívánhat magának újságíró.

Csaknem három hónapig hetenként 15—20 órát töltöttünk együtt. Követtünk időrendi sorrendet, és csapongtunk tematika alapján, de a teljességet hamar feladtuk. Amit az első nekilendüléskor sikerült felidézni az emlékezet labirintusából, az kapott helyet ebben a dokumentumregényben, vagy ha úgy tetszik: emlékkönyvben.

Máris átadom a szót a „főnöknek".

I. FEJEZET

AKIK ELLEN HARCOLTUNK...

TŰZKERESZTSÉG

Három napja szabadultam fel, s már két napja rendőr voltam. Én, aki egész életemben még a közlekedési rendőrt is nagy ívben elkerültem. Gyűlöltem és megvetettem a rendőrruhát. De nem is abban, hanem színehagyott viharkabátban, viseltes sínadrágban — saját felszerelésben —, egyetlen kincstári piros-fehér-zöld karszalaggal kezdtem rendőri pályafutásomat.

Pontosabban: két napig egyebet se tettem — a többiekkel együtt —, mint pucoltam a németektől elhagyott kapitánysági épületből a mocskot. Hogy csinálták a nácik, máig sem tudom, de még az emeletre is felvitték a lovaikat! Elképzelhető, micsoda munkával járt lakható irodákká változtatni az istállókat.

E nem éppen harcos tevékenység közben — 1945. január 18-án — egy nagyon lesoványodott bácsika bizonytalankodott be a kapun.

Körülnézett. Csak óvatos mérlegelés után merte megkérdezni:

— Maguk az új rendőrök?

Miután megnyugtattuk a kisöreget, valamennyi lakótársa nevében kért bennünket, hogy amilyen gyorsan csak lehet, vigyük el tőlük azt a nyilas ringyót, aki hónapokig félelemben tartotta őket.

Bálint bácsival ketten, akik ismertük a környéket, izgatottan indultunk az első előállításra. Vállalkozó kedvünket mit sem zavarta, hogy az említett karszalagon és egy orosz—magyar nyelvű szabadmozgási igazolványon kívül egyéb fegyverzettel nem rendelkeztünk.

Kísérőnk a Felka utca egyik modern épületébe kalauzolt bennünket, ahol a lakók egyesült erővel lefogták és a légópincébe zárták a ház éppen menekülni akaró rémét.

Legalább harmincan rohantak meg. Egymás szavába vágva citálták az elmúlt hetek szörnyűségeit.

— Elvitette rokkant, férjemet, azt hazudta rá, hogy szimuláns, s mert nem bírt menni, a szomszéd ház előtt lelőtték — zokogta egy fiatalon megőszült asszony.

— Azzal az ürüggyel, hogy titkos adó-vevőt keres, felforgatta a lakásomat. Aztán rádió híján ékszert és készpénzt „foglalt le". A végén még örültem, hogy ennyivel megúsztam — vallotta az idős főorvos.

A házfelügyelőnő és a ház légóparancsnoka szerint minden áldott nap hajnali 4—5 órakor egy fekete Mercedes hozta haza. Ilyenkor azért imádkoztak a házbeliek, hogy minél részegebb legyen, akkor legalább békében hagyja őket.

Mondhatom, felpaprikázódtunk, pedig mi is átéltünk egyet és mást a fasizmus évei alatt.

Elérkezett hát a törlesztés pillanata.

A légóparancsnok vezetésével lementünk a pincébe. Felkattintottuk az ideiglenes fogda lakatját, és már löktük is be az ajtót.

Nesze neked, új rendőr!

Anyaszült meztelenül jó alakú nő állt a tágas pincetér közepén... Egy váratlan ökölcsapás kisebb meglepetésként ért volna.

Amint beléptünk, hisztérikusan sikongatva, földre vetette magát.

— Nem vihetnek el... nem megyek, nem hagyom magam... takarodjanak!

Most már tudtam, mit tegyek.

A sarokban a hordó tartalék víz, rögtön egy vödörrel rá.

Csend lett.

— Elég a cirkuszból!

— Öltözzön!

— Velünk jön — mondtam vagy ordítottam, pontosan már nem emlékszem, csak azt tudom, hogy eredménytelenül. Illetve a hisztériázást abbahagyta, de öltözni esze ágában sem volt.

Társam, Bálint bácsi, az öreg suszter, felkapta a vaságyra odavetett perzsabundát.

Különös viaskodás következett. A nő rugdalódzott, harapott, minden erejével ellenszegült az öltöztetési kísérletnek. De aztán kettesben valahogy mégiscsak rácibáltuk a bundát.

A nő azonban még mindig nem adta fel a harcot. Egy tapodtat sem volt hajlandó mozdulni. Amint elengedtük, ismét a földre vetette magát.

Kínlódásunkat a lakók leleménye oldotta meg. Az egyik ródlit hozott, a másik a nadrágszíját áldozta fel, én a nyakkendőmet. Azzal kötöztem össze a kezeit.

Befogtam magam a rabszállító „jármű" elé. Bálint bácsi pedig mögöttem vigyázott. És megindult a menet keresztül a városon. A lakók libasorban követtek bennünket, cipelték a nő által összerabolt és általunk lefoglalt nyolc bőröndnyi értéket.

A ródlira kötözött szőkeség eleinte segítségért kiáltozott, de amint a járókelők rájöttek, hogy miről van szó, meg akarták lincselni. Még nekünk kellett védelmeznünk őnagyságát. Ijedtében hamar elcsendesedett. Addigra már népes kísérő sereg csatlakozott körénk.

A bizalmatlan pestiek maguk ellenőrizték, hogy valóban a rendőrségre visszük-e?

*

A kihallgatásokat részletezni nem érdemes. Sok tucat embert hurcoltatott el, rengeteg holmit rabolt össze. S ha mindent nem is, de bűnei jó részét beismerte. Vallomása egyetlen szempontból volt jelentős. Csodálkoztunk, hogy nem menekült bandita-társaival Nyugatra, de kiderült, hogy nem véletlenül ragadt Pesten. A lakók az utolsó pillanatban csípték el, amikor el akart költözni az ismerős környékről, hogy a Vörös Hadsereg hátában illegális szervezkedéseket segítsen létrejönni.

Értékes, ahogy szaknyelven mondják: felderítő vallomása jelezte, hogy a front mögötti fővárosban komolyan számolni kell a nyilasok provokációival, terrorcselekményeivel.

*

Húsz év múltán zárszóképpen még csak annyit, hogy e nevezetes legelső esetem főszereplője mellesleg Szálasi szeretője volt.

A kapitányság második emeleti szobái közül a legnagyobbik volt csoportunk otthona. Itt aludtunk, ha maradt rá idő; délben itt faltuk be a zsizsikes babot, ha volt. De ez a tábori ágyakkal, szétdobált holmikkal teli laktanyaszoba volt a színtere szűnni nem akaró vitáinknak is.

Különböző származású, műveltségű, korú és vérmérsékletű férfiak együtt igyekeztünk megfogalmazni a demokratikus rendőrség funkcióját. Hogy miért lettünk rendőrök, és kit szolgálunk, az egy pillanatig sem volt vitás, de hogy miképpen, milyen eszközökkel, az annál inkább. Központi irányításnak, helyettünk gondolkodó vezetésnek ekkor még híre sem volt.

Ismertük és gyűlöltük népünk ellenségeit. Elhatároztuk, hogy egyszer s mindenkorra legyőzzük őket.

Kellett-e akkor ennél több?

És a tapasztalatok sem várattak magukra. Áradt hozzánk az óvóhelyekről kibátorodó nép. Hozta szörnyű gyászát, tengernyi könnyét, minden panaszát.

A földszint 1-ben fehérre meszeltük a falakat, üveget szereztünk az ablakba, ragyogóra súroltuk a padlót. Íróasztal és egy használható írógép is került. A fiatal, nemrég még ügyvédbojtár dr. Cserés Feri ebben a „szép" irodában fogadta a panaszosokat.

Amikor csak tehettem, nála időztem. Tenyerembe vájt körömmel, visszafojtott lélegzettel hallgattam a gépbe diktált tragédiákat. A parasztsorból lett diplomás — magam láttam — nemegyszer megkönnyezte a jegyzőkönyveket.

*

Egy február eleji délelőttön négyen maradtunk a szobában. Cserés és én, a Wesselényi utcai ideiglenes kórház ideggyógyásza és egy törékeny, tizenöt éves kislány, akit a gondos orvos annyira kendőkbe bugyolált, hogy csak szomorú, fénytelen szemei látszottak.

A kislány — nevezzük J.-nek —, szenvtelenül mondotta el történetét.

1944. december 24-én reggelre családjuk keresztény barátja menlevelet szerzett édesanyja és az ő számára. Nyomban átköltöztek a belváros egyik vatikáni védettségű házába, de egészen besötétedett már, mire a nagy zsúfoltságban fekvőhelyet sikerült szerezniük. És az éjszakákat jobban félték, mint a nappalokat, mert az embervadászok főként a sötétség leple alatt támadtak. Most is úrrá lett rajtuk a szorongás, bár remélték, hogy a pápa védelme alatt álló házban karácsony szent estéjén talán a legelvetemültebbek is békén maradnak. Nem így történt. Még ébren érte őket a csizmadobogás, puskatuspuffanás. Ismerték jól ezeket a zajokat!

Razzia!

A nyilasok a 14 és 60 év közöttieket terelték össze és hurcolták el.

A belvárosi nyilas pártházban egy atlétatermetű, nyilasruhás, bilgericsizmás fiatalember várta és háromfelé szortírozta a legújabb áldozatokat. Az egyik csoportba négy fiatalkorú lány került. J.-t csak vad férfierővel tudták elszakítani az édesanyjától, s három társával együtt betuszkolták egy rosszul világított pincébe. Kis idő múlva népes kíséretével megjelent az atlétatermetű, s megállt a pince közepén. A lányokat a sarokba parancsolta.

— Kurvák! Ruhát le!

De egyik sem mozdult, még a lábuk előtt porzó pisztolylövésre sem. Ekkor az atlétatermetű kimérten J.-hez lépett. A nyakkivágásnál két kézre markolta a kislány ruháját, s egyetlen mozdulattal tépte szét a kabátot, blúzt, kombinét...

— Brávó, Csonttörő!

— Harapj az almába, Csonti!

— Így kell ezt csinálni! — hízelgett kórusban a publikum.

Ocsmány röhögéssel estek neki a lányoknak, akik halálraszántan, de esélytelenül védekeztek a megvadult falkával szemben. A nyilas stricik ájulásig gyötörték a szerencsétlen gyerekeket. De ez sem volt nekik elég. Eszméletre locsolták őket, és korbáccsal kényszerítették, hogy borosüvegek cserepein mezítláb táncoljanak.

J. remegő testét azonban hiába szaggatta csíkosra a korbács, már semmi sem fájt neki, senkitől sem félt. Nem táncolt!

Nekimentek. Hárman dühödten leteperték. Csonttörő pálinkával locsolta meg vállig omló haját, s aztán ördögi pofával meggyújtotta...

Éjfélre ért véget a szadisták tivornyája. Záróakkordként kihajtották a meztelen élőhalott lányokat a Duna-partra.

Tarkólövések dörrentek.

J. sérülése nem volt halálos. A folyó partra sodorta, ahol katonák találták meg. Köpenyt terítettek rá, úgy rohantak vele a legközelebbi orvoshoz.

*

A laktanyaszobában a bűnösök felkutatásának lehetőségeit latolgattuk. A tanúkat megölték. Az ismeretlen tettesek feltehetően Nyugatra szöktek. A nyomozás támpontja mindössze egy alvilági név: Csonttörő, és egy helyszín: belvárosi nyilasház.

Vajmi kevés ez, de tudtuk: ha Csonttörő itthonrekedt, a föld alól is előkerítjük.

Másnap minden egyéb munkát félretettünk. Húszan tíz másik kapitányságra mentünk. Lefogott nyilasokat hallgattunk ki. Csak azt kérdeztük: Ismerik-e a belvárosi nyilasokat? Tudnak-e Csonttörőről?

Támpont, támpont, támpont kellett!

Én kaptam el az első szálat. Cérnavékonyat, de mégis... Megtudtam, hogy a pártszolgálatos Csonttörő kisnyilas korában a Magyar utcai Mezon Frida „szalonban" egy vörös hajú prostituált stricije volt.

Rögtön a szétrebbent „lányokat" kutattuk. Egyik Erzsébeten lakott, a másik Zuglóban. Nem egy Nyugatra vagy vidékre távozott. Az ötödik napon nyomára akadtunk a vörösnek is. Egy „kolléganője" úgy tudta, hogy hazament az anyjához Monorra.

Nehezen szerzett teherautón négyen utaztunk utána. Ezúttal már 7,65-ös Frommerekkel felszerelve.

A józan észre hallgatva, de talán egy kicsit a romantika miatt is, észrevétlenül bekerítettük a faluszéli házat, hogy rajtaütésszerűen toppanjunk be és ne hagyjunk egérutat.

Nemhiába!

Beléptünkkor már borította is felénk a nagyasztalt a civillé vedlett Csonttörő.

A pisztolyok azonban megálljt parancsoltak.

*

Csonttörőt — valódi nevén Still Andrást — a Népbíróság többrendbeli gyilkosság bűntette miatt kötél általi halálra ítélte.

Az ítéletet végrehajtották.

IRTÓZTATÓ EMLÉK

Valamennyien átéltük a Horthy- és Szálasi-korszak rémuralmát, tehát személyes tapasztalatból is ismertük a gaztettek egy részét. Mementóul tulajdonképpen mindegyiket el kellene mesélnem, de csak néhányat mondhatok el, s közülük is elsőként a legszörnyűbbet, amely két évtized múltán is kísért álmomban.

*

1944 karácsony estéjén Zugló felé gyalogoltam, barátokhoz igyekeztem vacsorára. Útközben, a Keleti pályaudvarnál ismerős állított meg.

— Már nem tart sokáig — újságolta izgatottan. — A moszkvai rádió orosz nyelvű adása közölte, hogy Budapest körül bezárult az ostromgyűrű.

Tíz hónapja éltem illegalitásban mint katonaszökevény, mondanom sem kell, mennyire vártam már a fasiszták végét.

A hírre vidámabban vágtam a Thököly útnak... A légoltalmi elsötétítés miatt csak botorkálva lehetett közlekedni. Aki tehette, sötétedés után nem is ment az utcára. Én viszont szívesebben jártam késő este. Bármennyire is jól hamisított személyi iratokkal rendelkeztem, nem kívántam igazoltatásba botlani. A sötétség védelmébe fogadott. Jobban figyeltem,

mint a járőrök, s mihelyt valami gyanúsat észleltem, gyorsan más irányban „húztam el a csíkot". Most is óvatosan haladtam egy postás nyomában, öt-hat lépésnyire lemaradva. Ez is bevált módszerem volt. Nemegyszer úgy menekültem meg, hogy míg az igazoltatók az előttem levővel bajlódtak, én elinaltam.

A biztató hír újabb és újabb gondolatokat ébresztett bennem. Vajon még hány nehéz nap vár rám? Átvészelem-e ezt a legveszélyesebb időszakot? Vagy épp most csúszom el, amikor már reális közelségbe került a holnap?

Jóformán észre sem vettem, hogy a Stefániához értem, és elfogott a félelem, hogy gondolataimba merülve megfeledkeztem az óvatosságról.

Körülnéztem.

A postás eltűnt előlem, de szerencsére egy kövér néni bukkant fel, s most őt választottam „előőrsnek". Utána eredtem a széles úttesten.

A néni megpakolt szatyraival nehézkesen, lassan lépkedett. Közelebb mentem hozzá, gondoltam, felajánlom a segítségemet, és egy darabig cipekedem helyette...

— Szűzanyám! — sikoltott fel hirtelen. — Segítség! — toldotta meg még vérfagyasztóbban.

Megtorpantunk mind a ketten. Fogalmam se volt, mi történhetett, miért rémült meg az asszony.

— Ott!... Ott! — suttogta.

A szatyrát elejtette, görcsösen belém kapaszkodott. Rosszullét kerülgette.

— Odanézzen!

Balra a sarki gázlámpa vasán katonaruhás akasztott ember lógott, bíborpiros arccal, kimeredt nyelvvel.

Iszonyú látvány!

A gázláng kísérteties fénye megvilágította a meggyalázott őrvezető mellére tűzött papírlapot: „Így jár minden katonaszökevény!”

*

A felszabadulás első heteiben nemigen volt időm „személyes üggyel” törődni. De mihelyt tehettem, felkerestem a Zuglóban is megszerveződött rendőrkapitányságot, és jelentettem a Stefánia úti kegyetlenséget.

Már másoktól is értesültek róla, s bár már addig is sok vezető nyilast letartóztattak, a katona gyilkosait nem sikerült elfogniuk.

Azt viszont kiderítették, hogy idősebb H. Zoltán kerületvezető és ifjabb H. Zoltán pártszolgálatos a tettes.

A főváros körülzárásának hírére apa és fia kettesben indult „fejvadászatra”. Néhány óra alatt nyolc katonát fogtak el, és hiányos irataik miatt azonnal felakasztották őket Zugló forgalmasabb helyein.

Ajánlkoztam a zuglói rendőrkapitánynak, hogy szívesen részt vennék a további nyomozásban, de nem mondhatnám, hogy lelkesen fogadott. Mindanynyian úgy voltunk akkor a „nagy ügyekkel”, hogy magunk akartunk eredményt elérni, tulajdonképpen nem is hiúságból, hanem inkább buzgóságból. Végül is azért megállapodtunk, hogy ha valami érdemleges-set megtudunk, kölcsönösen értesítjük egymást.

Mivel sokáig nem történt semmi, ismét magam kezdeményeztem.

— Eltűntek, nem találjuk egyiküket sem. De különben is éppen eléggé be vagyunk fogva, nem pocsékolhatjuk rájuk az időnket — közölte az illetékes nyomozó.

Ezen majdnem összevesztünk. De aztán beláttam, hogy elfogult és türelmetlen vagyok, hiszen zuglói bajtársaim is erejüket nem kímélve, éjjel, nappal dolgoznak a H-éknál semmivel sem kisebb bűnözők összeszedésén.

A nyomozás addigi eredményei szerint id. H. Zoltán Zugló peremén, a körvasúthoz közel saját villaházában lakott fiával, feleségével és idős anyósával. A két nő most is ott tartózkodott a bombázásoktól romossá lett házban. Ismételt kihallgatásaik során következetesen vallották, hogy a két férfi Budára vonult vissza, így próbált a németekkel karöltve kitörni az ostromgyűrűből. Állításuk szerint se levélben, se szóban azóta semmiféle életjelt nem adtak magukról. A zuglói rendőrök egyébként több rajtaütésszerű házkutatást is tartottak náluk, de se őket, se idegeneket nem találtak a lakásban.

Ezúttal mégis sikerült megszereznem a zuglóiak hozzájárulását, hogy kihallgassam H.-nét. Én talán több szerencsével járok.

Két nap múlva aztán parancsnokom engedélyével kimentem Zuglóba. Sötét este volt, mire elértem a helyszínt. Egyedül jöttem, nem volt hát mindegy, hogyan megyek be, mennyire készülök fel bármilyen meglepetésre. H.-ék kertjével szemben megálltam egy fa mögött kicsit gondolkozni.

Talán 10—12 lépésnyire közelítettem meg a drótsö-

vényt, amikor dühödt kutyaugatás torpantott meg. Igazán nem számítottam erre a fordulatra, persze senki se mondta, hogy H.-éknak kutyájuk van. Egy újonc nyomozónak pedig akkor még ilyesmi nem jutott eszébe.

Közbevetőleg megjegyzem, hogy így, saját kárunkon tanultuk a nyomozás bonyolult mesterségét valamennyien.

Gyorsan visszahúzódtam, s megint beálltam a fa mögé. A kutya miatt a kitervelt váratlan betoppanás meghiúsult. Más ötlet, más trükk kellene!

De mi legyen az?

Ám amíg töprengtem, odaát a ház mögül, a sufni felől előbb zseblámpa fénye villant, majd egy asszony körvonalai bontakoztak ki. Feltehetően H.-né. A villódzó fényben a bal kezében egy kis kosarat vettem észre. Hatalmas farkaskutya szaglászta körül.

— Jól van, Cézár, jól — csitítgatta az asszony.

Jobban meg kellett lapulnom, mert előre jöttek egész a kapuig.

— Jól van, aranyoskám, jól... asszonyka szereti Cézárt. Ugye, ügyes leszel megint? — suttogta a nő, de a nagy csendben tisztán hallottam minden szavát.

H.-né — most már biztos voltam benne, hogy ő az — leguggolt. A zseblámpát az ölébe fogta, hogy szabaddá tegye kezét.

— Fogd, Cézár! — parancsolta most már szigorúbban, és fülével a kutya szájába akasztotta a kosarat.

— Vigyázz! Siess! — suttogta, de nem engedte el a kutya nyakörvét, megsimogatta még a már nagyon izgatott állatot.

— Rajta!

A kutya kirontott a kapun és eltűnt a sötétben.

Az asszony ráfordította a kulcsot, eloltotta a zseblámpát, és visszament a házba.

Én pedig ott maradtam földbe gyökerezett lábbal, mindent megértve, tehetetlenül.

*

Baráti körben, kicsit félve ugyan, de elmeséltem zuglói kalandomat. Nem nevettek ki, s ez utólagosan is becsületükre váljék. Sokféle tanácsot kaptam.

— Kerítsünk egy embert, aki bánni tud a kutyákkal — javasolta mindig ötletes társam, Szabó Pista, és meg is ígérte, hogy felkutat egy régi rendőrt, aki járőrkutyák idomításával foglalkozott valamikor.

Más megoldás nem lévén, türelmesen vártam. Végtére is nem loholhatok a kutya nyomában árkon-bokron át. H.-nét meg úgyis hiába faggatnám!

Aztán nemsokára előkerült a régi őrmester. Szívesen jött, örült, hogy hasznát vesszük. Megnyugtatott, hogy adjak csak neki egy kis időt, s hamarosan nyomra vezet minket.

Napokat töltött Zuglóban. Magához szoktatta a farkaskutyát, és egy hét múlva lelkendezve jelentette, hogy Cézár engedelmeskedik.

Még aznap este harmadmagammal meg az idomítóval ismét kimentünk Zuglóba, lesbeállni H.-ék házával szemben. Ezúttal is úgy történt minden, mint első ottlétemkor.

Cézár nekiiramodott, de az őrmester füttyére nyomban megállt. Füle hegyesre nyúlt, szeme villogott, fejét magasra tartva beleszagolt a levegőbe. Újabb fütty, és már vidáman, ismerősként futott segítőtársunkhoz, aki egy pillanat alatt szíjat kapcsolt Cézár nyakörvére.

Most már mi is előbújtunk, bár a haragos morgás megértette velünk, hogy túl közel ne igen merészkedjünk.

Az idomító „rajta, Cézár” kiáltással útnak indította a pórázra fogott kutyát.

Megindult a menet: az élen Cézár, szinte futásra késztetve új idomítóját, majd vagy tíz méterrel lemaradva mi. Nemsokára már a kerteken túl jártunk.

Vagy húsz percig tarthatott ez a különös felvonulás, amikor Cézár hirtelen megtorpant.

— Itt már el kell engednem — mondta az őrmester —, de látni fogják, hogy melyik krumpliverembe bújik be.

Mindnyájan feszülten figyeltünk.

A póráztól megszabadult Cézár végigfutott a bombatölcsérekkel teli mezőn. Szerencsénkre éppen holdvilág volt, nem lehetett szem elől téveszteni. Mintegy kétszáz méternyire tőlünk megállt, kettőt vakkantott, türelmesen várt, aztán kis idő múlva hason csúszva bebújt egy üregbe.

Előbbre mentünk. Fegyverét mindenki előkészítette, s lehasaltunk a mezőn.

Az őrmester még jobban előre kúszott, hogy a kijövő kutya figyelmét magára terelje. Így lestük a kellő pillanatot.

Végre Cézár előbújt, s a füttyszónak most is engedelmeskedett. Megkezdhettük mi is a kúszást. Lélegzet-visszafojtva küzdöttük magunkat a célig. Hamarosan elértük az ék alakú földhányást. Szalmával takart torkán cigarettafüst kígyózott elő . . .

Hirtelenében nem tudtam, mit tegyek. Csak egyenként mászhatnánk be, méghozzá a viszonylag világosról a vaksötétbe. Kész öngyilkosság lenne. Ha pedig megadásra szólítanám fel őket, esetleg felesleges tűzharcot provokálnék. Legjobb volna kiönteni őket, mint az ürgét.

Hang nélkül, kézzel jeleztem a társaimnak, hogy kússzunk vissza.

*

Éjfél után kezdtük újra az akciót. A zuglói kapitányság embereivel megerősödve szorosan körbe fogtuk a vermet. Víz helyett, ami nem volt a közelben, füsttel támadtunk az „ürgékre”. Száraz szalmát, avart, apró gallyakat raktunk kupacba a bejárat torkában. Kis benzint is loccsantottunk rá.

Meggyújtottuk.

Teljes csendben vártuk a hatást.

Feltevésünk szerint a két banditának már aludnia kellett. A füstre ébredve — reméltük — gyanútlanul kimásznak a levegőre.

Így is történt.

Előbb az apa, majd a fiú csuklóján kattant a bilincs.

ADD MEG MAGAD!

Az első hónapokban szóbeli bejelentések és írásbeli feljelentések alapján nyomoztunk. Ez sok hiábavaló munkával járt. A háború utáni zűrzavarban ugyanis rejtőzködési szándékkal rengetegen változtattak lakhelyet. Az ismeretlen helyre költözöttek felkutatása pedig eléggé kilátástalan volt. A Bejelentő Hivatal nyilvántartása megsemmisült. És ha jól emlékszem, csak február végén, március elején jelent meg rendelet az új bejelentkezésről.

Persze ekkor a lelkesedés mámorában éltünk. Egyikünk sem ismert kudarcot, hanem még nagyobb akarattal „hajtottunk" egyik címről a másikra, mint valami szimat-kutya.

*

Több bejelentésből tudtuk, hogy a XIII. kerületi nyilasok kivégző osztagában egy beesett arcú, barna hajú, bal lábára kicsit bicegő, negyven év körüli férfi volt az egyik legkegyetlenebb hóhér. Sokan vallották róla, hogy miközben a Duna-parti vesztőhelyre kísérte az áldozatok kisebb-nagyobb csoportjait, ököllel, puskatussal ütötte-verte őket, s főként az asszonyokat, lányokat. Ismertük már ruházatát és tájszólásos trágár beszédmódját. Sok apró részlet gyűlt össze, de nevét és lakcímét olyan nyilasoktól sem sikerült megtudni, akikkel egy csoportban garázdálkodott.

Másfél hónap múltán, február vége felé egy házfelügyelő bejelentette, hogy egyik nyilas lakója 1944 karácsony óta eltűnt. Nem tudja, mitévő legyen a lezárt lakással, már háborognak az összezsúfolt lakók, és ha nem intézkedünk, erőszakkal fognak beköltözni.

Már küldtük volna a házfelügyelőt az illetékes kerületi elöljáróságra, de szerencsére csak úgy mellékesen megjegyezte, hogy az eltűnt lakó egyébként biceg.

És gyors kérdések után máris eldőlt, hogy a sokat emlegetett gyilkosról van szó. Neve: Kiss Lajos, foglalkozása: cipész, műhelye a Váci út és Sziget utca sarkán levő házban található.

Ez se volt sok adat, de mi nagyon örültünk. Nyomban kisiettünk a helyszínre.

A négyemeletes sarokházat azonban romokban láttuk. A műhelyt maga alá temette a leomlott falrengeteg.

Az életben maradt környékbelieket faggattuk Kiss Lajos rokonai és barátai felől. Aztán a Visegrádi utcai házban, a volt lakásán kérdezgettünk utána a szomszédok körében. Vagyis a gyors siker helyett megint a szokásos aprómunka következett.

Elsőként elvált feleségét kerestem fel a Béke téren.

A volt férj iránti érdeklődést azzal indokoltam, hogy az elöljáróságnak intézkednie kell az elhagyott lakás ügyében. Ha Kiss nem jelentkezik záros határidőn belül, minden ingóságát le kell foglalnunk az Elhagyott Javak Kormánybiztossága részére — mondtam.

Kissné azonnal igényt tartott a bútorokra, mondván, hogy az közös szerzeményük, csak annak idején a férje ügyvédje kiforgatta őt minden jogos tulajdonából.

— Kiss úgyse fog előkerülni — jelentette ki a pergő nyelvű asszony. — Nemrég, amikor beállított hozzám szállásért könyörögni, elárulta, hogy bujkál.

Több se kellett nekem.

Eldőlt tehát, hogy Kiss Lajos nyilashóhér létezik, és nem sikerült Nyugatra menekülnie. Feltehetően már talált is magának valamilyen biztos búvóhelyet.

Hárman vállaltuk a felkutatását.

Szétosztottuk a címeket, ami most már bőven volt, hiszen Kissné csaknem minden rokont és barátot megadott.

Nekem négy pesti és három vidéki cím jutott.

*

A legkecsegtetőbbel akartam kezdeni, előbb azonban alaposan átgondoltam a haditervet. Friss és igen kellemetlen emlék élt bennem. Két hete sem múlt, hogy csúnyán póruljártam. Akkor is letartóztatásra indultam Bálint bácsival. A Gestapo egyik besúgóját kerestük. A házmegbízottól értesültünk, hogy éppen otthon van az édesanyjánál. A Szondy utcai bérház egyik lépcsőházi ajtajánál kötöttünk ki.

Erélyesen kopogtattam. Idős néni húzta félre a függönyt.

— Mi tetszik?

— A demokratikus rendőrségtől vagyunk — mondtam szokás szerint és nem kis büszkeséggel.

— Jaj, istenem!...

— Nyissa ki!

— Nyitom, nyitom.

Eltartott egy kis ideig, míg remegő kezekkel a zárat babrálta, majd betessékelt minket. Sietve nyomultunk keresztül a hosszú előszobán, be az ebédlőbe. Közben megkérdeztem, hogy itthon van-e a fia, de választ se várva, benyitottam a hálószobába.

Mintha mozdult volna az ágyneműktől takart tapétaajtó. Már löktem is be, s a fürdőszobában találtam magam, ahol tenyérnyire nyitva volt a másik ajtó, az előszobára nyíló...

Nagyon szégyelltem magam. A lakásban körbejárva az orrom elől szökött meg a gazember.

*

Ezek után érthető óvatossággal indultam Kiss Lajos nyomába, ahhoz az asszonyhoz, akiért elhagyta a feleségét.

Meglepődtem.

Fiatal, jól ápolt, értelmes nő fogadott. A feleség tökéletes ellentéte. Hát igen, ez így szokott lenni! Csak azt nem értettem, hogy minek kellett neki éppen Kiss Lajos, ez a kákabélű, iszákos, brutális ember.

A bemutatkozás formaságain gyorsan túlestünk. H. Ilona fogtechnikus szemrebbenésnyit sem lepődött meg.

— Lajos miatt jöttek, ugye? — kérdezte.

— Meg maga miatt is — mondtam.

— Január utolsó hetében itt lakott nálam. Három napot töltöttünk együtt, aztán ment, mert gyanította, hogy keresni fogják nálam. Félt, elviselhetetlenül idegeskedett. Bevallom, örültem, hogy megszabadulok tőle.

Elkéstünk.

Hiába faggattam tovább H. Ilonát, váltig állította, hogy tudott ugyan Lajoska nyilas párttagságáról, de nem is sejtette, hogy vér tapad a kezéhez. És fogalma sincs, merre lehet.

Egyetlen dolog maradt még hátra. Ketten gyorsan átkutattuk a lakást. Nem találtunk semmi érdemlegeset, s már mentünk volna, amikor a mindig nyughatatlan Bálint bácsinak eszébe jutott megnézni a WC-t is. És nemhiába, mert a víztartályban egy kétliteres dunsztosüveget talált. A pergamenpapírral lekötözött üveg ékszerekkel volt tele.

Ha valaha, hát most megbizonyosodtam: az öreg aranyat ér a háznál!

H. Ilonkát persze magunkkal vittük.

Később már bevallotta, hogy tudott szeretője rablásairól, az értékek egy részét ajándékként mégis el-

fogadta. Azt viszont tagadta, hogy még mindig kapcsolata lenne a szökésben levő Kiss-sel.

*

Se Pesten, se vidéken nem sikerült a gonosztevő nyomára bukkannunk. Adataink kicserélésekor mégis azonos következtetésre jutottunk: emberünk minden bizonnyal a fővárosban bujkál. Ha pedig így van, akkor Ilonka többet tud, mint amennyit vallott.

Újra, többször is beszéltem vele, de most sem tudtam megingatni, rendületlenül kitartott kezdeti vallomása mellett.

Éreztem bár, hogy alakoskodik, mégis tehetetlen voltam.

Közben új megoldás gondolata érlelődött bennem. Mérlegeltem, ingadoztam, napokig. Vajon ki a fontosabb, ez a vagyonszerzéstől megrészegült nő, vagy a sokszoros gyilkos. Ezt könnyű volt eldönteni. De van-e jogom elengedni a kisbűnöst, ha elárulja a nagyobbat?

Késő este hosszabb beszélgetésre szántam el magam. Meg akartam ismerni H. Ilonka életútját. Ezúttal nem vádoltam és nem zaklattam. Megkértem, hogy meséljen a gyermekkoráról, első házasságáról, az azt követő magányos évekről. Szüleiről és ismerőseiről. Anyagi körülményeiről, terveiről és vágyairól... Hajnalodott már, amikor döntöttem: Elnézem bűnrészességét a gyilkos kézreadása ellenében.

H. Ilonka megértett és nem tétovázott.

*

Hajnalban hatan gyülekeztünk, hogy amint világosodik, lecsapjunk Kiss rejtekhelyére.

Ahol legelőször kerestük, ott állítottam meg csoportomat most is. A Váci út és Sziget utca sarkán. Bajtársaim tekintetéből azonban kiolvastam: nem hiszik, hogy a romhalmaz élő embert rejthet.

Megindultam a kapubejárat maradványához. Embermagasságú, de csak 70—80 centi széles rés, mint valami barlangnyílás vezetett befelé.

Bepréselődtem, mögöttem libasorban a többiek.

Óvatos bukdácsolás után kör alakú kis „tisztáshoz" értünk. A bejárati nyílással szemben, a fal tövében belülről bedeszkázott és elreteszelt pinceablakot vettünk észre. Négy embert visszaparancsoltam a sötét folyosóba. Ketten pedig a pinceablaktól jobbra és balra helyezkedtünk el. Csőre töltöttük pisztolyainkat.

Aztán öt egyforma rövidet koppantottam a deszkán...

Megmerevedve várakoztunk. Az izgalmas csendben szinte vánszorogtak a másodpercek...

Végre!

Óvatosan megmozdult a deszka. Kitárult a nyílás.

— Add meg magad! — kiáltottam, s már fordítottam is a pisztolyt az ablak mögötti szempár közé.

Lassan magasba emelte kezét Kiss Lajos, aki az ismert jelzésre barátnőjét várta...

KÖZBESZÓLÁS (I)

Sajnálattal bár, de meg kellett szakítanom Kovács János rendőrnyomozó alezredes érdekes és izgalmas

elbeszélését, mert úgy gondoltam, hogy a teljes képhez hozzátartozik az akkori idők új rendőrségének szervezeti felépítése is. Erről a következőket mondotta az alezredes elvtárs.

*

A kezdet kezdetén persze nem felülről jött utasításra alakultak meg a fokozatosan felszabaduló területek rendőrségei. Tulajdonképpen csak Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormány mellett szerveződött olyan testület, amely a majdani országos vezetést vállalhatta volna. Addig azonban mindenütt a helybeli kommunisták öntevékenységétől függött, hogy létre jött-e vagy sem a rend és közbiztonság megteremtésének magja.

Budapesten, ahol a legerősebb és legfejlettebb volt a munkásmozgalom, amint felszabadult egy-egy közigazgatási terület, azonnal megalakultak a Kommunista Párt szervezetei. A párttagok azután nyomban az elöljáróságok, kapitányságok birtokbavételére indultak.

Én a Váci út 50-ben vettem részt, talán harmincad magammal, az ötödik kerületi pártszervezet megalakításában. Rögtön határozatot hoztunk a legsürgősebb tennivalókra. S közöttük is első helyen szerepelt a rendőrség megszervezése. Vagy tízen elmentünk a Vadász utcai kapitányságra, ahol — mint már említettem — romhalmaz és kilátástalan helyzet fogadott bennünket. De nemsokára újabb kommunisták, szociáldemokraták és szakszervezetiek kerültek elő, akik közül néhánnyal folyamatosan bővült az új rendőrség létszáma.

Jelentkeztek persze régi rendőrök is, főként olyanok, akik bizonyítani tudták, hogy a náci megszálláskor vagy a nyilas hatalomátvételkor önként elhagyták a rendőrséget. Ilyenek nem is voltak kevesen.

Először a politikai nyomozócsoport, majd két hét múlva a bűnügyi részleg alakult meg. A kerületi politikai részleg kizárólag új emberekből szerveződött csoporttá. A bűnügyesek is jórészt újakból kerültek ki, de itt már a kezdet kezdetén munkába állhatott egy fogalmazókarbeli régi tiszt, akit németellenessége miatt 1944. március 19-e után megfosztottak rangjától. S végül az őrszolgálat mintegy kétharmada új, egyharmada régi rendőrökből szerveződött.

Miközben egyre-másra alakultak a főváros önálló kerületi kapitányságai, az Andrássy út 60-ban, a volt nyilas székházban megkezdődött a politikai rendőrség, a későbbi Politikai Rendészeti Osztály szervezése. Tehát a központi vezetés is kialakulóban volt, sőt, egy hónap múltán, úgy február elejére, már hivatalosan vezetése alá rendelte a kerületi politikai csoportokat. Gyakorlatilag azonban áprilisig is eltartott a valóságos szolgálati viszony megteremtése.

Addig a területi illetékesség és az intézkedési jogkör rendezetlensége folytán komoly nehézségekkel kellett megküzdenünk. Erre két példát említek:

Az Elektromos Művek katonai parancsnokát már 1945 január közepén kerestem, de sem a munkahelyén, sem a lakhelyén nem találtam, pedig ez a horthysta tiszt a legderekabb munkásokat hurcoltatta el mint németelleneseket és kommunista szimpatizánsokat. Hónapokig nyomoztam utána eredménytelenül. Aztán teljesen véletlenül akadtam a nyomára.

A Buda-Dél internáló táborból kihozattam valakit tanúkihallgatásra. Amikor kikérdezését befejeztem, kíváncsiságból a sorsa iránt érdeklődtem.

— Akinek pénze van, annak jó, akinek nincs, annak rossz — magyarázta elég szkeptikusan. És elmondta, hogy egyik internált társa olyan csomagokat kap mindig, hogy szinte csorog a nyáluk.

Meglepetésemre kiderült, hogy ez a szerencsés ember neve szerint azonos az általam oly régen keresett katonai parancsnokkal. Kirohantam a táborba, és percek alatt tisztáztam, hogy valóban ő az, akiért annyit talpaltam, eleddig hiába. A XI. kerület nyomozója internáló táborba dugta egy vacak kis feketézésért. A kollégának eszébe se jutott a munka- és lakhely szerint illetékes kerülettől információt kérni, és emiatt a volt hadiüzem-parancsnok kis híján megúszta főbenjáró bűncselekményét.

A második esetben Cserés dr. fejezett be egy ügyet azzal, hogy egyetlen gyilkosságot bizonyított az őrizetesre. Szabályszerűen átadta az illetőt a Népbíróságnak, anélkül, hogy a központban is ellenőrizte volna kilétét.

Hónapokkal később azonban, amikor az egyik napilap beszámolt a bírósági tárgyalásról, a Politikai Rendészeti Osztályon valaki felfigyelt az esetre, és eszébe jutott, hogy más vizsgálat kapcsán milyen súlyos bizonyítékok merültek fel a vádlott ellen. Még időben sikerült beavatkoznia, és csatolni tudta a perhez a nyolcvanszoros emberölést bizonyító nála levő dokumentumokat. Az egyetlen gyilkosság és a népirtásnak minősülő nyolcvanszoros gyilkosság között — mondanom sem kell — óriási a különbség.

Nos hát ilyen nehézségek származtak abból, hogy nem volt kellő — hogy úgy mondjam — tájékoztatás, irányítás a központ részéről, és kellő tájékozódás a mi részünkről. Egyébként kerületenként tíz és harminc fő között váltakozott a politikai nyomozói létszám. A központ pedig az első esztendőben, becslésem szerint, százötven-kétszáz nyomozóval működhetett. A rendkívüli helyzethez mérten ez igen csekély volt. Igaz, minél szervezettebb és központosítottabb lett a testület — ami az én utólagos megítélésem szerint egy egész esztendőbe tellett —, annál gyorsabban és eredményesebben ment a munka.

A nézetazonosság, az akarati egység kivételes korszakát éltük. Ki-ki a maga posztján: pártban, államapparátusban, gyárban, hivatalban — a magam esetében a rendőrségen — képessége legjavát nyújtotta.

Mindaz, ami 1945-ben körülményesen, hibákkal tarkítva és nehezen bontakozott ki a rendőrség munkájában, a következő esztendőben már zavartalanabbul működött. Évek múltán pedig olyan rendőrséggé fejlődtünk, amely nemcsak hogy nem maradt a nemzetközi színvonal alatt, de sok tekintetben az élre került. Gondolok itt a kémelhárítás sikereire meg a közbiztonság szinte kifogástalan rendjére.

S ha már a személyi állományról szó esett, hadd emlékezzem meg tisztelettel a demokratikus rendőrség hőseiről.

Csak az első esztendőben közel száz rendőr esett el az ellenséggel vívott fegyveres harcban.

A napi 16—18 órás munkaidőnket lekötő rengeteg bejelentés és feljelentés mellett sok olyan esemény is történt, amely azonnali vizsgálatot tett szükségessé.

A fővárost sötétedés után fegyveres bandák lepték el. Gyanútlan járókelőket támadtak meg, kifosztották és meztelenre vetkőztették őket. Ha egy-egy, a náciktól megmentett raktár nyomára jöttek, lecsaptak rá, kirámolták és felgyújtották, lehetőleg úgy, hogy a környék is lángba boruljon. Az alakuló demokratikus pártok és társadalmi szervezetek több vezetőjét megtámadták, súlyosan bántalmazták vagy megölték. És még hosszan sorolhatnám a háború utáni hatalmas bűnhullám példáit.

Elrejtve és szabadon is a fegyverek tömkelege hevert szanaszét, bárki kedve szerint válogathatott belőlük. A zavarosban halászók egész arzenálra valót gyűjtöttek össze. A fegyverek kötelező beszolgáltatásáról szóló rendeletet senki sem vette komolyan, hiszen a hatékony ellenőrzésre nem volt erő. Csak április, május táján — amikor már példát statuáló bírósági ítéletek is születtek fegyverrejtegetők ellen — szolgáltatták be százával a revolvereket, puskákat, pisztolyokat, kézigránátokat és lőszereket.

Sok volt a munka, de végre akadt egy szabad vasárnapom, amikor kimehettem rég látott szüleimhez Kistarcsára. Akkoriban ez eléggé nagy vállalkozás volt, hiszen csak gyalog lehetett kijutni.

Délfelé értem az utcánkba, s már messziről láttam, hogy valami szokatlan történhetett. Csoportokba verődve izgatottan beszélgettek az emberek. Szinte

mindenki az utcán. Anyámat is a kertajtóban találtam. Azzal fogadott, hogy a község köztiszteletben álló idős szabóját és feleségét meggyilkolva találta a szomszédasszonyuk. Mióta az eszemet tudom, a családunk jó barátságban élt Károlyi bácsiékkal. Feri fiukkal együtt gyerekeskedtem, de már évek óta nem találkoztam vele, a háború bennünket is elsodort egymástól. Hírből azonban tudtam, hogy Feri a kommunista párt egyik megyei titkára lett, ismert közéleti személyiség. Károlyi bácsi, a régi szociáldemokrata, amikor kiszabadult az internálásból, legyengülten is azonnal a helyi Nemzeti Bizottság szervezésébe fogott.

Az idős házaspárt az ágyban érte utol a halál.

Ácskapoccsal — bestiális kegyetlenséggel — verték szét a két öreg fejét.

Ennyi idő elteltével is borzalmas rágondolni.

Persze anyámékat otthagyva azonnal rohantam a helyszínre.

Már nyüzsögtek ott a kistarcsai rendőrök és nyomozók. Kapkodtak, dühöngtek, szentségeltek valamenynyien, de senki se tudta, hogy tulajdonképpen merre kezdjék a gyilkos kutatását. A csoportvezető megpróbálkozott a lábnyomokkal, de hiábavaló volt minden, hiszen a rendőrök összetaposták az egész helyszínt. Szégyen ide, szégyen oda, de akkor bizony még nem tudták, hogy a helyszíni nyomok lehetnek a tettes legbeszédesebb árulói, tehát úgy kell óvni őket, mint a szemük fényét.

Jórészt odavalósiak vagy környékbeliek voltak, jól ismertek hát, s nyomban bekapcsolódhattam a nyomozásba. Átmentem a szomszédba, félrevonultam a

gyilkosságot felfedező asszonnyal, megpróbáltam nyugodtan kikérdezni: mit látott, mit tud.

Máskor reggel hatkor, most azonban, vasárnap lévén, csak tíz tájban ment át felkelteni az öregeket. Többszöri zörgetésre sem kapott választ. Gondolta, beles a kulcslyukon, s ha alszanak, nem zavarja őket, hadd pihenjenek még egy kicsit. A zárban levő kulcstól azonban nem látott semmit. Lenyomta a kilincset, bár arra számított, hogy szokás szerint zárva találja az ajtót. És maga is megijedt, amikor mégis kinyílt.

Elbeszéléséből felfigyeltem egy érdekes dologra. Már hajnali négy órakor ébren volt, mégsem észlelt semmi gyanúsat. Idegent nem látott, kutyaugatást nem hallott. Se az ő kutyájuk, se Károlyiéké még csak nem is vakkantott. Márpedig a kutyák fellármázták volna őket, ha idegen közelít a házhoz.

Én is jól megnéztem a szobát. Az ágynemű úszott a vérben, az ajtótól az ágyig azonban egy csepp vért se találtam a padlón. Ebből is arra kellett következtetnem, hogy a tettest ismerősként fogadták. Kopogtatásra ajtót nyitott a bácsi vagy a néni. Amelyikük beeresztette az illetőt, az is visszafeküdt az ágyba. Ezután csapott le a gyilkos.

Tehát szinte bizonyos, hogy csak ismerős ölhette meg Károlyiékat.

De miért tette?

A kicsiny szoba-konyhás házban nem volt nehéz mindent szemügyre venni. Kutatás, rablás nyomait nem találtam. Maradt az eredeti elképzelésem: vagy az apa, vagy a fiú politikai ellensége a gyilkos. Csakhogy nyilas banditának, olyan személynek, akiről tudják az öregek, hogy haragosuk, éjszaka biztos nem nyitottak volna ajtót. Olyanvalakinek kellett tehát

lennie, aki, titkolva gyűlöletét, a jó barát álarcában jelentkezett.

De ki lehet az?

Beszéltem a szemközt lakókkal, a közeli ismerősökkel, sokakkal, míg végre gyanús személyre akadtam. Károlyi bácsi még 1943-ban felfogadott egy akkor tizenhatéves forma menhelyi fiút, szabóinasnak. Egy bizonyos P. Jóskát. Ügyesen segített, s ezért úgy bántak vele, mintha saját gyerekük lenne. Rendes fickó — mondták. 1944 október végén azonban, amikor Károlyi bácsit már internálták, Jóska titkon összeszedte kevés holmiját és megszökött. Akkor a néni arra gondolt, hogy biztos nem akart a terhére lenni, búcsúzkodni meg szégyellt, hát inkább odébb állt észrevétlenül. Ám két hete újra megjelent a községben, járt is Károlyiéknál, de nem költözött vissza hozzájuk. Megemberesedett, és élve a háború utáni kivételes lehetőséggel — élelmiszer-feketézésbe kezdett. Ruhaneműkért élelmiszert cserélt a környéken, s azzal járt Pestre. Ritkán tartózkodott Tarcsán. Összeállt egy nálánál jóval idősebb cigánylánnyal. Nála is lakott a község határában.

Megkerestem a vályogviskót, de egyikük se volt otthon. Körülnéztem a piszkos odúban. Egy ládában különböző ruhákat, anyagokat találtam. De volt ott egy nagy hordó zsír, köcsögökben lekvár, egy csomó katona-konzerv. Szóval magam is meggyőződhettem róla, hogy valóban feketézéssel foglalkoznak mindketten. Rendőrt hagytam ott, hogy ha előkerülnek, legyen, aki értesít. Visszafelé jövet a lakókat kérdezgettem, hogy mikor látták utoljára Jóskát vagy a lányt.

Egy ablakból kikönyöklő kislánytól megtudtam,

hogy reggel hét óra tájt mentek el arrafelé. A fiú két bőröndöt cipelt. Meg is álltak, hogy szusszanjon egyet, és ha már így esett, kenyeret kértek a kislánytól. De gavallérosan házikolbászt adtak cserébe.

Abban a pillanatban felvillant előttem a Károlyiék kamrájában csüngő kolbász képe.

— Megvan-e még az a kolbász? — kérdeztem izgatottan a kislánytól.

És amikor néhány pillanat múlva szinte kikaptam a kezéből, szegény gyerek nem tudta mire vélni a dolgot.

Rohantam vissza, Károlyiék kamrájába. Összehasonlítva a kolbász-szálakat, már nem volt kétségem.

Jó nyomot fogtam!

Ugyanaz a bél, ugyanaz a zsír-hús arány, teljesen egyformán kiszáradva — nem tévedhetek.

P. Jóska a gyilkos!

De hol találom?

Várni ... várni kell. Majd szétfeszített a türelmetlenség meg a bizonytalanság: vajon egyáltalában visszajön-e?

Délután fél öt tájban jelentette az őrszemnek kiállított rendőr:

— Jön a cigánylány!

A romos HÉV-állomás felől közeledett. Két nyomozó ment elébe, és elkapták.

Csak rövid ideig merte tagadni, hogy egyáltalán ismeri Jóskát, s aztán hosszas faggatás után reggeli együttes távozásukat is beismerte. Amikor szembesítettem a tanúval, végre bevallotta: Pestre vittek árut.

Ravasz lány volt.

Rögtön átlátta, mi érdekel bennünket legjobban.

Ügyes mesét talált ki. Állítólag útközben összevesztek és szakítottak. Valódi könnyekkel sírta el: az ő Józsikája örökre elhagyta. Aztán dührohamot színlelt és habzó szájjal szidalmazta, átkozta magyarul és cigányul hűtlen szeretőjét . . .

Most mit tegyek?

A kihallgatás Károlyiék udvarán folyt. A konyhaasztalt hozattam ki, ahhoz ültem, a lány az asztal előtt állt. Mögöttem félkörben a nyomozók. Egyik-másik ügyes keresztkérdéssel próbálkozott közbevágni és zavarba hozni a lányt. Idegeneket nem engedtünk a közelbe.

A tágas udvaron egy elhalt diófa ágai meredeztek az égre.

Hatalmasat csaptam az asztalra. A lány összerezzent. Aztán a karórámra nézve nagyon csendesen, de nagyon határozottan megszólaltam:

— Ha egy percen belül nem mondod meg, hol van Jóska, a diófán végzed, értetted?!

Megmondta.

Akkor még nem tudtam, de nemsokára az első nyomozói tanfolyamon már igen, hogy az ilyen ijesztgetés, megfélemlítés törvénysértés. Ám ma is úgy érzem, hogy akkor mást nem tehettem.

*

Jóskát még azon az éjszakán elfogtuk egy Dob utcai lakásban. Ő nem tagadott.

Károlyiéktól elszökve beállt halálfejes légiósnak.

— Gyűlöltem a komcsikat, végeztem hát az öreggel — vallotta primitíven, minden erkölcsi érzék nélkül.

Pontosan nem tudom, mire ítélték, de az biztos, hogy fiatal kora miatt nem kapott halálbüntetést. A cigánylánynak semmi szerepe nem volt a bűntettben, utólag szerzett róla tudomást.

A SORS ÍTÉLETE

1942-ben mind nagyobb méreteket öltöttek a munkások megmozdulásai az esztelen háború ellen. A ma már történelmi emlékű március 15-i tüntetés a Petőfi-szobornál nagy riadalmat keltett. Az ellenforradalmi terrorban oly jártas Horthy-kormány azonnal intézkedett. Napokon belül szakszervezeti funkcionáriusok és ifjúmunkások százai kapták a SAS-behívót. Megbízható tisztek és altisztek parancsnoksága alatt büntetőszázadokba szervezték a baloldaliakat. Vitték őket a frontra puszta kézzel aknát szedni.

Nyilvánvaló volt Horthyék szándéka: a fagy és éhezés, az életveszélyes feladatok és a kifogyhatatlan kegyetlenkedések megteszik a magukét, elpusztítják a magyar munkások legjobbjait.

*

1945 első hónapjaiban érkeztek haza azok, akik már korábban át tudtak szökni a Vörös Hadsereghez, és így megmenekültek.

Bejelentették a súlyos veszteségeket és feljelentették a tetteseket. A hóhérokról mindenki tudott valamit. Az egyik a nevét, a másik a volt munkahelyét, a harmadik valami különös ismertetőjelét, és így tovább...

Ekkor a kerületi kapitánytól egy tízsoros feljegyzést kaptam, T. S. hadnagy precíz személyleírását, amely utalt arra is, hogy civilben feltehetően mi volt a foglalkozása.

Aki keres, talál — nemsokára nyomára bukkantam T. S. hadnagy úrnak.

Ezúttal azonban a körülményes nyomozás helyett a hadnagy úr bemutatását kísérlem meg.

*

A Dunacorso a felszabadulás előtt Budapest egyik reprezentatív szállodája volt. Étterem, kávéház és bár szolgált itt a külföldiek kényelmére és szórakozására.

A hadnagy úr a Dunacorso éjszakai lokáljában szolgálta alázattal az urakat: mint főpincér.

Borravalóra pislogó szemmel, arcára dresszírozott mosollyal, hangtalanul lépkedve, szinte személytelenül élt az éjszakai forgatagban.

A dallamos olasz szóra kecsesen hajlongott, a porosz röffenésre hétrét görnyedt. A nagyasszonyok túlméretezett kebleitől diszkréten elfordult, a tiszturak karján belibbenő körúti pillangóknak pedig kezeitcsókolommal hódolt.

Amikor az egyik náci tábornok részegen a díszes terítékre rondított, sietve — sajátkezűleg — hozta rendbe az asztalt.

Cseléd volt.

*

1942 tavaszán a Keleti pályaudvari étterem pálmákkal volt tele, csakúgy, mint ma, legfeljebb fényei

pislogtak halványabban a légoltalmi elsötétítés miatt. Inkább a közönség ütött el a maitól. Az ajtót vigyázó portás ugyanis csak az első osztály utasait engedte be.

A belépő és bizonytalanul nézdegélő — főpincérből lett — hadnagyot, akinek minden holmija — csákójától a csizmájáig — új volt, megkülönböztetett udvariassággal bátorította:

— Arra tessék... Odabent gyülekeznek a tiszt urak.

A pattogó szavakkal bemutatkozó jövevény hanyag kézmozdulattal intette magához a resti pincérét.

Öt üveg pezsgőt rendelt.

Tiszt volt.

*

Ez az egyszemélyben cseléd és tiszt úgynevezett jóházból származott. Elöljárósági tisztviselő apja rendezett körülmények közt, saját házában élt. Az anyja szigorúan vallásosan nevelte az egyetlen gyereket, aki ha nehezen is, de leérettségizett. Befolyásos rokonsága révén pedig behívatta katonának, hátha tisztként a hadseregben lesz belőle valaki.

Hadnagyként szerelt le, de aztán szülei ellenére pincérnek ment. Később főpincér lett. Tetszett neki az éjszakai élet. Jól is keresett, bár a kártya és az ital miatt örökösen pénzzavarral küzdött.

A középtermetű, hízásra hajlamos, májfoltos, állandóan megizzadt arcú férfi taszította a nőket. Ezt tudta, s idegileg meg is viselte. Magányosan, gátlásosan és kielégületlenül élt.

*

Odakint a fronton korán beköszöntött a 40—45 fokos tél. A nyári civilruhában robotoló büntetőszázadbeliek iszonyúan szenvedtek.

Amikor esténként a barakkokban lerogytak a tetves szalmára, a főpincér-hadnagy tört rájuk. Pisztollyal a kezében mindenkit kiparancsolt a hóba.

Meztelenre vetkőzve kellett felmászniuk a jéggé dermedt fákra.

A hadnagy vezényszava csattant:

— Kukorékolni! Egy!... Kukorékolni! Kettő!...

Így tizedelt a hadnagy, vagy ahogy a századbeliek nevezték, a „halálkakas".

*

A vizsgálat során eleinte hazug mesékkel, később „nem emlékszem"-taktikával próbálkozott.

A szembesítésekkor pedig hol zokogva bocsánatot kért életben maradt áldozataitól, hol bolondnak tettette magát.

Eleinte tagadta gaztetteit, négy szemtanú, köztük egyik volt tiszttársa drámai vallomása azonban végül is megtörte...

A vádhatóság részére készített rendőri összefoglaló a kegyetlenkedéseken kívül három gyilkosságot is rábizonyított: Az Egyesült Izzó egyik fiatal kommunista műszerészét, a BSZKRT egyik idősebb szakszervezeti bizalmiját és a Szociáldemokrata Párt egyik ideológusát — saját kezűleg lőtte agyon.

*

Hányféle énje volt? Miféle végletek feszültek benne? Tanácskoztunk és vitatkoztunk erről napokig.

Az orvosszakértő határozottan normálisnak minősítette. Tulajdonképpen mi is, akik háromhetes kihallgatása közben alaposan megismertük.

És a belső ellentétek?

A lokálban hajlott hátú szolga, egyenruhában kihúzott gerincű úr. A nőkhöz félszeg és bátortalan, a táborban „halálkakas". Hivő katolikus és szemrebbenés nélkül gyilkol.

Hogy lehetséges ez?

Félreértés ne essék, nem mentséget kerestünk számára, hanem magyarázatot. Töprengésünket meg lehet érteni. Hozzá hasonló fenevaddal akkoriban sokkal találkoztunk, és nem lehetett egykedvűen tudomásul venni, hogy ilyenek is vannak.

Ebben az esetben még azt is tudtuk, hogy nem fajgyűlölet vagy politikai indulat vezérelte. Nem vagyonát féltő tőkés, nem is vérbeli Horthy-tiszt. És mégis a legaljasabbakkal került egysorba.

Kellett valami magyarázat...!

A kapitányság akkori rendőrorvosa freudi pszichoanalízissel vezette le a hadnagy cselekedeteit. Szerinte az elkényeztetve nevelt, s emiatt gyenge akaratú emberben a tudata alatt olyan megrázkódtatások gyülemlettek fel, mint a csúfsága miatt elfojtott nemi ösztön, a pincéri megalázkodás kellemetlen élménye stb., amelyek végül is valamilyen formában kirobbantak. Amikor rendkívüli helyzetben teljhatalom összpontosult a kezében, kitört belőle a sok éve elfojtott szadista indulat és vágy. Embertelen cselekedetei a kielégülés örömét, jóleső érzését váltották ki benne. Ez persze sem klinikailag, sem jogilag nem

minősíthető tartós vagy akárcsak pillanatnyi elmezavarnak.

*

A Népbíróság halálra ítélte. A Népbíróságok Országos Tanácsa elutasította fellebbezését, kegyelmi kérvényét azonban továbbította.

Magánzárkájában izgatottan várta a végső döntést. Hetek teltek el, s mire megérkezett a halálbüntetést életfogytiglanra változtató határozat — agya teljesen elborult. Pontosabban: lényegében továbbra is normális maradt, egy-egy pillanatig tartó „rövidzárlattól" eltekintve. Minden hajnalban megállt a zárka közepén, teste megfeszült, arca eltorzult, szemei elhomályosodtak és...

...és kukorékolt!

Úgy, ahogy annak idején áldozataitól követelte.

Nem szimulált. Évek múltán is kukorékolással ébresztette rabtársait.

FURFANGOS NYOMOZÁS

Bejelentés révén arról értesültünk, hogy a nyilasok egyik volt motozónője senkitől sem zavartatva úgy él szabadon a városban, mint fél évvel korábban, amikor még nemzetesasszonynak titulálták.

Kimentem a megadott címre. Megtudtam, hogy S. Ferencné valóban otthon él, egyelőre dolgozni sem jár. Feketébe öltözve gyászolja az ostrom alatt elesett férjét, aki vezető nyilas lehetett, már csak abból ítélve — mondták a szomszédok —, hogy mindig gépkocsin jött-ment...

— Olyat nem tettek itt a házban, amiért haragudni kellene rájuk — állította a házmegbízott.

A lakónyilvántartási könyvből megállapítottam, hogy az asszony az egyik körúti kávéházban trafikosként dolgozott. A férfi pedig a németbarát Sorg Antal építési vállalkozó főpallérja volt.

Több emberrel beszélgettem, terhelő adatot azonban nem sikerült megtudnom, s mivel jelentősebb ügyekkel voltam elfoglalva, félretettem ezt az aktát.

De nem sokáig!

Újabb levél érkezett a bejelentőtől. Most már erélyesebben írt, amiért még mindig szabadon látja a motozónőt. Elég epés kérdéssel zárta sorait: „nyomozójuk talán cimborál a nyilasokkal?"

Eddig kis ügynek tartottam a motozónő-esetet, most azonban dühösen újból nekikezdtem.

Kikérdeztem néhány olyan asszonyt, akit annak idején fogva tartottak a nyilasházban. A megalázó motozásoknál S.-né nemcsak hogy tapintatos igyekezett lenni, de ha négyszemközt maradt az őrizetesekkel, nem is nyúlt hozzájuk. Ezt vallották a tanúk. Akadt, akinek titokban egy szelet kenyeret vagy gyógyszert adott.

Mindenki másra igen, a motozónőre nem panaszkodtak!

S.-né férje viszont mint szolgálatvezető az épület leggonoszabbja volt. Ő adta az utasításokat a letartóztatásokra, sőt a Duna-parti kivégzésekre is.

Ezek után kíváncsi lettem a motozónőre, aki egy gyilkos élettársaként a megtébolyodott napokban rendesen viselkedett.

Otthonában kerestem fel. Megnyugtattam, hogy

nem akarom őrizetbe venni, csak őszinte önvallomását szeretném hallani.

Elmondta, hogy ő sosem politizált, kizárólag azzal törődött, hogy el ne veszítse nálánál hét évvel fiatalabb férjét, aki 1944. október 15-től tisztségviselő, elfoglalt ember lett. Alig látta otthon, gyanította, hogy van valakije. Amikor az ostrom miatt amúgy sem dolgozhatott, bement hozzá a nyilasházba, de csak úgy maradhatott ott, ha hasznát veszik. Ezért vállalta el a nők motozását.

— Nem bántottam senkit, mégis bűnösnek érzem magam — ismerte be felindultan.

Szerintem őszinte megbánással vallott, s most már csak a meghalt férj érdekelt.

1945. január 15-én este búcsúztak el egymástól, pillanatokkal később azonban már az egyik nyilas visszarohanva kiabálta, hogy S. Ferencet megölte egy akna...

— Golyózápor közepette magam temettem el a Szent István parkban, és nemrég vitettem ki a köztemetőbe — zokogta S.-né.

Ezt szabályszerű halotti anyakönyvi kivonattal igazolta.

— Tudom, milyen bűnös volt az uram! Ő az életével fizetett, én pedig mérhetetlen fájdalmammal helyette is vezeklek. De ne zaklassanak már... az istenért, ne zaklassanak!...

Hittem. A vallomást rövid jelentésben összegeztem, s az iktatott iratok felzetére ráírtam:

Ad acta.

*

Dolgozott velünk egy 18 éves fiú, Kárpáthy Pista. Érettségi előtt állt, amikor a háború félbeszakította tanulmányait. Apjával együtt illegalitásban élt, hogy elkerüljék a katonaságot. Aztán rendőrnek jelentkezett. Némi jóindulattal befogadtuk korhatáron alul is. A lelkes és éles eszű diákból így lett nyomozó.

Már el is felejtettem a lezárt ügyet, amikor Pista engedélyt kért, hogy önállóan utána nézhessen egy gyanús körülménynek...

És három nap múlva megdicsőült ábrázattal jelentette:

— Exhumáltattam S. Ferenc sírját. Felismerhetetlen, aknától széttépett holttestre találtam. Tudtam, hogy a gyomorbajos S. Ferencet valamikor megoperálták. Megkérdeztem az agnoszkáló orvost, látható-e gyomorműtét nyoma? Kiderült, hogy nem. Ne haragudj, de én kezdettől fogva feltűnőnek találtam az asszony hivalkodó gyászát. Valahogy megéreztem, hogy környezetével mindenképpen el akarja hitetni férje halálát. Ezért kértem engedélyt a magánnyomozásra — fejezte be, mondanom sem kell, igen érdekes jelentését Pista.

*

A nyomozást tehát újra kezdtük!

Többen, egymást váltogatva, a szembenlevő ház ablakából lestük az asszonyt. Ha kijött, nyomába szegődtünk, remélve, hogy előbb-utóbb úgyis találkozik a férjével.

Két hét eredménytelenül telt el.

S akkor ismét Pista állt elő kitűnő ötlettel:

— Van egy harmadéves egyetemista őrizetesem, akit a sokszori kihallgatás során jól megismertem. Ez

a fickó tulajdonképpen azért csapódott a nyilasokhoz, hogy ne kelljen bevonulnia katonának. Ismerte S. Ferencet és motozónő feleségét is. Most teljesen kétségbe van esve. Elhibázottnak, tönkrementnek tekinti az életét. Fogadkozik, hogy ha még egyszer az életben alkalmat adunk neki, minden bűnét jóváteszi. Azt hiszem, bíznunk kell benne. Helyezzük szabadlábra és vonjuk be a nyomozásba. Például keresse fel S. Ferencnét. Furfanggal talán többre megyünk...

*

Az asszony első éjszaka szállást adott az egyetemista fiúnak. Másnap pénzt, hogy menjen el tőle, mert bajt hozhat rá.

Mi azonban egy hét múlva újra visszaküldtük, hogy rimánkodjon további segítségért.

Végre S.-né megadta férje bátyjának a címét.

Hárman kísértük Nyíregyházára az egyetemistát, hogy szétnézzen S. Károly hentesmesternél.

A városi kapitányságon vártuk. Egész nap nem jött. Rosszat sejtve, másnap délben rendőrt küldtünk — közmunkaügyi idézés ürügyén — S. Károly lakására.

A házigazda és a mi egyetemistánk együtt ebédelt...

Segítőtársunk csak estére tudott elszabadulni.

Rögtön beszaladt a rendőrségre és izgatottan jelentette:

— A vendéglátóm maga S. Ferenc! A fronton elesett bátyja irataival S. Károlyként él!

Egy óra múlva letartóztattuk.

A velünk szomszédos hivatali helyiségekben a bűnügyi nyomozócsoport dolgozott. Tengernyi tennivaló hárult a kis létszámú egységre. A tolvajok, rablók, gyilkosok és más köztörvényes bűnözők üldözését is főként új rendőrök vállalták, hozzánk, politikaiakhoz hasonlítva azonban kicsivel előnyösebb helyzetben voltak, mert náluk a nem kompromittálódott régi fogalmazók és detektívek is beosztást kaptak. Ezek szaktudása pedig sokat jelentett.

A rengeteg féle köztörvényes bűncselekmény elkövetőinek egy része persze a nyilasok köréből került ki. Bűnügyes kollégáink tehát sokat segíthettek nekünk. Részben maguk is leleplezték és elfogták szökésben levő politikai gyilkosokat, részben közölték velünk értékes bizalmas értesüléseiket.

Kezdettől fogva együttműködtünk, mégis néhány hónapnak kellett eltelnie, míg némi rendőri jártasságot szerezve mód nyílt dolgaink jobb, teljesebb összehangolására. Emlékezetem szerint talán május táján következett be a fordulat, ami azt jelentette, hogy közös akciókat szervezve vettük fel a harcot a közbiztonság megszilárdításáért.

1945 június elsején — személyes okból pontosan emlékszem a dátumra — nagyszabású razziára gyűltünk össze „politikások”, bűnügyesek, közrendőrök, valamennyien.

Előre kidolgozott terv szerint körülbelül kétszázan — puskás rendőrök és civilruhás nyomozók — nagy kört képezve gyűrűbe fogtuk a Teleki téri ócskás piacot. Ez a háború előttről oly hírhedt hely a felszabadulás után is az alvilág központja maradt.

A zárógyűrűt lépésről lépésre szűkítve közeledtünk a barakkokkal, romos épületekkel teli tér centrumához. Még alig hajnalodott, úgyhogy érkezésünket már csak akkor fedezték fel, amikor a menekülés minden útját elzártuk.

Megkezdődhetett az igazoltatás.

Százszámra vizsgálták meg az iratokat a nyomozók, bemászva a piszkos, büdös, tetves odúkba. És ha valaki gyanússá vált, behozták hozzánk a törzshöz.

Mi a Népszínház utca egyik viszonylag épségben maradt üzlethelyiségében vertünk tanyát. Mint a törzs tagja, én politikai múltjuk szempontjából ellenőriztem az előállított alkalmi árusokat, élelmiszerspekulánsokat, arany- és valutaüzéreket, kivénhedt prostituáltakat, árucsempészeket, fegyveres vagányokat és a hozzájuk hasonló kétes elemeket.

A szűrés eredményeként közel száz olyan személyt helyeztünk előzetes letartóztatásba, akinél lopott holmit, tiltott árut, azaz bűnjelet találtunk. Másokat viszont azért nem engedtünk szabadon, mert személyi irataik hiányossága, összefirkáltsága gyanút keltett.

Íme néhány eset a sok közül.

1

Kovács Mihály bácsi, 53 éves, nagy bajuszú, pirospozsgás arcú parasztember, aki eredeti foglalkozása szerint halász volt, már réges-régen abbahagyta szép mesterségét és a zsebmetszés „művészetére" tért át. Szerintem inkább kontár volt, mint művész. Az egyik régi detektív elmondta róla, hogy a múltban hatvanszor büntették már meg zsebtolvajlásért.

Most tehát a 61. lebukás miatt állt előttem. Nem is tiltakozott őrizetbevétele miatt, átadta a szajrét, és egykedvűen tudomásul vette, hogy ismét pihenésre kényszerül.

2

Egy pesti ügyvéd még március elején bejelentette, hogy kirabolták a lakását. Az eltűnt értéket hárommillió pengőben jelölte meg. Azt állította, hogy a háború alatt sok ügyfele — tartva a nyilas fosztogatásoktól — átadta neki értékeit megőrzésre. Az ügyvéd úrtól megkaptuk az eltűnt ékszerek azonosításához szükséges leírásokat is. A Budapesti Főkapitányság utasította a kerületi bűnügyi csoportokat, hogy azonnal tegyenek jelentést, amint egyet is felfedeznek a körözési jegyzékben szereplő ékszerek közül.

Sokan nem hittünk az ügyvédnek, úgy gondoltuk, hogy a megőrzésre átvett vagyont saját maga tulajdonította el. Kitalált egy ellenőrizhetetlen történetet, hogy legyen mivel elutasítania a már jelentkező jogos tulajdonosokat.

A razzia azonban „kihalászott" egy, a papírjai szerint ápolónő foglalkozású, valójában prostituált kinézésű asszonyt. Szatyrából morfium-ampullák és Napóleon-aranyak társaságában egy monogramos pecsétgyűrű is előkerült. Pillanatok alatt megállapítottuk: a gyűrű szerepel a körözött ékszerek között.

A későbbi kihallgatások során az asszony megnevezte tizenegy bűntársát, akik nemcsak az ügyvéd, de mások lakását is fosztogatták. A bűnügyes kollégák a rablott holmik jó részét megtalálták. És az egyik nyomozónak akkor eszébe jutott, hogy az ápolónő Szegedről jött Pestre, márpedig a szegedi

egyetem klinikájáról még a háború alatt a fővárosba szállított 150 milligramm rádiumot ismeretlen tettesek ellopták. Mivel a nácik az ország teljes rádiumkészletét Nyugatra „menekítették", rendkívül fontos lett volna a szegedi készlet megszerzése.

Hátha van valami összefüggés — izgult most már mindenki.

— Hová tették a szegedi rádiumot? — A kérdés váratlanul csattant!

A meglepődött ápolónőnek eszébe se jutott tagadni.

Meglett a rádium!

Még csak annyit: a bűnszövetkezet kilenc tagját sikerült elfogni, kettő Nyugatra szökött. Négyről bebizonyosodott, hogy tagja volt a nyilas pártnak.

3

Még sok-sok érdekes figurát említhetnék, de tulajdonképpen csak egyetlen fiatalember miatt idéztem fel a Teleki téri razziát.

Elém vezették W. József 19 éves, feltűnően jól öltözött, izmos fickót. Munkanélküli magántisztviselőnek vallotta magát. Zsebéből pálinkás üveg kandikált ki, s az ital hatása még érződött rajta. Mindenesetre spicces volt. Bizonyára ez adta a bátorságot tiszteletlen, kötekedő magatartásához.

— Semmi dolgom a rendőrséggel — jelentette ki.

Közel féléves tapasztalattal a hátunk mögött, a túlságosan hangos, tiltakozó, megsértődött „ügyfelekről" jól tudtuk, hogy biztos van valami takargatnivalójuk, azért a nagy handa-bandázás. A valódi ártatlanok önérzetes, magabiztos viselkedése nem téveszthető össze a csinált, felvett, álöntudattal.

Persze én sem udvariaskodtam. Mivel nem tudta kellőképpen igazolni magát, bekísértettem a kapitányságra, ahol néhány órát a fogdában töltött.

Hamarosan szerényebb lett. Annál is inkább, mert 1944-re vonatkozó alibijét csak zűrzavaros mesékkel igyekezett igazolni. Falun, a szüleinél tartózkodott — mondta először. Másodszorra meg — amikor megsejtette, hogy futárt küldtem vidékre, ellenőrizni az állítását — már arról beszélt, hogy menekülnie kellett, nem akarta, hogy leventeként Nyugatra hurcolják.

Pestre szökött.

Hol lakott?...

Hol dolgozott?...

Miből élt?...

Kik tudják igazolni akkori magatartását?

Köntörfalazás, hebegés volt a válasz.

W. József egyre inkább elárulta viselkedésével, hogy jó irányban tapogatóztam. A visszaérkezett futár adatai csak megerősítettek. A fiú nem a leventéskedés elől menekült. Összeveszett a szüleivel, amiért azok sváb származásuk ellenére magyarnak vallották magukat, és nem bocsátkoztak semmiféle németbarát politizálásba, hiába kapacitálta őket a helyi Volksbund. Jóska azonban nem hajlott a szavukra, inkább megszökött.

Hirtelen eszembe ötlött valami.

— Levetkőzni! — parancsoltam W. Józsefnek. Tétovázott. — Azonnal!... Derékig!

Lassan, körülményesen vette le a zakóját, bontogatta az inggombokat. Majd végre a jégerből is kibújt.

— Tartsa fel a kezét, mind a kettőt.
SS-tetoválás volt a hóna alatt!
Ezután persze megértette, hogy értelmetlen minden további hazudozás. És olyasmit vallott, ami engem is meglepett kissé.
Szökése után mindenekelőtt a német követséget kereste fel, ahonnan ajánlással ment az SS budapesti toborzóirodájába. Három nap múlva már a weimari kiképző táborban volt. Innen került 1944 tavaszán a buchenwaldi lágerbe, ahol a farkaskutyás őrség tagja lett.
Vallott ugyan a kínzásokról és tömegmészárlásokról, de tagadta, hogy személyesen részt vett volna bennük. Tehette, mert tanúk híján sajnos nem tudtam bizonyítani állítása ellenkezőjét.
Amikor 1944 őszén Hitler nyilas csatlósai Magyarországon átvették a hatalmat, őt Budapestre vezényelték a Gestapóhoz, hogy hasznosítsa magyar tudását.
A svábhegyi Belvedere és Majestic Szállodában folyt a magyar hazafiak kegyetlen kínvallatása. (Akik ma a Szabadság-hegyen sétálnak az azóta társas-lakóházzá átalakított épületek mellett, aligha tudnak az odabent történt borzalmakról.) Mi, nyomozók azonban ismertük a „borzalmak házának" titkát. És W. József erről már hiába vallotta, hogy ő „csak őr" és „csak tolmács" volt.
Több tanú bizonyította, hogy W. József tolmácsolás közben gumibottal ütötte-verte az őrizeteseket. Olykor vadabb volt a kihallgató német tiszteknél is. Az egyik tanú — polgári radikális újságíró — széthúzta mellén az inget és megmutatta azokat a barna foltokat, amelyeket W. József parázsló cigarettával

égetett a bőrére. A hozzátartozók tanúvallomásából pedig az is kiderült, hogy W. József több őrizetes feleségét is felkereste, és nagy titkon elárulta nekik, hogy módjában állna segíteni szeretteiken, de természetesen csak jelentősebb készpénz ellenében.
Ki ne adta volna oda az utolsóját is ilyen célra?
A különös csak az, hogy éppen azok nem tértek vissza a náci lágerekből, akikért W. József „közbenjárt".
A vizsgálatot lezártam.
A buchenwaldi bűncselekményeket ugyan nem tudtam bíróság elé terjeszteni, annál inkább a sokoldalúan bizonyított gestapós tevékenységet!

*

Még csak egy megjegyzés: a Teleki téri razzia csak egy pillanatra rebbentette szét az alvilági söpredéket. Veszély múltán a többség visszaszállingózott. A rend helyreállításához még sok razziára volt szükség. Minden ilyen „halászaton" került a hálóba cápa is.

A MESTER

A temérdek munka közben újabb és újabb rendőri ismereteket sajátítottunk el. Akadt, aki a jogot magyarázta, a másik az osztályharc törvényeit, a harmadik pszichológiai ismereteit adta át, a régi rendőr pedig a nyomozás alapelemeit tanította.
Ma már talán közhely, ha azt mondom, hogy együtt nőttünk feladatainkkal: pedig így volt.
Felkutatni és Népbíróság elé állítani a múlt bűnö-

seit, tudtuk, szükséges és fontos feladat. Nemzeti becsületünknek, emberi méltóságunknak tartozunk vele.

De hamarosan arra is rájöttünk, hogy még fontosabb volna megtudni, mire készül az ellenség, készül-e új gaztettekre, fenyegeti-e ismeretlen veszély újszülött rendünket?!

Persze ekkor még azt is csak találgattuk, hogy miképpen kellene az ellenség gondolatait kikémlelni.

*

Az emberek lassacskán kibújtak a pincékből, az ösztön életre parancsolta őket. A talpraállás során — többek közt — megnyílt az első borbélyüzlet is. Mi, a közelben dolgozó rendőrök, örömmel néztük a széltől himbálózó, kiszidolozott réztányért. Én magam borotválkozom, de parádéból én is bementem néha az öreg figaróhoz.

Szertartásosan körülkendőzött, s miközben pamacsolt, eleresztette az első borbély-tréfát Mórickáról, majd hamarosan egy reakciós Iván-viccre váltott át. Ekkor már többször megfordultam nála. Úgy látszik, azért volt ilyen „merész". Miféle sugallatra, nem tudom, de visszafogtam indulatomat.

Megérte. „Vettem a lapot", s erre úgy gondolta, hogy velem bátran beszélhet.

— Most mindannyiunk kötelessége önbizalmunk megőrzése, nehogy a „búsulj magyar" hangulat lefegyverezzen bennünket — agitált a zöld ingből fehér köpenybe bújt borbély.

*

Ettől fogva sűrűbben megfordultam nála, sőt, szinte mindennapos vendége és bizalmasa lettem. Annyira, hogy hamarosan én is „rámenősebb" hangot mertem megütni.

— Ugyan, maga találja ki ezeket a reménytkeltő híreket. Ezekkel etet engem — mondtam lekicsinylő hangon. — De ha nincs komoly kapcsolata, amiben a magunkfajta megbízhat, akkor többé egy szavát se halljam, érti-e?!

— Becsületemre mondom, uram, én olyan ember szavait közvetítem, akiről rajtam kívül senki sem tudja, milyen jelentős személyiség... — felelte kissé sértett hiúsággal.

— Attól tartok, hogy csak jelentős *volt* — srófoltam tovább, hogy végleg kiugrassam a nyulat a bokorból.

Hozzám hajolva súgta:

— A Nemzeti Számonkérő Szék egyik vezetője, Szálasi bizalmasa ma sem akárki... Eszes ember! Nekem elhiheti. Az okkult tudományok mestere.

— Már bocsásson meg — folytattam —, de mi az az okkult tudomány?

— Pontosan én sem tudom, csak azt, hogy hipnotikus erejével, látnoki képességével a jövőt is megjósolja...

*

Még vagy két hétig „barátkoztunk". Előttem egyetlen cél lebegett: megtudni a titokzatos jós nevét és címét, de úgy, hogy az öreg koszvakaró gyanút ne fogjon.

Nehéz volt kibújni saját énemből, s folyton meg-

tük (a borbély sem) ottani szerepét, csak annyi támpontunk volt, hogy a „nemzeti számonkérőknél" kommunistákat és ellenállókat, katonaszökevényeket és bujkáló üldözötteket kínoztak halálra tucatszám.

Utolsó lépésként az egyik napilapban felhívást tettünk közzé: „Jelentkezzenek tanúként, akik a Nemzeti Számonkérő Szék fogságából szabadultak!" Ez döntő fordulatot hozott.

Az önkéntes tanúk szerint Okulin összevert, kiéheztetett embereket hipnotizált. A fizikailag és szellemileg erejüket vesztett áldozatokat nem volt nehéz „álomba" kényszeríteni. A legtöbben meg is szólaltak. Ha mégse, akkor a Mester is gumibottal segítette hipnotizőri erejét. Vadállat módjára viselkedett azokkal szemben, akik kudarccal fenyegették.

*

Amikor bizonyítékainkat elébe tártuk, elismerte:

— Vesztettem...

Másnap terjedelmes önvallomást kezdett írni. Megígérte, hogy most már mindent őszintén feltár. Közben azonban a felügyeletével megbízott nyomozót — bizonyítva hipnotizőri képességeit — sikerült elaltatnia.

Kilépett a késő délután már kihalt udvari folyosóra, és szökést kísérelve a lépcsőház felé osont.

Egy gépírónő sikoltására torpant meg. Aztán futásnak eredt, de már tudta, hogy nincs kiút...

Hirtelen lendülettel átvetette magát a harmadik emeleti korláton...

Ismét kérdésre szántam el magam. Mert az újságíró kíváncsisága nem elégíthető ki egykönnyen, már csak azért sem, mert Kovács elvtárs említett ugyan néhány melléfogást, baklövést, az eddigi történetekből mégis úgy tűnik fel, mintha már kezdetben is szakavatott, rutinos nyomozók lettek volna a rendőrség új emberei, hiszen szinte minden bűnözőt előbb-utóbb ártalmatlanná tettek.

Vajon, hogy győzték tudással a rengeteg tennivalót? Milyen tapasztalatokból merítettek? Milyen tempóban és mértékben fejlődtek?

*

Úgy látom, az újságíró nem sokban különbözik a rendőrnyomozóktól. Legalábbis ugyanúgy faggat.

Ám legyen!

Egyszer én is ülhetek az íróasztal kellemetlenebbik oldalán. Illetve ültem már ott is 1950-ben, de erről majd máskor. A kérdés jogos, és szíves örömest válaszolok rá, mert a kezdeti idők keserves belső gondjait, küzdelmeit tárhatom fel vele kapcsolatban.

Feljelentések alapján nyomozni, amikor tanúk tucatjai bizonyították, hogy X. Y. tettes milyen bűncselekményt követett el — 1945-ben rengeteg ilyen eset fordult elő —, viszonylag könnyű volt.

Ismeretlen tetteseket felkutatni, szökésben levő bűnözőket elfogni, konspiráló személyek tervezett akcióit felderíteni és megelőzni — bőven akadtak ilyenek is —, már sokkal több gonddal járt. Ez különösen az egészen kezdők számára jelentett nehéz szellemi tornát. Fantáziát, logikai készséget követelt valamennyiünktől, akik a rendőri munkát választottuk hivatásunknak.

Mindehhez a személyes adottságokon túl elsősorban általános műveltségre volt szükség. Márpedig a főként munkásokból verbuválódott új rendőröknek a felszabadulás előtt nem adatott meg a tanuláshoz való jog és lehetőség. Legfeljebb önképzéssel szereztünk némi műveltséget, illetve politikai ismereteket. Ez sem lebecsülendő érték, de ahhoz mégiscsak kevés, hogy a volt uralkodóosztályból és kapcsolt részeiből kikerült, sokoldalúan képzett ellenséggel megmérkőzzünk.

Ennek nem mond ellent az sem, hogy 1945-ben utólagosan is nagyszerűnek minősíthető eredményeket értünk el. Rendkívüli politikai hitünknek és határtalan lelkesedésünknek senki nem állhatott ellent. A hiányos tudást szívünkkel pótoltuk.

És még valami.

A munkásmozgalomban az értelmiség legjobbjai is részt vettek. A felszabadulás után ők is funkcióba kerültek az újjáalakuló állami hivatalokban. Tudásuk javát azonnal és önzetlenül átadták. Szerepük különösen a kezdeti nehézségek áthidalásában volt döntő fontosságú. Gondolok például a budapesti partizáncsoportok tagjaira. Soraikban munkásifik mellett Győrffy-kollégisták is harcoltak. Közülük orvos, építészmérnök, jogász vállalta a politikai nyomozói munkát.

Ha a régi rendőr- és katonatisztek között nem is volt sok antifasiszta, néhány azért akadt. Például néhai Gy. A. régi szakembertől fontos elvet tanultam: „csak az őrizetes lehet ideges, a rendőr soha!" Sosem

felejtettem el ezt a mondást, vagy ha úgy tetszik, szakmai bölcsességet, ami az évek során nem egy bonyodalmon segített át.

Ezernyi nehézséggel küszködtünk az első hónapokban. Magunk tudtuk a legjobban, milyen szükség volna nyomozói szaktanfolyamok megindítására és emellett valahogy a középiskolai tanulás megszervezésére is. Mindkét irányban történtek kezdeményezések. A gyorstalpaló tanfolyam megindítását májusra tervezték, de már szó volt arról is, hogy szeptemberre megszervezik a dolgozók esti tagozatú gimnáziumát is.

Izgatottan vártuk a majdani iskolákat, de nem tétlenkedtünk addig se. A mi kis létszámú csoportunkban bevezettük a kötelező tapasztalatcserét. Szombatonként összeültünk, és ki-ki elmondta, milyen ötlettel sikerült valamit megtudnia, azaz milyen nyomozói fogást fedezett fel ösztönösen. Ezt a házi oktatást akkor indítottuk el, amikor a *Népszava* 1945. március 9-i száma így írt rólunk: „A felszabadulás után az államrendőrség megszervezése is megkezdődött. Különösen nehéz munkát jelentett ez a rendőrség politikai osztályán, ahol a régi rendőrségi emberek közül senki sem maradhatott meg. Ez a magyarázata annak, hogy a politikai rendőrség működése nem mentes zökkenőktől és zavaroktól. . ."

Micsoda — enyhén szólva — naivitás!

Az újságíró ugyanis azt kifogásolta, hogy a tapasztalatlan új emberek kevés fasisztát fogtak el, lassú a vizsgálati munka stb. És ennek az a magyarázata — szerinte —, hogy a politikai rendőrségen nem maradhattak meg a régi rendőrök.

Mondanom sem kell, mennyire felháborodtunk,

kommunisták és szociáldemokraták egyaránt. Hogy is képzelte el ez az újságíró? A horthysta rendőrök talán gyorsan és tömegesen fogták volna el az ugyancsak horthysta katonatiszteket, csendőröket, rendőröket — egymást?

Az új rendet akaró Magyarország csak új rendőrökkel kezdhetett a rendcsináláshoz és országépítéshez, még annak árán is, hogy „zökkenők és zavarok" kísérték a roppant nagy vállalkozást.

Egyet tehettünk: harc közben is tanulni. És a többség ezt meg is tette.

Ha két évtized múltán mérem meg, hogy mekkorát fejlődtek az emberek, azt hiszem: a rendőröknek nincs szégyenkezni valójuk. Tudok kiváló közgazdász-professzorról, újságíróról, jeles kibernetikusról, közkedvelt kabarészerzőről, tanszékvezető egyetemi tanárról, vörös diplomás gyárigazgatóról, köztiszteletben álló államférfiról, népszerű regény- és drámaíróról, országos hírű mérnökről, aki 1945-ben nyomozó volt.

*

De ha már az egyes rendőrökre terelődött a szó, hadd kíséreljek meg eloszlatni egy téves nézetet.

A rendőri munka — elfogadom — érdekes, izgalmas és olykor bizony veszélyes hivatás. Sokan ezért romantikus, kalandos foglalkozásnak tartják. Ezt azonban nem fogadom el.

A bűnüldözés emberei inkább kerülik, mint keresik a kalandokat.

Tevékenységük sok-sok aprómunkával jár. Mindenki egy kicsit, egy mozaiknyit cipel hangyaszorgalom-

mal, hogy aztán összerakva a közösen szerzett adatokat, valahogy kikerekedjék az egész.

A kezdet csakugyan kalandos volt, de csak azért, mert a kor is az volt, mert tapasztalatlanok voltunk, mert botladozva tanultunk járni. Csakhamar megértettük azonban a szervezett munka jelentőségét. És megtanultuk a „szakmát" is.

Ettől fogva a bűncselekmények leleplezését az apparátus, a kollektíva egyesült ereje, szorgalma, tudása tette lehetővé. A kalandos, de annál bizonytalanabb nyomozásokat a szakszerű, tudományos bűnüldözés váltotta fel. A „mesterdetektívek" kétes értékű sikereit a testület céltudatos, tervszerű munkája és biztos sikerei követték.

Semmi szégyellnivaló nincs abban, hogy izgalmas élet a nyomozóé, csak a „kaland" miatt berzenkedem, mert ezt a ponyvaízű kifejezést vagy minősítést megtévesztőnek tartom.

A nyomozók hivatásszeretete és -tudata ellenkezik mindenféle romantikával és kalanddal. Csak a realitásokra figyelnek, csak a realitással törődnek; jogi, társadalomtudományi, pszichológiai, kriminalisztikai, logikai ismeretekkel felvértezve végzik munkájukat.

Az 1945-ből — mondhatnám: a hőskorból — vett történeteket nem felejtett élményeimből idézem. Emiatt talán túlságos hangsúlyt kapott az én személyem, pedig sikereink közös erőfeszítéseink szülöttei voltak.

S ezért következzék most néhány történet legkedvesebb bajtársaimról.

Portrék — teljesség nélkül . . .

II. FEJEZET

. . . ÉS AKIK HARCOLTAK!

„BEZZEG AZELŐTT"

Említettem már Bálint bácsit, az idős susztert. Csupaszív ember volt, sziklaszilárd kommunista, aki korát meghazudtolva valamennyiünknél aktívabban, fürgébben dolgozott. Pedig mi, fiatalok sem kíméltük magunkat.

Minden feladatra önként jelentkezett. Türelmét tucatnyi kudarc után sem veszítette el. Amikor mi letörtünk, ő újból és újból nekilendült a nyomozásnak. Az alacsony, kissé pocakos Bálint bácsit most magam elé idézve — gyalogolni látom . . .

Szüntelenül jött-ment a kisöreg. Addig járt nyomról nyomra, míg csak el nem csípte a tettest.

Igazán hasznos ember volt, bár nem a szellemi részét végezte munkánknak. A nehéz sorsú, egyszerű ember tisztában volt a képességeivel, és csak olyasmit vállalt, amit el is tudott végezni. Kihallgatni, jegyzőkönyvezni — azt nem! De felkutatni valakit, akár a föld alól is, vagy őrizni, hogy meg ne szökjön — azt igen! Nálánál megbízhatóbb társat keresve se találtunk volna az ilyen nem elsőrendű, nem látványos, de mégis fontos feladatra.

Nagyon szerette az embereket, különösen az elvtársait. És sajátos helyzet alakult ki kis létszámú csoportunkban: a vezető ugyan én voltam, de mindenki főnökként tisztelte őt is.

Észrevétlenül irányította az életünket. Ágyba parancsolta azt, aki már tántorgott a fáradtságtól. A forradalmár is ember — mondta. Amikor meg a szemünk kopogott az éhségtől, eltűnt egy-két napra batyuzni. Ruhaneműkért tele hátizsák falusi finomságot hozott. Sosem felejtem el, hogy az első szabad május elsejére — jobb híján — ötven üveg Diana sósborszeszt „organizált", hogy a fiúk végre ünnepelhessenek. (Be is csíptünk kegyetlenül.)

Mindenkit — korra való tekintet nélkül — fiamnak titulált.

— Fiam! Anyád már azt hiszi, ficnikre vagdostak a fasiszták. Mars haza, addig én tartom a frontot...!

És akkor menni kellett!

Egyébként szívesen és ízesen mesélt. Mindenről eszébe jutott egy-egy régi eset. Ugrattuk is sokszor. Mihelyt belekezdett valamibe, mi kórusban mondtuk: bezzeg azelőtt...

Annyi mindenen ment keresztül, oly sok embert ismert meg, hogy szinte ördögi biztonsággal tudott ítéletet alkotni. Ahogy mondani szokták: a vesékbe látott.

Egyszer — éppen a „csalhatatlansága" miatt — összekaptunk.

Napok óta egy házaspárral kínlódtam. Fáradt és ideges voltam. Bosszantott, amiért feleslegesen pocsékoltam az időmet egy nyilvánvaló családi marakodás miatt.

Valamikor nyár elején megjelent nálam Zs. Andrásné, és bejelentette, hogy férje 1944 augusztusában a budai hegyekben megölt és kirabolt egy magatehetetlen amerikai pilótát. Az égő repülőgépből kiugrott ejtőernyős lefelé ereszkedve erős géppuskatűzbe

került. Sebesülten, eszméletlenül ért földet. A közelben tartózkodó Zs. András azonban segítség helyett belelőtt.

— Legalábbis így mesélte még akkor este a férjem — vallotta Zs.-né. — Prémes bőrmellényt, stopperos karórát, arany nyakláncot, pénztárcát láttam nála. Attól fogva féltem az uramtól. Rádöbbentem, hogy miféle gonosztevővel élek én egy fedél alatt... Aztán itt hagyott a gyerekkel, és csak jóval az ostrom után jött haza. Nem szerettem már, de megpróbáltam új életet kezdeni vele, már csak a gyerek miatt is. És néhány hétig valóban úgy látszott, hogy rendbejövünk. Törődött a gyerekkel, dolgozott a ház körül. Még az ivással is felhagyott. Már-már hittem neki... Aztán leutazott vidékre a szüleit meglátogatni. Tíz nap múlva jött vissza, részegen, de tele bőrönddel. Amikor szólni mertem, hogy ne feketézzen, ne kockáztasson, rám támadt és ütött, ahol ért... Később megmondtam neki, hogy menjen el békességgel. Éljen magának, ahogy akar, ahogy tud. A ház, a holmik, mindenünk a szüleimtől maradt rám, de vigyen, amit akar! A szemembe nevetett. Maradt és nem dolgozott. Időnként el-elment. Az volt a legrosszabb. Részegen jött haza, s menekülhettem előle a kicsi gyerekkel együtt. Nem bírtam tovább...

Arra gondoltam, hogy az asszony pusztán szabadulni akar, s ezért tett feljelentést a férje ellen. Az amerikai katona meggyilkolását azonban még ez esetben is ki kellett vizsgálnom.

Csakhogy Zs. András mindent de mindent visszautasított. Váltig kitartott amellett, hogy felesége gyűlöletből találta ki az amerikai megölésének rémtörténetét.

— Ejtőernyős ugrást, nemcsak amerikait, magyart se láttam még életemben — jelentette ki.

Holtpontra jutottam.

Megállapítottuk ugyan, hogy a kérdéses időben és környéken valóban leereszkedett három pilóta, s az egyiket meg is ölték. De hogy ki vagy kik a tettesek, arról a kikérdezettek semmit sem tudtak. Házkutatást is tartottam Zs.-éknél, de nyomát se találtam az asszony által említett tárgyaknak.

Hiába beszélgettem többször Zs.-névei, kitartott a bejelentése mellett. Éreztem, hogy nagyon gyűlöli a férfit. Lehetségesnek tartottam, hogy csakugyan a bosszú szülte a történetet.

Amikor ezt elmondtam a bajtársaimnak, Bálint bácsi rögtön közbeszólt:

— Erről eszembe jut egy eset, még 1930-ból ...

— Jobb volna, ha Bálint bácsinak a szokásos tanmese helyett valami konkrét bizonyíték jutna az eszébe — vágtam közbe dühösen ...

Hát akkor kaptunk össze.

Bálint bácsi sértődötten elrohant. Két napig nem láttam, nem tudtam, mi van vele. Aztán, mintha mi sem történt volna, bejött a szobámba. Nem köszönt vissza. Nem szólított fiamnak, csak mondta a magáét:

— Zs. András háza mögött van egy düledező sufni, abban egy nehéz satupad. Ha azt két fiatalember — gúnyosan hangsúlyozta a fiatalt — megfogja és arrébb teszi, látható lesz egy földbevájt üreg. Kicsit ásni kell, és előkerül a meggyilkolt katona holmija, még személyi iratai is ...

Hátat fordított és — választ sem várva — gyors léptekkel távozott. Jól becsapta az ajtót.

Mindent úgy találtunk, ahogy Bálint bácsi „jósolta", és a tárgyi bizonyítékok láttán Zs. András már nem tagadhatott.

Bocsánatot kértem Bálint bácsitól, de hiába faggattam, nem árulta el, hogyan jött a rejtekhely nyomára. A többiek mesélték később, hogy azonnal ócska ruhába öltözött, és rábírta a főfoglárt, hogy egy kis időre beköltözhessen a zárkába, Zs. András mellé. Ott börtönjárt öreg vagányként viselkedett. Az egyik őrizetesnek jogi tanácsokat adott, a másiknak az álmait fejtette meg, a harmadikat rábeszélte, hogy tegyen beismerő vallomást, mert rajta már csak az segíthet, és így tovább ...

Zs. Andrásnak alaposan megmagyarázta, hogy ha a házkutatások során nem találnak bűnjeleket, megússza a dolgot, másképp azonban kötelet kap. Persze felajánlotta, hogy másnapi szabadulása után nagyon szívesen eltünteti, ha van mit. Volt.

Mit is mondjak még? Amikor a rendfokozati besorolások miniszteri parancsa megjelent, Bálint bácsi főhadnagy lett. Még két évig dolgoztunk együtt. Az államosítások után azonnal kérte leszerelését. Művezetőnek akart menni az egyik budapesti cipőgyárba.

Meg is fogalmazta elhatározásának indítóokát:

— Vége a harcos időknek, már nem elég a szív. Tanult emberekre van szükség a fontosabb posztokon. Vén fejjel nem kezdek iskolákat, csinálom a cipőket, de mindig számíthattok rám ...

*

1956-ban olyan rendet tartott a gyárban, hogy ott semmiféle kilengés nem fordult elő. Fegyveres őrséget szervezett. Az ellenforradalmárok messze el is

kerülték őket. A termelés csak négy napig szünetelt náluk. Amikor beindította a munkát, azonnal jelentkezett a karhatalomba.

És a hatvanéves veterán erejéből még mindig tellett: napi nyolc óra a gépek mellett, további nyolc óra a közbiztonság szolgálatában.

Nemrég találkoztunk.

— Mi van, fiam, hogy vagy? — kérdezte tőlem, a már nyugállományú alezredestől.

EGY ATYAI POFON

Gyermekkoromban gyakran játszottunk a húgommal: egyikünk mondott egy szót, amire a másik azonnal kimondta az azzal kapcsolatos első gondolatát. (Ideggyógyászok pácienseikkel teszik ezt.)

Nos, húsz év előtti társaimat idézve, előveszem a gyerekkori játékot: Vajon kiről mi jut eszembe?

Kárpáthy Pista — verekedés!

Nem is akármilyen! Olyan, amilyen csak cowboy-filmek csapszékeiben fordulhat elő... De menjünk sorjában.

Röviddel az ostrom után, amikor az emberek még a pincékben laktak, mert romos lakásaikba nem tudtak beköltözni, amikor a hamisleves és a babfőzelék főúri ebéd volt, amikor a spekulánsok virágkorukat élték, egyre-másra nyíltak a bárok és a lokálok. Másfajta építkezés nem volt ínyére egyetlenegy pénzembernek sem. Annál inkább vállalkoztak csempészkedésre, feketézésre. Aki aztán nappal dollárral, aranynyal rabolta tele magát, egyetlen éjszaka eltapsolhatta a Sanghaj, Capri és hasonló nevű lebujokban...

Az egyik őszi reggelen, vénasszonyok nyarán, Kárpáthy Pista somfordált be a kapitányságra. Mosakodtunk, öltözködtünk, nemigen figyeltünk egymásra. Én is csak egy hatalmas, pofonszerű csattanásra fordultam meg.

Pista kapta — az apja adta.

Már említettem, hogy ők ketten együtt dolgoztak a mi politikai nyomozócsoportunkban. A fiatal, 18 éves fiú kitűnő ötleteivel tűnt ki. S most már azt is elárulhatom, hogy több adottsága volt a rendőri hivatáshoz, mint az apjának, aki 1947-ben meg is vált a rendőrségtől.

A fiú 1946-ban leérettségizett, aztán féléves pártiskolát végzett. Később pedig jogból doktorált. Jelenleg, 40 éves korára alezredes, és magas vezetői beosztásban dolgozik.

De térjünk vissza a pofonra! Pista az éjjel kimaradt ugyan, de a pofont nem ezért kapta. Hanem inkább azért, mert az arca pocsékká volt verve. Szeme alatt monokli sötétlett, szája sarka berepedt, egyetlen ruháját összevérezte. A dühös apa cseppet sem volt tekintettel arra, hogy a fiacskája már épp eleget kaphatott. Angyalföldön — odavalósiak voltak — bizony nemigen tűrték, ha valaki hagyta magát megverni. Ez olyan szégyennek számított, amiért atyai büntetés járt.

Amikor aztán lecsillapodtak a kedélyek, elmeséltettem Pistával, hogy miféle kalandba keveredett.

— Nő! — vágta rá. — Hiába Pistikéznek az elvtársak, én férfi lettem. Háború és bujkálás, most meg éjjel-nappal munka! Felnőtt vagyok, tessék elhinni. Apa még mindig azt hiszi, hogy csak ... No, szóval, hallottam a Dessewffy utcai lokálról. Gondoltam,

odamegyek szerencsét próbálni. Összeguberáltam egy kis dohányt, nyakkendőt kötöttem, és éjfélkor bevonultam nagy garral a Capriba. Irtó klassz hely. Minden asztalon egy szál gyertya, remek zene, és bombajó nők egész csapata... Csodálatosan ment minden. Még le se hörpintettem az első féldecit, máris hozzámdörgölődzött egy estélyiruhás, vörös nő. Inni kért. Fizettem neki is egyet. Aztán táncoltunk Olgával, mert úgy hívják, Olgi. Asztalhoz ültünk, újabb barackokat hozattam. Mondom, szépen alakulgatott a dolog. Hanem akkor az amerikai katonák beleköptek a levesembe. Az egyik máris táncolni vitte Olgit. Vártam pár percet. Vártam félórát. Ittam, aztán odamentem, és udvariasan lekértem a nőt. De az amerikai begurult. Ordított, a fene tudja, mit. Hirtelen elkapta a zakómat, s már ütött volna... Elugrottam és lendületből bevertem egyet. Egyből lefeküdt. A zene elhallgatott, a táncolók szétrebbentek, Olgi is eltűnt. Aztán az általános csendben két amerikai katona meg egy civil nekem esett. Védtem magam, ahogy tudtam. Persze letepertek, és ütöttek, rúgtak, ahol érték. Mások is beavatkoztak, de mindenki ellenem, beleértve a főpincért is. Fogalmam sincs, meddig tartott a balhé. Az utcán tértem magamhoz. Szédültem, véreztem, fájt mindenem...

— Nagy marha vagy, fiacskám — szólt közbe Bálint bácsi lakonikusan.

— Egyszer az életben bárkivel előfordulhat — próbáltam menteni Pistát.

— De nem ilyesmi!... Amerikaiaktól hagyja magát összeverni — sopánkodott az öreg.

— Nyicsevo! — mondtam, hogy véget vessek az egésznek.

De Bálint bácsi nem hagyta annyiban a dolgot.

— Törleszteni fogunk, fiacskáim! Se tengerentúli, se hazai jampecoktól nem ijedünk meg, értem!

Társakat toborzott egy kis éjszakai mulatságra, tervet készített, amibe senkit sem engedett beleszólni, pénzt gyűjtött, hogy legyen miből italt rendelni a méregdrága mulatóban. Aztán öten gondosan, elegánsan kiöltözködtünk, már ahogy akkor tudtunk.

Nem sokkal éjfél előtt ültem asztalhoz Bálint bácsival. És percek múlva érkezett a két másik bajtárs. A közelünkben ültek le. Pontosan éjfélkor kellett belépnie Kárpáthy Pistának. Meg is érkezett. Jól nézett ki a fickó, bár hiába púderezte be a lila karikát a szeme alatt. Egyenest a bárpulthoz ment, s már mint törzsvendég kérte a féldeci barackot. Úgy hajtotta fel egyből, ahogy a gengszterfilmeken látta. Még csak nem is krákogott.

Intett a mixernek: jöhet a következő!

Lehuppant a magas bárszékről. Magabiztos léptekkel a háttal álló Olgához lépett. Megérintette pucér vállát. Olga megfordult, elmosolyodott. A kezét nyújtotta.

Pista kezet csókolt!

— Szép kis kommunista allűrök — súgta a fülembe Bálint bácsi.

Pista és Olga éppen szorosan összeölelkezve táncolt, amikor négy amerikai tiszt lépett a helyiségbe.

Itt jegyzem meg, hogy elég sok amerikai katona tartózkodott akkortájt hazánkban. Részben mint a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagja, részben mint az UNRRA, a JOINT és más segélyszállítmányok kísérője. A főpincér hétrét görnyedve a fal melletti páholy-asztalhoz kísérte őket. A személyzet és a „lá-

nyok" mind lelkesen üdvözölték a jókiállású tiszteket.

A mi fiúnk zavartalanul táncolt, partnernőjének arca azonban elfelhősödött. Vihart érzett, akárcsak én.

S ma úgy mondanánk: „oltári" röhögés hasított a csendes tangóba.

Az amerikaiak felfedezték Pistát.

Mi csak visszaütünk! Annak viszont még nem jött el az ideje.

De nem sokáig kellett várni.

A táncolók mellé toppant az egyik amerikai, és már markolta volna a nőt.

— Eriggy a francba! — csattant fel Pista. És most ő ragadta meg a szépen vasalt egyenruhát, s messze lökte magától az amit.

— Rajta, fiúk! — kiáltotta Bálint bácsi. Épp jókor, mert már négyen ugrottak Pistának.

És akkora bunyó keveredett, amilyet pesti mulató még aligha látott.

Csak tenyérrel ütöttem. Bálint bácsi szigorúan megparancsolta, hogy egyből kiütni senkit sem szabad. Szépen, higgadtan kell paskolni őket, mint a rossz gyerekeket, az az igazi fenyítés. Én pedig szófogadó voltam.

És mit csináltak a többiek? Nem figyelhettem, elfoglalt a magam dolga. Hogy Bálint bácsi jól bírta, nem kétséges! A hangját állandóan hallottam. Márpedig ha az öreg szűzmáriát emleget, akkor jól érzi magát.

Valahonnan egy nő pottyant a nyakamba.

— Pucoljunk, lányok, jönnek a hekusok! — visította.

Az R-csoport keménykötésű legényeire gondolt. Ez a csak pár hónapja működő speciális egység a betörők, vetkőztetők és garázdálkodók réme volt. Jeepeken és wipponokon járták a várost.

A barátaink érjenek tetten bennünket?

Azt nem! Inkább pucoljunk mi is, mint a „lányok".

— Lógás! — adtam ki a parancsot.

Rohantunk az ajtóhoz, de a portás elzárta a kijáratot.

— Rendőrség! — kiáltott rá Bálint bácsi és félrelökte.

Kijutottunk. A sarokról még meglestük, ahogy az R-csoportosok berohantak a lokálba. Nyomukban amerikai katonák érkeztek, őket is riaszthatta valaki.

*

A korabeli újságokban öklömnyi betűs címek hirdették:

— ÁLDETEKTÍVEK A CAPRIBAN!

— ÁLDETEKTÍVEK TÖMEGVEREKEDÉST PROVOKÁLTAK TEGNAP ÉJSZAKA EGY BUDAPESTI MULATÓBAN...

— A FŐKAPITÁNYSÁG SZÉLES KÖRŰ NYOMOZÁST INDÍTOTT A MAGUKAT RENDŐRNYOMOZÓKNAK KIADÓ BANDITÁK ELLEN...

Volt min szégyenkeznünk.

Az értelmi szerző, Bálint bácsi napokig hallgatott. Mindannyian úgy vetettük magunkat a munkába, mint még soha.

Talán valamit jóváteszünk — gondoltuk...

Újabb név: dr. Cserés Feri.

Két barátnő jut róla eszembe, akiknek rendkívüli történetét ő mesélte el.

Feri volt közöttünk a legérzékenyebb lelki alkat. Minden bűncselekmény megrendítette. A naponta lelepleződő szörnyűségek miatt kezdte elveszteni hitét az emberben. A bűnözőkkel való állandó foglalkozás során mi persze csak a rosszat láttuk. Becsületes emberekkel legfeljebb mint tanúkkal találkoztunk. Minden bírósághoz továbbítandó ügy zárójegyzőkönyvét Cserés Ferinek mint jogásznak kellett elkészítenie, úgyhogy a legtöbb szennyest csakugyan ő ismerte.

Saját maga jött rá, hogy védekezni kell az effajta fertőzés ellen, ahogy azt a betegek közt dolgozó orvosok is teszik. Valamilyen védőoltásra lenne szükségünk nekünk is — magyarázta. És ez nem lehet más, mint a rendes, becsületes, dolgos emberek közötti feloldódás — vallotta, és meg is szervezte „kikapcsolódásainkat".

Rendszeresen jártunk romeltakarításra, ahol főként munkásokkal dolgoztunk együtt. Elvállaltuk az egyik kerületi iskola kifestését, ahol szülőkkel és pedagógusokkal barátkoztunk össze. Taggyűlésekre a közeli nyomdába jártunk át, hogy a magunk rendőri problémái mellett az újjáépítés gondjait és örömeit is megismerjük. Cserés Feri ilyesmikkel igyekezett „beoltani" bennünket a munkánkkal járó mindennapos fertőzés ellen.

Ugyanakkor szinte mániákusan gyűjtötte az adatokat és történeteket azokról az emberekről, akik a fasiszta elembertelenedés idején emberek tudtak maradni. Nem akadt olyan nyomozás, hogy ne kereste volna a háttérben levő becsületes embereket.

A pozitívumokról naplót vezetett. És most ebből a naplóból mesélek el egy történetet, amely az igaz barátságról szól.

(Előrebocsátom, hogy a főhősöket valódi nevükön nevezem, és nagyon örülnék, ha a húsz évvel ezelőtti szereplők olvasnák az újságíró által lejegyzett soraimat és jelentkeznének a kiadóban.)

Íme a történet.

Menyhárt Erzsébet tanulólány a Falk Miksa utcában egy fodrászüzletben dolgozott, ahol őszinte barátságot kötött Fleischmann Lászlóné fodrásznővel. Amikor a fiatalasszony zsidó származása miatt sárga csillag viselésére kényszerült, a keresztény barátnő együttérzésből maga is feltűzte a megalázó jelet. 1944 november elején pedig, megtudva, hogy barátnőjét a nyilasok elhurcolták, azonnal utána ment. Piliscsabán rá is talált. Hiába minden józan érv, ellenvetés, Erzsébet nem volt hajlandó elhagyni barátnőjét. Vállalta sorsát. Vele tartott Dorogra, onnan Hegyeshalomra, majd Kopházára. Viselte a csillagot, ásta a sáncot, éhezett a többiekkel.

A Menyhárt családnak sikerült felkutatnia a lányt. És igazolták az SS-ek előtt Erzsébet „tiszta árja" származását, hogy hazavihessék.

A lány tettéért kegyetlen, igazi SS-verést kapott, de a „pedagógiai" beavatkozás után szabadon engedték. Ő azonban ismét visszaszökött a sorba, a barátnő mellé. Együtt vánszorogtak gyalogmenetben Mauthausenig. Ott kopaszra nyírták és rabruhába öltöztették őket. Az ötös láger lakójaként szenvedtek — iszo-

nyúan. Erzsébet háromszor esett keresztül tífuszon. Csontvázzá fogyott.

A két barátnő egymást ápolva, egymásért küzdve átvészelte a mauthauseni poklot. Mind a ketten meggyógyultak és hazajöttek.

Amikor Cserés beszélt velük, már annyira megnőtt a hajuk, hogy fiú-frizurát viselhettek.

És nevetni is tudtak . . .

*

Egy másik eset ugyancsak valódi nevekkel.

Özv. Tamási Béláné, egy háromemeletes belvárosi bérház házfelügyelője, attól fogva, hogy sárga csillag került a kapura, az üldözött lakók védőangyala lett.

Társa volt ebben Nemes Jenő sebesült, valójában már szökésben levő honvéd, aki ebben az időben mint albérlő lakott a házban. Ők ketten okosan és bátran szembeszegültek minden nyilas atrocitással.

Tamásiné búvóhellyé rendezte be a ház alatti hatalmas furnér-raktárt. A rengeteg lemezt a padlótól a mennyezetig kockákba rakatta át, de úgy, hogy a kockák közepén embernyi hely maradt. Ide bújtatta azokat, akiknek elhurcolása már bizonyosnak látszott. Olykor húszan-harmincan rejtőztek az életet jelentő „furnér-sátrakban". Valamennyiük mindennapos étkezéséről is a házfelügyelő gondoskodott.

De megpróbált kiállni a nagyon öregekért és betegekért is, akik az ilyen rejtekhelyet nem viselhették el. Kiabált, veszekedett értük a razziázó nyilasokkal, amiért egyszer a ház összes keresztény és zsidó lakójának jelenlétében, az udvar közepén, véresre verték a pribékek.

De nem lehetett megfélemlíteni! Harcolt tovább a maga módján.

Nemes Jenőnek ugyancsak különös szerepe volt. Lakott a házban egy nyilas méltóságosasszony, aki egyre-másra feljelentgette a lakókat. Miatta tartottak szinte naponta razziát. Később azonban, amikor a bombázások sűrűsödtek, már nem mert kijárni a kerületi nyilasházba. Ettől fogva levélbeli feljelentéseket írogatott.

A veszélyes borítékokat Nemes Jenőnek adta át, akiről úgy vélte, hogy mint katona köteles teljesíteni az ő „hazafias" megbízásait. Nemes el is vállalta a levelek kézbesítését.

Katonásan tisztelgett és távozott. Egészen a legközelebbi sarokig.

Kicsit elidőzött a nyilvános óvóhelyen, aztán ment vissza jelenteni: „a feladatot végrehajtottam".

Utána pedig a pincébe sietett, megmondani a lentieknek, hogy nem lesz semmi baj.

Nem is lett!

Harminchét ember életét mentették meg — ketten.

*

Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy egy mai fiatal, történetesen a saját tizenhét éves lányom, amikor elmeséltem neki néhány ilyen esetet, elégedetten jelentette ki:

— Rendes emberek!

De hogy hősök lennének, azt túlzásnak tartotta. Hiába érveltem, magyaráztam, mennyire más világ volt akkor, nem értette meg. Pedig az emberélet valóban fabatkát sem ért.

Nővérem Óbudán lakott, és a házuk előtt vonultak el azok a tízezrek, akiket az óbudai téglagyárban gyűjtöttek össze.

Segíteni nem tudott rajtuk, de utolsó falatjait megosztotta velük. Kinek egy szelet kenyeret, kinek pár szem krumplit, kinek csak egy pohár vizet adott — ennyit tehetett. És ezt is csak titokban, ügyesen, hogy egyetlen nyilas meg ne lássa.

Aztán egy hálás kisfiú — így mesélték nekem utólag a szemtanú szomszédok — megcsókolta a kenyérért.

Ezt meglátta az egyik őr. A nővéremnek ugrott, és puskatussal agyba-főbe verte, majd belökte a sorba. Mentegetődzhetett, hivatkozhatott árjaságára, a szomszédasszony is igazolta — semmi nem használt.

Elvitték.

Soha többé nem tért vissza.

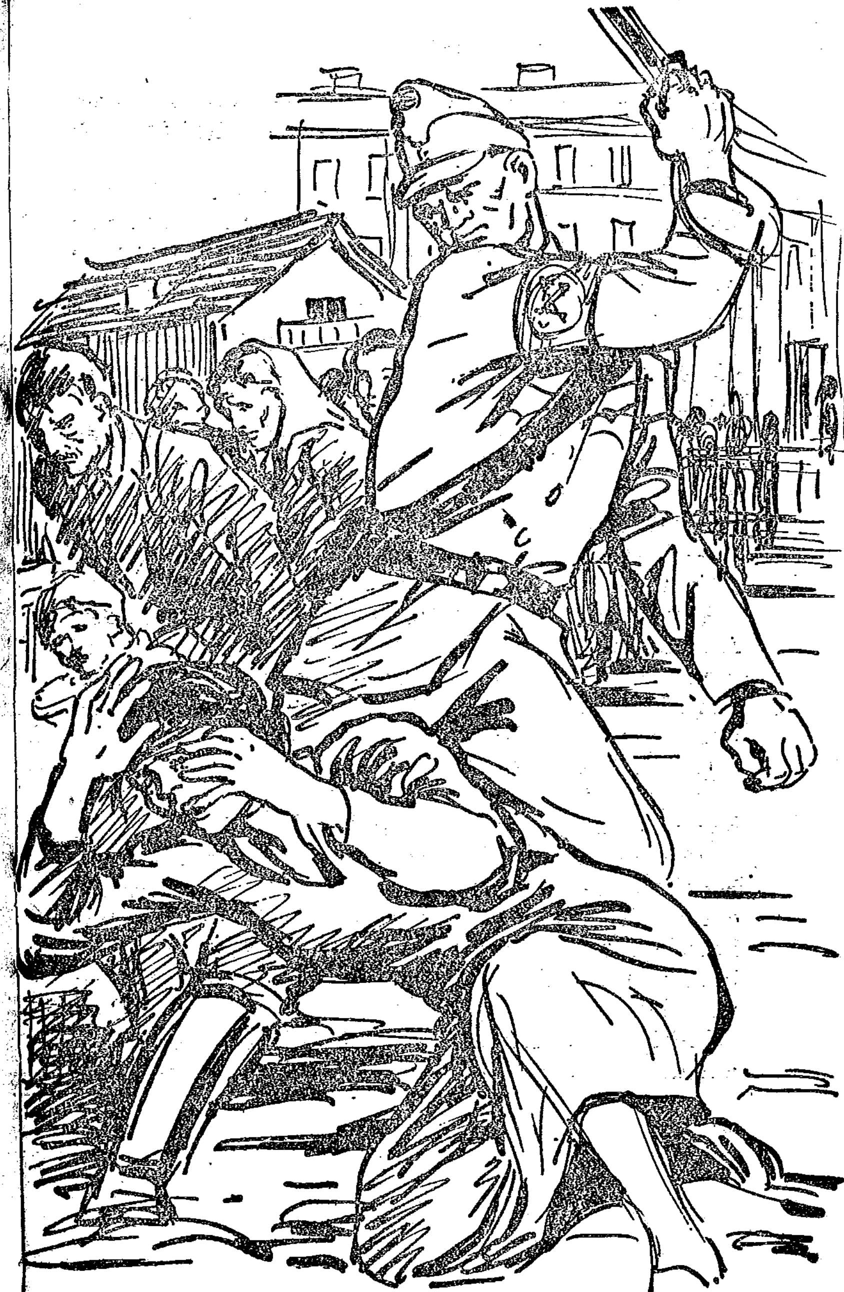
A kihallgatások lehetőségeit kihasználva, minden alkalommal érdeklődtem, hátha hallott róla valaki. A Nemzetközi Vöröskereszt évekig tartó kutatása még annyi eredményt sem hozott, hogy legalább a szüleimnek mondhattam volna, hol nyugszik.

Megölték egy szelet kenyérért!

Ez olyan félelmetes, elképesztő, hogy a mai körülmények közt valóban képtelenség felfogni és elhinni.

Ezt a személyes vonatkozást is csak azért említettem meg, mert a lányom és Cserés barátom abban rokon lelkek, hogy mindketten a jót, a szépet, az emberit tartották természetesnek. Legfeljebb a lányomnak ma ez könnyű, Cserésnek viszont annál nehezebb volt akkor.

Cserést mindannyian tiszteltük kivételes emberszeretetéért és bölcsességéért. Hallgattunk rá és sokat

tanultunk tőle. A rendőri munkára vonatkozólag például azt, hogy az ész az igazi fegyver, nem az ököl.

Egyetemista korában ismerkedett össze a kommunistákkal, és 1942-ben már illegális munkát vállalt. Röpiratokat terjesztett és elméletileg is foglalkozott a marxizmussal. Mint rendőr rengeteget dolgozott, mégis talált időt olvasásra, pártnapok, szemináriumok vezetésére. Velünk is sokat törődött, hogy átadja jogi ismereteit. Emellett újságírói munkát is vállalt. Nem másodállásban, mint az manapság divatos. Önzetlenül, csak az agitáció kedvéért. Fontos mondanivalói voltak. Körülbelül a következők:

— Felszámolni a múltat, csak azzal, hogy a fellelhető bűnösöket elfogjuk, nem lehet. A fejekben kell rendet teremteni.

— Vitatkozni, érvelni és meggyőzni kell, hogy a fasizmus soha többé fel ne támadhasson.

Jól emlékszem egy nagyon felzaklatott időszakára. A legfőbb bűnösök bírósági tárgyalásai folytak hónapokon keresztül. A napilapok részletes tudósításokban közölték, milyen őrültek, milyen senkik, milyen nevetséges figurák vezették az országot.

Cserés dühöngött emiatt.

— Szálasiban nem az a fontos, hogy olyan, mint egy cirkuszi clown, s hogy dr. Khoór Jenő főorvos, bőr- és nemibeteg specialista hosszú ideig kezelte... Érdektelen, hogy Endre László agya, mája elszivacsosodott-e vagy sem a sok alkoholtól... Mit számít, hogy Baky László csendőrtisztet már 1938-ban le kellett szerelni sikkasztás miatt... Shakespeare vagy Dante, a Pokol krónikása nem tudott annyi emberi hitványságot, bűnt és bestialitást kitalálni, mint amennyit a tenger nélküli tengernagy: Horthy, és a nemzet nélküli nemzetvezető: Szálasi elkövetett. És ez a lényeg! — hirdette Cserés. — Nincs azon nevetnivaló, hogy degenerált „kékvérűek" és analfabéta „alvilágiak" vezethették az országot negyed századon át. Csak szégyenkezhetünk miatta. Van elég okulnivalója a nemzetnek... Inkább erről szóljanak az újságok — magyarázta, és ilyen értelemben cikkezett.

Az eleve jóképességű és önképzésével törődő Cserés évről évre jelentékenyebb ember lett. Előbb a rendőrségen került osztályvezetői beosztásba, később a Legfőbb Ügyészség főosztályvezetője lett. Hivatali elfoglaltsága mellett egyetemi tanár is. Több szakkönyve jelent már meg. Az 1946-ban kezdett újságíráshoz sem lett hűtlen, olykor most is megjelenik egy-egy írása.

Újabban a fiatalkorúak bűnözését tanulmányozza a társadalmi felelősség oldaláról.

Elmúlt 50 éves, s ma is az jellemző rá, ami húsz éve: nemcsak a bűnt, az embert is látja és a környezet felelősségét is vizsgálja.

Jó barátok voltunk, és mégis elszakadtunk egymástól. Az már sok, ha egy évben kétszer találkozunk: április 4-én és november 7-én — a parlamenti fogadáson...

TÓTH-POTYA TRAGÉDIÁJA

Sovány, közel két méter magas, nagy hajú, dús szemöldökű bajtársam, Pápai József — foglalkozása szerint nyomdász, szenvedélye szerint vízipólós.

A felszabadulás után rögtön a pártnyomdában kezdett. Elismert szakembernek számított. A régi szervezett munkás megbízhatóságához nem fért kétség.

Élére állt a szerelőbrigádnak, és nagyszerű, gyors munkával rendbehozták az első szedő- és rotációsgépet. Kezük alól került ki a *Szabad Nép*, a Magyar Kommunista Párt központi lapja.

Rendkívül fontos volt akkor az újság. A háború utáni zűrzavarban egyéb hírközlő eszköz hiányában csak a sajtó útján mozgósíthatott a párt — nemcsak a romba dőlt házak újjáépítésére, hanem a lelkileg megroppant emberek talpraállítására is.

Mihelyt a gépek zavartalanul ontották a lapot, a nyomdászok vállalni tudták, hogy a demokratikus rendőrség erősítésére ők is delegálnak maguk közül néhány embert.

Így került 1945 májusában a mi nyomozócsoportunkhoz az akkor 26—27 év körüli Pápai Józsi. Hamar befogadtuk. Pedig eleinte kicsit idegenkedtünk tőle. Lomha járásából, szótlanságából úgy ítéltünk, hogy nem való a mi tempónkhoz. A látszat azonban megtévesztett bennünket. Amikor Pápai Józsi elnyúlt az ócska fotelban és behunyt szemmel órákig hallgatott, azt hittük, szunyókál. Tévedtünk. Nagyon is odafigyelt és a nyomozás érdekében krimibe illő fordulatokkal állt elő.

Ha valamelyik ügyben elakadtunk, érdemes volt hozzá fordulni.

*

A rendőr is csak ember. Természetes tehát, hogy mindegyikünknek akadt személyes kiegyenlíteni valója is. Nekem például — mint már említettem — a kiskatonát felakasztó zuglói hóhérral szemben. Pápai is minden szabad percét magánnyomozással töltötte.

Ez a magánnyomozás persze egyúttal közérdeket is szolgált, csak az ügy hatáskörilég nem tartozott rá.

Pápai tisztelője és barátja volt az FTC kiváló labdarúgójának, a későbbi edzőnek, Tóth Istvánnak. A Potyának becézett népszerű futballista nem csak a nemzetközi mérkőzések 90 percében volt hazafi, hanem hétköznap is küzdött a magyar színekért. Környezete ismerte németellenességét, de azt még csak nem is gyanították, hogy ellenállási csoportot szervezett. Épp hogy végzett az akciókhoz szükséges előkészületekkel, társainak felfegyverzésével, a kis házi nyomda beszerzésével — amikor váratlanul rajtaütöttek és letartóztatták.

Mi történt, hogy történt? Senki sem tudta. Feljelentést nem tett senki, dolgunk meg volt elég, s így aztán az illetékes kerületi politikai csoport nem is foglalkozott a tettesek felderítésével.

Pápai annál inkább.

Kezdetben csak annyi támpont akadt, amennyit egy korabeli nyilas újság rövid hírben közölt: „Tóth-Potyát és társait hazaárulás miatt letartóztatták." A társak nevét nem említette meg a lap. Vajon kik lehettek? Vajon él-e még közülük valaki? Ilyen kérdések foglalkoztatták Pápait. Úgy gondolta, hogy elsősorban sportolók lehettek.

Mint a Tipográfia Sportegyesület egyik vezetője és a sportolók magatartását vizsgáló igazolóbizottság tagja — járatos volt sportberkekben. Módjában volt hát tájékozódni Tóth és barátai felől. Csakhogy a népszerű sportembernek igen sok barátja akadt.

Pápai nem vesztette el türelmét. Lépésről lépésre haladt előre. Tapintatosan ellenőrizte, hogy a baráti körből ki hol tartózkodott Tóth lebukása idején. A

hosszadalmas türelemjáték közben a kör folyamatosan szűkült, de szeptember is elérkezett, mire nyomot fogott.

Egy Tóth-Potyával azonos korú, de közel sem olyan jó képességű egykori labdarúgó vált gyanússá. (Nevét szándékosan nem említem, még monogrammal sem.) Az illető különös dologgal vonta magára a figyelmet.

Pápai tudta róla, hogy a nyilasok elhurcolták, és csak a felszabadulás után került elő. Ám amikor az igazolóbizottság előtt ült, egy szóval sem említette üldöztetését. Ehelyett elmondta, hogy hol volt katona, hogy alakulatával a Dunántúlra vonult, és onnan milyen kalandosan „lógott" meg.

Történt pedig mindez akkor, amikor éppen az úgynevezett dokumentum-korszakot éltük. Az emberek szatyorszámra gyűjtötték az érdemeiket igazoló írásokat. Annyi partizán és ellenálló volt —, papírforma szerint —, hogy azok tíz százalékával mi magyarok egymagunk is Berlinig zavarhattuk volna a nácikat.

Pápai először csak meglepődött a labdarúgó szokatlan „szerénységén", majd eszébe ötlött, hogy hátha talán oka van a hallgatásra? A négyszemközti beszélgetéshez azonban még egy ütőkártya kellett, s ezért cselhez folyamodott. Megtudakolta a labdarúgó édesanyjának munkahelyét, és felkereste. Úgy tett, mintha egy esetleges kártalanítás miatt írná össze azokat, akiknek hozzátartozóit meghurcolták.

A néni beleesett a csapdába, s abban a reményben, hogy fiát jóvátételhez juttatja, elárulta, hogy a nyilasok letartóztatták, még mielőtt alakulatával Budapestet elhagyta volna. Ezek után aztán már nyíltan

vallathattuk a labdarúgót, aki ellenkezés nélkül válaszolgatott.

Annak idején viszonyt kezdett egy Paulay Ede utcai prostituálttal. Ismeretségük eleinte tízpengős üzleti ügy volt. Néhányszor ismétlődött, a nő azonban közben beleszeretett. A „stricijének" persze feltűnt az egyre szolidabb életmód és a csökkenő bevétel. Két nagy pofonra a lány bevallotta, hogy szerelmes. S mert az újabb pofonok sem gyógyították ki, a vagány más megoldásra szánta el magát.

Egy alkalommal, amikor a labdarúgó a lány lakásán tartózkodott, kihívta nyilas haverjait, s elvitette megleckéztetni az érdekeit keresztező férfit.

A személyi iratok ellenőrzésekor pedig kiderült, hogy a katonai szabadságoslevél hamisítvány. Emiatt a lakására is kimentek szétnézni, s géppisztolyt és „Halál a német megszállókra" feliratú röpcédulákat találtak nála.

Verés, kínzás, verés, kínzás — nem bírta. Hajnalra összeroppant és elárulta társait, élükön Tóth-Potyával.

Reggel az egész csoportot elfogták a nyilasok.

Tóth-Potyát két nap múlva agyonlőtték.

Pápai — alapos ember lévén — tovább nyomozott, hátha csak a véletlen látszatát akarja kelteni a focista, valójában pedig hivatásos besúgó volt. Felkutatta a nőt és kitartottját is. Hogy mi történt, lényegében tudták, de hogy mi rejtőzött a háttérben, nem is sejtették.

A labdarúgót — azért, mert nem bírta elviselni az irtózatos vallatást és „köpött" — nem lehetett jogilag felelősségre vonni.

A Kisgazdapártból, melynek a felszabadulás után

tagja lett, kizárták. Ügyét újból igazolóbizottság elé vitettük, ahol öt évre eltiltották minden vezető állástól.

Mint bőrdíszműves kisiparos dolgozott egy kisebb vidéki városban. Most már elég idős, nem dolgozik. Tudomásom szerint él.

Ezért nem árultam el még neve kezdőbetűjét sem.

*

Pápai alig egy esztendőt töltött velünk.

Hamar áthelyezték a központba. Szükség volt ott olyan emberekre, akik alkalmasnak ígérkeztek „az 1946—47-ben nagy mennyiségben terjesztett ellenforradalmi röpcédulák „megfejtésére". Ebben a munkában mint tapasztalt nyomdász kitűnően megállta a helyét.

Amint lehetőség nyílt rá, iskolákat végzett, többek közt a Szovjetunióban is tanult. Hivatali munkaköre 1953-tól: írásszakértő. Rendfokozata: alezredes.

Sajnos, ő is közeledik a nyugdíjkorhatárhoz. (Sebaj, akkor legalább lesz ideje kijárni a vízilabda-mérkőzésekre!)

MAGÁNNYOMOZÁS

Lakva ismerni meg az embert — tartja a közmondás. A mi nyomozócsoportunk is tanúsítja ennek a népi bölcsességnek az igazát. Kezdetben, egészen 1945 májusáig mindössze tizenkét politikai nyomozó dolgozott és lakott együtt, nem volt tehát nehéz alaposan megismerni egymást. Az együttélés során olyan őszinte légkör alakult ki közösségünkben, hogy még magánügyeinkben sem titkolództunk egymás előtt.

Beszélgettünk, vitatkoztunk, tervezgettünk rengeteget. Annyit, amennyi az elnyomatásból és hallgatásból váratlanul felszabadult emberekből kikívánkozott. Persze csak lassan repedezett a szenvedések kérge, mindegyikünk takargatott egy-egy tragikus emléket.

Éjszakánként a koromsötét laktanyaszobában valaki mindig megszólalt. Régi tapasztalat: minden lelki konfliktus oldódik a közlés által. Ki tudatosan, ki ösztönösen ezt a megkönnyebbülést kereste. S mi nagy tapintattal ebben is segítettük egymást.

Februárban történhetett. Emlékszem, fáztunk a fűtetlen szobában, pokrócainkat az orrunkig felhúztuk, még cigaretta kedvéért se dugtuk ki kezünket a takaró alól. A különben mindig vidám Szabó Pista szólalt meg. Nagyon csendesen és tőle szokatlanul szomorú hangon.

— Apám a sok nélkülözés miatt tébécés lett. Rendkívül nehezen boldogultunk. Kétszobás lakásunkból az egyik szobát mindig kiadtuk albérletbe, hogy enyhítsünk valamit helyzetünkön. Egy ideig a vidékről felkerült nagyon csinos, 17 éves Cs. Rózsika lakott nálunk. Korban éppen összeillettünk. Legfeljebb az ő falusias naivsága és az én városias félműveltségem jelentett ellentétet, de mindketten elég magányosak voltunk ahhoz, hogy hamarosan összebarátkozzunk... Egy szemorvosnál dolgozott, aki éppen csak négy-öt órás magánrendelési idejére fogadta fel szobalánynak, kiszolgálni a pácienseket. S ahogy az már ilyenkor lenni szokott, a gazdag úriember elcsábította a naiv falusi „libát". Ettől fogva nem járt munkába, de a heti bérét továbbra is megkapta. A nős orvos óvatosságból nem engedte többé a lakására. Amikor „sze-

relmeskedni" akart — hetenként kétszer — egy rózsadombi villában találkozott vele. Heti húsz pengő és apró ajándékok: egy pár harisnya, egy tábla csokoládé, nagy ritkán cipő vagy ruhára való, nem mondom, nem nagy honorárium egy fiatal nő „szolgálatáért"... Gondolhatjátok, tetszett nekem Rózsika az első pillanattól fogva. Az orvossal való viszonya azonban nemcsak felháborított, hanem taszított is tőle. Időbe tellett, míg rájöttem, hogy ő csak áldozat. Legfeljebb saját csacsisága vermébe esett. Félévig is eltartott, mire titkát elárulta, én meg felfogtam a védtelen kislány kiszolgáltatottságát. Éreztem, hogy tennem kéne érte valamit... Ám egy 19 éves textilgyári segédmunkás, teli családi gondokkal, ugyan mit tehet, mit találhat ki, ha mégoly szerelmes is? Szinte semmit. Pedig nagyon törtem a fejem valami csodálatos, hősies dolgon. De hát nem voltam én hős! Anyagi segítségre meg egyáltalán nem futotta volna a pénzemből. Maradt a leghétköznapibb: szerelmet vallottam. És nem hiába. A nyugtalan boldogság hónapjai köszöntöttek ránk. Szerettem és szerettek, de kísértett, hetenként kétszer a harmadik. Önérzetem szennyesnek tartotta a különös háromszöget, gyengeségem mégis eltűrte. És mindez még tetéződött azzal, hogy anyám előtt titkolódznom kellett, mert ha rájön, hogy miért járok én a szomszéd szobába, biztosan kidobja az albérlőt. Aztán még valami nyugtalanított. Amennyire ragaszkodó társam volt Rózsika a barátságban, annyira passzív volt a szerelemben. Önzetlenül odaadta magát, nem panaszkodhatom, de mintha neki magának a mámoros percek semmit se jelentettek volna. Úgy látszik, a rafinált orvosszerető szex-módszereivel szemben az én tapasztalat-

lanságom nemigen versenyezhetett... Egy viszontagságos esztendő után mégis én győztem. Úgy is, mint férfi, és úgy is, mint segítőtárs. Előbb elértem, hogy munkát vállalt, később pedig rábírtam az orvossal való szakításra. És megszabadulva a nála jóval idősebb férfi hatásától, szerelme is felforrósodott... Idővel aztán Rózsika önállóbb lett. Megtanult viselkedni, ízlésesen öltözködni, igénye támadt jönni-menni, szórakozni. Fejlődött. Egyetlen felhő vetett ránk árnyékot, amit egyedül csak én láttam, s csak én sejtettem, milyen viharrá kerekedhet. Amikor már a jövőnkre gondoltunk, összeházasodásunkat terveztük, megjelent a fajvédelmi törvény, a tilalom vegyes házasságok kötésére, vagyis a keresztény és zsidó felek családalapítására. Házasságon kívüli kapcsolatunk pedig mint „fajgyalázás" súlyos veszélyt jelentett mindkettőnkre. Nem volt könnyű az új helyzetet megérteni. Rózsi jót nevetett rajta, és minden maradt közöttünk a régiben. Azaz csak maradt volna, ha anyám, akiről azt hittem, mit se gyanít rólunk, nem lép közbe. Persze nagyon megijedt, és értem való aggodalmában, mivel engem nem tudott jobb belátásra bírni, Rózsira támadt. Ringyózta, tönkretevőmnek nevezte. Hol könyörgött neki, hogy mondjon le rólam, hol meg felpofozta. Ezen az elviselhetetlen állapoton nem tudtam segíteni, mert anyám gondosan „időzített", csak akkor rendezett botrányt, amikor én a gyárban voltam. Lévén három műszakos beosztásom, mindennap teljes nyolc óra állt anyám rendelkezésére, hogy kiszabadítson „a keresztény vámpír" karmaiból. Amíg csak tehettem, igyekeztem egyensúlyt tartani. Haragudtam anyámra, de azért meg is értettem rettegését. Rózsikát ezernyi új gyen-

gédséggel vettem körül, hogy ne érezzen megaláztatást... Aztán egy lábon hordott influenzából súlyos tüdőgyulladást kaptam. Eszméletlenül kerültem kórházba. Közben anyám vérig sértette és kidobta Rózsikát, aki többé nem keresett, még új lakcímét se hagyta meg... Hat nap után anyám bevallotta, hogy mit tett. Életemben először kegyetlenül összevesztem vele, de éles csengetés szakította félbe veszekedésünket, és olyasmi történt, amit nem tudnátok kitalálni.

— Visszajött Rózsika — vágott közbe valaki.

— Távirat jött a lánytól a végleges szakítás hírével — jegyezte meg dr. Cserés.

— Mondd tovább — szólt közbe egy izgatott hang.

— Rendőrségi értesítést hozott egy altiszt. „Idézés bűnügyben", olvastam a nyomtatványt. Másnap reggel 9-re a Budapesti Főkapitányság Dömölki-csoportjához rendeltek, Cs. Rózsika sérelmére elkövetett fajgyalázás bűntettében...

— A szentségit — hördült fel Bálint bácsi.

— Másnap a rendőrségen soha el nem felejthető, megalázó körülmények között megtudtam, hogy Rózsi a feljelentő. Hogy miért? Bevallom, nem érdekelt. Erőmet és életkedvemet egy csapásra elvesztettem. Az sem érdekelt, hogy bíróság és börtön helyett rövid úton intéznek el. Kezembe nyomták a SAS-behívót. Nagykátára kerültem m. kir. kisegítő munkaszolgálatosnak.

— És mi van Rózsival?... Mit tudsz róla? — kérdezték öten-hatan egyszerre.

— Semmit — válaszolta Szabó Pista, mintegy befejezésként, s csak unszolásunkra vallotta be, hogy a harag és a szerelem azóta is kavarog benne. Soha

többé nem akar tudni róla, de egyszer azért szeretné még látni.

Elhallgatott, mi is csendben maradtunk. Percek teltek el, amikor valaki jó éjszakát kívánt.

*

Lehet, hogy nyughatatlan természet voltam, de ki tudja utólag megítélni húsz év előtti önmagát? Az is lehet, hogy csak félreértettem Szabó szándékát. Ma már különben is mindegy, mi volt az indítóok. Az elbeszélés közben átéltem a történetét, és később sem tudtam szabadulni tőle. Kavargott, érlelődött bennem az elhatározás, hogy felkutatom a kegyetlen szeretőt.

Nagy nehezen kicsaltam Pistából Rózsika vezetéknevét. Korát tudtam, és megtudtam annak a vidéki városnak a nevét is, ahonnan Pestre került. Ennyi támpont elégségesnek bizonyult a nyomozáshoz.

Három nap alatt rátaláltam.

Egy Szent István parki luxuslakásban lakott. Természetes szőkeség helyett vörös hajú asszony fogadott. Vidékiességét sem öltözetén, se modernül berendezett lakásán, sem viselkedésén nem fedeztem fel. Ellenkezőleg — igazi pesti nővé lett.

Belépéskor átnyújtottam rendőrigazolványomat. Rettentően megijedt. Rögtön tudta, miért jöttem. Bevallotta, hogy Szabó Pistát annak idején valóban ő jelentette fel. Dühében. Az anya elleni bosszúból. Állítása szerint már napok múlva megbánta tettét, de elkésett. Dömölki detektívfelügyelő nem fogadta el a feljelentés visszavonását.

Sírt és Pista hogyléte után érdeklődött.

Őszinte volt-e vagy sem, nem tudhattam.

Letartóztattam.

Amikor Szabó Pista ezt megtudta, magából kikelve, szinte eszét vesztve ököllel támadt rám.

Rózsikát azonnal szabadlábra helyeztem. Természetesen eljárást sem indítottam ellene.

Éjszaka, a laktanyaszobában már ismét indulatok nélkül beszélgettünk. Túlbuzgó magánnyomozásomat valamennyien elítélték. Én pedig segítség helyett ártottam.

*

Epilógusként még csak annyit: két év múlva Szabó házasságkötési engedélyt kért, amit éberségi okból nem kapott meg. A személyzeti bizottság tiszthez méltatlannak minősítette Rózsikát.

Pista erre azonnal leszerelt és megnősült.

KÖZBESZÓLÁS (III)

Történetek peregtek az emlékezés fonalán. Szégyenletesek és iszonyúak. Az újságíró úgy érzi, kérdeznie kell: Vajon mekkora volt a fertő? Vajon hányan voltak az elvetemültek?

Nehéz válaszolni.

Nem csak azért, mert mint egyszerű közkatonának nem lehetett országos áttekintésem (még csak fővárosi sem), hanem azért, mert a fasiszta bűnhullám mérete történésekor még ellenőrizhetetlen, utólag pedig már kideríthetetlen volt. Az emberéletben keletkezett károkat mégcsak számbavette a statisztika. De a tetteseket hogyan is mérhettük volna fel? Különösen az első esztendőben, amikor még csak kis részüket sikerült elfogni!

Az első félévben kb. 100—120 vizsgálatban vettem részt. Szűk munkaterületemen is megismertem a csendőrök, nyilas pártszolgálatosok, volksbundisták, gestapósok, halálfejes légiósok és hasonlók példátlan embertelenségét. Ezek ördögi gonoszságát és kegyetlenségét igyekeztem illusztrálni az eddig elmondott történetekkel. Lehet, hogy mindez még kevésnek bizonyult, hadd mondjak el hát még néhány rövid példát, s csak aztán próbálok választ adni a kérdésre.

1

A volt Angol—Magyar Bank pincéjében rendezte be főhadiszállását M. M. Imre magántisztviselő. Innen indult néhány fős bandájával embervadászatra. A bank közvetlen körzetére specializálta magát. A viszonylag kis területen közel két hónapon keresztül naponta portyáztak. Egyenként sorravették a lakóházakat, az üzleteket és irodákat. Átfésültek minden zugot. Baloldaliak, katonaszökevények, üldözöttek nem nyughattak a környéken.

A Vilmos császár út (ma Bajcsy-Zsilinszky út) Duna-part felé eső oldala az V., a másik oldala pedig a VI. kerülethez tartozott. M. M. Imréék éjszaka az V. kerületben gyilkoltak, s az ismeretlen holttesteket hajnalban mindig a Vilmos császár út VI. kerületi oldalán találták meg. A VI. kerületi kapitányság 183 ilyen — nem kerületi — holttestet tartott nyilván. Az V. kerületben — ezen a részen — sohasem találtak áldozatokat.

Ilyen „korrekt munkával" vigyázott M. M. Imre kerülete becsületére...

Május végére az egész bandát elfogtuk.

2

Két megrendítő vallomást sohasem fogok elfelejteni.

Az egyik Koleszád Alexandráé:

„Tizenhárom éves voltam a csendőrrazzia idején. Kilenc családtagomat gyilkolták meg szemem láttára. De nemcsak gyilkoltak, fosztogattak is. Hozzátartozóimnak levágták az ujjait, hogy a gyűrűt kényelmesebben vehessék le róluk. Nővéremnek a fülét is levágták a fülbevaló miatt."

A másik Jovanovics Jelkáé:

„A csendőrök előttem lőtték agyon öt fiamat. Pár nappal később kimentem a Duna-partra, mert valaki azt mondta, hogy ott fekszenek a halottak. Nem találtam ott szegény fiaimat, csak levágott testrészeket láttam a Duna jegén és egy nagy léket, abba dobálták be a holttesteket."

Az 1942 januári hírhedt újvidéki bestialitásról van szó. Feketehalmy-Czeydner tábornok, Grassy vezérőrnagy, Zöldy Márton és sok tucat csendőrtiszt vezetésével több ezer embert mészároltak le a kakastollasok.

A tetteseket 1946 októberében a magyar és jugoszláv politikai rendészeti szervek hosszas és körültekintő nyomozása eredményeként állították Jugoszlávia Legfelsőbb Bírósága elé.

A tömeggyilkosok egyikét, a Budapesten bujkáló Bátory Géza csendőralezredest 1945. február 17-én a mi nyomozócsoportunk fogta el.

3

H. Margit női ruha varrónő gondtalanul élt, vevőköre szerint udvarias és szolgálatkész kisiparosként. Az október 15-i nyilas hatalomátvételig senki sem ismerte Janus-arcát.

A nyílt színrelépésig mint a nyilasok titkos ügynöke beférkőzött az emberek bizalmába és naponta írta jelentéseit a környékbeliek politikai beállítottságáról. Kartoték-rendszert készített. A német- és nyilasellenesek fehér színű, a kommunista és szociáldemokrata érzelműek rózsaszínű, az „idegen fajúak" sárga kartonra kerültek.

1944. október 15-én felvette a zöld inget, és bevonult a központi pártházba, az Andrássy út 60-ba. Ő vallatta a letartóztatott nőket. Perverz leleményét ártatlan leányok százai iszonyú kínok közt ismerték meg.

Lefogásánál jelen voltam, de kihallgatását szerencsésen megúsztam. Akik kénytelenek voltak foglalkozni vele, alig tudták leküzdeni rosszullétüket.

4

Alighogy megalakultunk, már érkeztek bejelentések egy gyerekarcú. de erős termetű, mindig énekelgető hungarista légiós ellen, aki az Andrássy út 60-ba, a nyilas pártközpontba hurcolt be embereket.

Gyűltek az adatok. Többektől megtudtuk, hogy társai Véreskezű Dodónak nevezték. Egyes tanúk a valódi keresztnevét is — Károly — megmondták. Hónapokig eltartott, mire összeálltak a körözéséhez szükséges adatok.

Augusztusban a szegedi bűnügyi nyomozók egy jelentéktelen falopáson tettenérték Nagy Károly zenészt, akiről hamarosan kiderült, hogy azonos az országos körözés alatt levő Véreskezű Dodóval. Felhozták Budapestre, ahol bizonyítást nyert tizenhétrendbeli emberölésben és még több rablásban való részvétele.

5

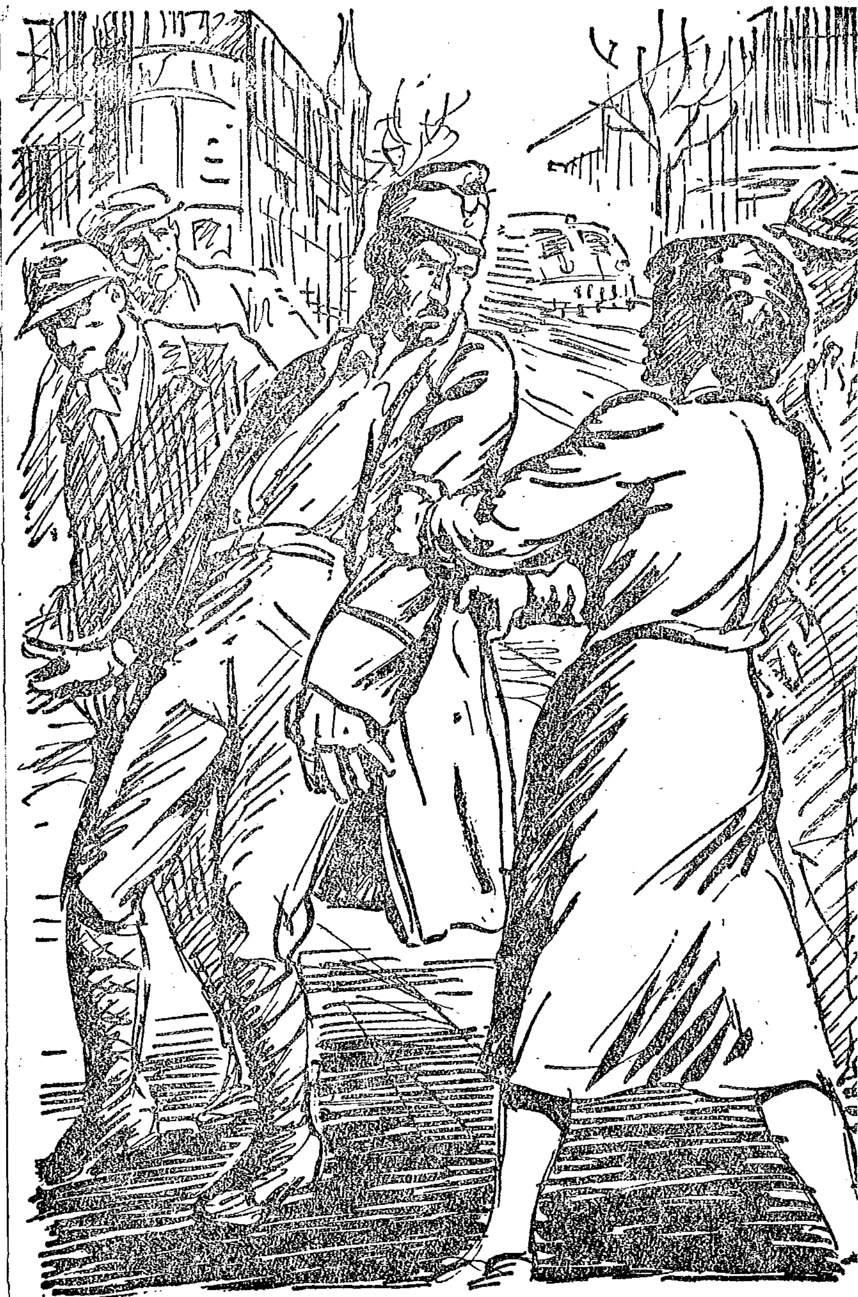
A *Szabadság* című napilap 1945. június 10-én egyebek közt így írt: „Ausztria felől csapatostul jönnek vissza Magyarországra az elmenekült nyilasok. Ausztriában kocsit, lovat, élelmet vásárolnak — összerabolt vagyonukból. Azt hazudva magukról, hogy deportált baloldali magyarok, indulnak hazafelé. A határon semmiféle ellenőrzés nincs, az útvonalakon sincs rendőri igazoltatás, nyugodtan jönnek vissza a nyilasok Budapestre. Felhívjuk az illetékes hatóságok figyelmét erre a jelenségre. Senki sem ellenőrzi, hogy milyen szellemi málhákat hoznak magukkal, amivel mérgezik a lakosság közhangulatát, terjesztik a rémhíreket. Vigyázzunk nagyon! Testi és szellemi járványt hurcolnak vissza közénk."

Azért emlékszem jól erre a cikkre s azért kerestem ki utólag a sajtóarchívumból, mert másnap a körúton pontosan ilyen esetbe kellett beavatkoznom.

Egy idősebb asszony a kocsiúton menetelő félig civil, félig katonaruhás társasághoz rohant, és kiráncigált a sorból egy 40 év körüli lesoványodott, rosszul öltözött férfit. Szidta-hordta, elmondta mindennek, banditának, gyilkosnak, szemétnek.

Természetesen odasiettem.

Az asszony ideges, kapkodó szavaiból kihámoztam,

hogy a férfiban vitéz P. Károly szegedi politikai detektívet ismerte fel. Elmondta, hogy az illető őt is kihallgatta kommunista férje miatt, akit oly kegyetlenül vallatott, hogy a bírósági tárgyalás előtt hetekig kórházi ápolásra szorult.

Vitéz P. Károly igazolványokkal kitűnően felszerelve tért haza Nyugatról. Hamis névre kiállított papírjai szerint mint honvéd esett fogságba. Eleinte kitartott új énje mellett, de az őt ismerő szegediek a szembesítéskor valamennyien rávallottak. Belátta hogy értelmetlen a további alakoskodás és húzódozás. A Nyugatról visszatért kommunista-gyalázó rendőrpribéknek nem sikerült belopakodnia a tisztességes emberek közé.

*

A hazaszivárgók egy része persze nem tudott elfogadható dokumentumokhoz jutni, de emellett jelentős volt azoknak a száma is, akik itthon rekedtek és megbújva próbálták elkerülni a felelősségre vonást. Ilyenekből alakultak a vetkőztető bandák és a betörő csoportok, amelyek elözönlötték elsősorban a fővárost, de a vidéket is. Hogy ne csak én szóljak erről, kikerestem a Széchenyi Könyvtárban a *Képes Figyelő* című hetilap 1945. október 20-i interjúját.

„Valóságos bűnhullám öntötte el Budapestet. A nap minden órájában csilingel a telefon: a rendőrséget, mentőket kérik. A kriminalisztika sohasem mutatott olyan szomorú képet, mint ma. A *Figyelő* munkatársa a budapesti államügyészség vezetőjéhez fordult, azzal a kérdéssel, hogy a bűnüldöző hatóságok milyen eszközökkel akarják helyreállítani az élet- és vagyonbiztonságot.

— A kormány intézkedett a statárium kihirdetéséről. Meggyőződésem, hogy a rögtönbíráskodás bevezetésének utolsó pillanatához érkeztünk el. Aki embertársára ölési szándékkal fegyvert fog, azt ki kell közösíteni az emberi társadalomból. Feltétlenül helyesnek tartom a statárium kihirdetését azon gonosztevők ellen is, akik a főváros élet- és vagyonbiztonságát mind sűrűbben veszélyeztetik.

— Az augusztusi bűnözés statisztikája az előző évben 2407-et mutatott, míg az idén 5431 élet- és vagyonelleni bűncselekményről tettek jelentést... a júniusi 2300 bűncselekménnyel szemben júliusban 4595-re ugrott a bűncselekmények száma. Ez a szám augusztusban 5500-ra emelkedett, míg szeptemberben közel 6400 feljelentés érkezett a rendőrségre."

*

Az illegalitásba kényszerült fasiszták sokféle rejtekhelyet kerestek és találtak. Jönni-menni még csak merészkedhettek, de lakni tavasztól fogva, amikor a be- és kijelentési kötelezettség rendje is helyreállt, már nehéz és veszélyes volt.

Bizalmas értesülés alapján jöttünk a nyomára egy elég bizarr rejtekhelynek. A Kerepesi temetőben valóságos banditakaszárnyát rendeztek be maguknak a régi és az újdonsült alvilágiak. Békésen megfértek egymással, sőt, szövetségre is léptek a notórius köztörvényes bűnözők és a frissen deklasszálódott politikai bűnözők. Nagyobb mauzóleumokban és kisebb családi kriptákban rendezkedtek be. Ágyakkal, szekrényekkel, élelmiszer-tartalékokkal és főként italkészlettel „lakályossá" tett menedékhelyüket hosz-

szú távra készítették elő, mert nem egyben kis vaskályha meg Petrofor melegítő is akadt.

Innen indultak portyázni. Rettegésben tartották a közvetlen és távolabbi környéket. A többség — főként a politikaiak — állig felfegyverkezett. A július elsejei nagyszabású razziára mi is alaposan felkészültünk a nem lebecsülendő erő ellen.

200 rendőr és nyomozó, 25 szovjet kiskatona indult a temető körülzárására. A gondosan kidolgozott „haditerv" szerint hajnalban „támadtunk" az akkor még alvó banditákra. A jól időzített akció gyors és sikeres volt, s csak egyetlen kripta banditái nyitottak ránk tüzet. Emiatt sajnos egy rendőrünk súlyosan megsebesült. A kriptába dobott kézigránáttól két bandita meghalt, a harmadik könnyebben megsérült.

Félszáznál több személyt vettünk őrizetbe. Nagyobbik része priuszos régi vagánynak, a többi kisebb-nagyobb háborús és népellenes bűnösnek bizonyult.

*

Nem számoltam, hány történetet mondtam el, s azon belül hány bűnözőről szóltam. Úgy gondolom, egyetlen ember tapasztalata is érzékeltetheti, milyen roppant magasra csaptak a bűnözés hullámai a fasizmus idején, különösen annak végnapjaiban.

Számadatokkal nemigen szolgálhatok, legfeljebb egy korabeli újságot idézhetek. Az *Új Szó* írta 1946. január 24-én:

„A politikai rendőrség 1945. december 31-ig 5100 személyt adott át a népügyészségnek és 15 900 fő ellen hozott internálási határozatot."

III. FEJEZET

FŐBŰNÖSÖK

VIGYÁZAT! ÉLETVESZÉLY!

„Mintha egy Greco-kép nézne ránk Toledo sötét hátteréből, arcának csontos, gótikus szerkezetével, tekintetének átható pillantásával, az egész faj sápadt átszellemültségével. Van ezen az arcon valami hidegség, folytonos éberség, vállaló áldozatosság és nemes becsvágy. Ez az arc a heroikus emberé, aki tudja erejét. Van benne valami religiózus, vallásos jelleg is, és van benne aszketizmus, sőt fanatizmus!..."

A *Magyar Nemzet* 1938-as portréja ez vitéz Imrédy Béla akkori magyar királyi miniszterelnökről, akit személyesen is szerencsém volt megismerni — hét évvel később.

Az Egyesült Államok Dakota-típusú katonai repülőgépe hozta őt Budapestre, hogy idehaza feleljen bűneiért.

A terepszínű gépből előbb katonák ugrottak ki a betonra, aztán megjelent a „heroikus ember".

Szemben álltam, s a látvány, ha nem is mint Greco-kép, de mint gyorsfoto örökre rögződött bennem.

A felhajtott kabátgallér és a homlokba húzott kalap alig takarta. Elővillant a „gótikus arc" — a halálfej! Csak a keresztbe rakott csontok hiányoztak, meg a felirat: VIGYÁZAT! ÉLETVESZÉLY!

Az is volt. Milliók számára. Évekig.

A bíróság irattárában beporosodott kötetek őrzik Imrédy bűneit, s ezért csak távirati stílusban említem a legfőbbeket:

Előkészítette, majd elfogadtatta és végül személyesen aláírta Magyarország csatlakozását a német—olasz—japán antikomintern paktumhoz, s ezzel a háborús katasztrófa szélére sodorta az országot.

Hátba támadta a haza érdekeit azzal is, hogy engedélyezte a Volksbund megalakulását. Ez a náci szervezet az ország testébe ékelt ötödik hadoszlopként az 1944. március 19-i német megszállás egyik legjelentősebb bázisa volt.

Eladta az országot a németeknek! Sok millió mázsa búzát és töméntelen mennyiségű zsírt szállított nekik, még annak árán is, hogy a frontra kényszerített magyar bakának gyakran csak szárított főzelék (szecska) és töklekvár (Hitler-szalonna) jutott. Kivándorolt tőlünk a bauxit, az olaj, a textília java és sok más kincsünk. Kaptunk helyette tangó- és szájharmónikát, Salvator sört és teniszütőket, játékkártyát és rózsafüzért. No meg hadifelszerelést: Krupp-ágyút, Krupp-puskát, Krupp-dögcédulát...

Szószólója és megtervezője volt annak a fajvédelmi törvénynek, amely tízezrek egzisztenciájának szétzúzásával kezdődött és százezrek krematóriumi elégetésével végződött. Mint két fasiszta szennylap, az *Egyedül Vagyunk* és a *Magyar Futár* vezetője goebbelsi módszerességgel fertőzte az emberek gondolkodását. Mint két szervezet, a KABSZ (Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség) és az Antibolsevista Ifjúsági Tábor (ABIT) vezére náci formára terroristacsoportok tucatjait hozta létre, tömeggyilkosok százait képeztette ki.

A gyűlölködés felszítója, az indulatok felkorbácsolója, az elembertelenedés első számú szellemi inspirátora volt.

Idehaza sokan az angolokkal kacérkodó, liberális gondolkodású és nagyvonalú gazdasági szakembernek tartották. Mint a Nemzeti Bank elnöke baráti és anyagi kapcsolatban állt a nagytőke zsidó képviselőivel is. A polgárság olyan kivételes államférfinak vélte, aki a haza érdekében szembeszáll majd Hitlerrel. Ezért üdvözölték miniszterelnöki kinevezése alkalmából lihegő lelkesedéssel még a polgári napilapok is. Mintha nem tudtak volna Schacht birodalmi miniszterhez fűződő baráti kapcsolatáról, vagy akár arról, hogy mennyire „jól fekszik" Hitlernél — bizonyára nem is érdemtelenül.

De még a bizalmatlanabbak is azt remélték, hogy Imrédy nem megy bele semmiféle fajvédelmi törvénybe.

Hogy miért? Arról valljon ő maga. Felidézem kihallgatásának egyik emlékezetes epizódját:

Kihallgató: Tulajdonképpen maga hogy áll származás dolgában?

Imrédy: Kérem, én magyar nemes, magyar főúr vagyok!

Kihallgató: Mint magyar főúr nem szégyellte — másfél kiló irattal — azt bizonyítani, hogy nagyanyja a férjén kívül mással is ágyba feküdt? Hogy a maga apja zabi-gyerek?

Imrédy: Istenem, a tényeket akkor is tartozik az ember tudomásul venni, ha az lealázó a számára.

Kihallgató: Szóval kellemetlenebbnek tartotta beismerni törvényes apja zsidó származását!?

Imrédy: Ez személyes dolog. Nem lehet kihallgatási téma.

Kihallgató: Először is maga már nem szabhat meg semmit, még a kihallgatás témáját sem. Másodszor: ha — éppen a maga „jóvoltából" — tíz- és százezrek származása nem volt személyes ügy, akkor a magáé sem az. Azok után, hogy visszautasította Márton Áron püspöki helytartó, Angelo Rotta pápai nuncius és néhány politikus tiltakozását az embertelen törvény miatt — ki leplezte le magát?

Imrédy: Származási okmányaim birtokában Rassay Károly a törvényjavaslat benyújtásakor visszakozásra akart kényszeríteni. Magyarán: zsarolt. Amikor ez nem járt sikerrel, az iratokat eljuttatta Horthyhoz, aki nyomban lemondásomat követelte.

Kihallgató: És hogy avatkoztak be a németek?

Imrédy: Írásbeli tanúsítványt kaptam Veesenmayer birodalmi nagykövettől, hogy szülőfalumban köztudott és ellenőrzött tény, miszerint apám természetes apja német és árja volt.

Kihallgató: Mikor történt ez?

Imrédy: 1944 tavaszán.

Kihallgató: Pontosabban!

Imrédy: Valamicskével előbb, mint a németek bevonulása.

Kihallgató: Tehát a magyar főúr a németek jóvoltából egy csapásra pedigrés árja, birodalmi német és magyar miniszter lett. Nagy szükségük lehetett magára 1944. március 19-én! De hagyjuk ezt, inkább arra válaszoljon: vallásos katolikus, kongregációs tag létére nem bántotta a lelkiismeretét százezrek — nők, csecsemők, aggok, betegek — elpusztítása?

Imrédy: Egy államférfi nem lehet szentimentális, és vallásos érzelmeit sem állíthatja az események útjába. Keresztényi megadással viseltem a felelősség keresztjét és imádkoztam a szenvedőkért.

*

Én, a kezdő nyomozótiszt, aki véletlenül jelen lehettem az érdekes, sőt, bizonyos értelemben történelmi jelentőségű kihallgatáson — mit is tehetnék hozzá az idézett jegyzőkönyvi részhez? Legfeljebb annyit, hogy vitéz Imrédy kacagányos díszruha, kócsagtoll nélkül bizony nemigen vitézkedett.

Még Nyugaton, amikor az Office of Strategic Services (Stratégiai Szolgálatok Hivatala) foglya volt, megkérdezték tőle, hogy hajlandó-e hazamenni és bíróság elé állni? Imrédy minden tartását elveszítve, kétségbeesetten könyörgött, hogy ne adják ki a magyar kormánynak, inkább állítsák a Nürnbergben székelő szövetségi bíróság elé. Kihallgatója, Himler Márton, az Office of Strategic Services magyar osztályának vezetője kioktatta, hogy egy magyar ne-

meshez úgy illik, ha alkalmat ad nemzetének az ítélkezésre.

Imrédy ettől félt a legjobban.

A SZMOKINGOS ÚR

Az alábbi történethez nem volt személyes közöm, de még 1945-ben első forrásból hallottam, s úgy gondolom — legalább utólag —, megérdemli a nyilvánosságot.

Az előbb említett Himler Márton amerikai alezredes mint az Office of Strategic Services magyar osztályának vezetője a hazánkból Nyugatra menekült, s ott elrejtőzött fasiszták felderítésével, lefogásával és előzetes kihallgatásával foglalkozott.

Hozzátehetem: nem kis eredménnyel.

Sőt, befolyásolni tudta az amerikai vezetőket — elsősorban Jacksont, a nürnbergi bíróság amerikai főbíráját — a magyar háborús és népellenes főbűnösök kiadására.

Gyakran járt Magyarországon, ő szállította hozzánk a Nyugaton letartóztatottakat. A már említett Imrédyn kívül Szálasi Ferencet, Beregffyt, Vajnát, Bárdossyt, Sztójay Dömét — hogy csak néhány hazaárulót említsek.

Ittjártakor mindig elmondott néhány kalandosabb nyomozást vagy valamelyik főbűnöst jellemző történetet.

Íme az egyik:

Félzsidó származása miatt letartóztatták, megkínozták, majd 1944 novemberében deportálták Bochkor Károly katolikus kispapot. Fekete reverendájában tízezrekkel együtt menetelt a Bécsbe vezető országúton. Éhezve, kimerülten, ezerszer is megalázva lépte át az osztrák—magyar határt.

A mauthauseni lágerba került.

Amit ott látott és átélt, nem felejthette.

Esküvel fogadta, hogy erejét, eszét — akár életét is — arra áldozza, hogy a pusztulás értelmi szerzőire lesújtson a földi igazságszolgáltatás.

Teljesen egyedül kezdett nyomozni. Keresztül-kasul járta Ausztriát, s kutatta azokat a rejtekhelyeket, ahol fasiszták bujkálhattak. Mihelyt nyomára jött valakinek, jelentette az amerikai katonai rendőrségnek.

Himler Márton is megismerkedett Bochkorral, akinek kivételes sorsa, fogadalma és az igazság szolgálatába állított megszállottsága nyomban megragadta. Megértette, hogy olyan segítőtársra akadt benne, amilyen a hivatásos nyomozótisztek közt is ritka.

Beszervezte.

Ettől fogva megnőttek Bochkor lehetőségei. Pénzt, gépkocsit, szabadmozgási igazolványt kapott. Elfogott kegyetlenkedő csendőrt, kivégzőosztagos nyilast és sok hasonló gonosztevőt.

Amikor hírt kapott az ausztriai Attersee melletti egyik kis faluból, hogy titokzatos visszavonultságban él ott egy magyar házaspár, biztosra vette: nem akárki az illető. Csak akinek nagy oka van rá, az rejtőzik ennyire.

Azonnal útrakelt. Napokig tartott, míg az egyik hajnalon megleshette a házikóból kimerészkedő férfit. Valahogy ismerősnek találta. Gyanította, ki lehet, de nem volt biztos a dolgában.

Fortélyhoz folyamodott. Gépkocsival hajtott a

kunyhó elé. Kiszállt. Nyugodt léptekkel az ajtóhoz sétált.

Kopogtatott. Tisztelettel üdvözölte a ház urát és feleségét. Majd közölte, hogy nagyon fontos megbízatással jött.

— Ne! Ne tiltakozzék az úr! — nyugtatta meg az egyre idegesebbé váló, jól megtermett férfit. — Tudom, kihez van szerencsém — folytatta magabiztosan. — ... Nos hát, Habsburg Ottó őfelsége jelenleg Salzburgban tartózkodik, természetesen inkognitóban. Tudja önről, hogy évekig Horthy Miklós kormányzó úr személyi biztosítója volt. Őfelsége becsüli az ön képességeit és tapasztalatait, s ezért úgy kívánja, hogy álljon ezentúl az ő, mármint őfelsége szolgálatába, vállalja el a személyét biztosító szolgálat vezetését.

A meglepett férfi elpirult, hápogott, vigyázzba állt, s csak nagy nehezen ocsúdott fel. Eszébe sem jutott kilétét titkolni. Lelkesen, azonnal vállalta a „megtisztelő feladatot".

Gyorsan készülődni kezdett, már örömtől sugárzó arca azonban hirtelen elkomorult:

— Se frakkom, se cilinderem!... Hogyan jelenhetnék meg így őfelsége színe előtt?

— Talán a szmoking is megteszi! — készségeskedett a felesége.

— Pompás! — toldotta meg Bochkor.

Ebben aztán megnyugodtak. A férfi átöltözött. Magára aggatta tucatnyi csillogó kitüntetését is. S bár a sokat utaztatott szmoking nem volt teljesen „udvarképes", a kivételes időket figyelembe véve mégis elegánsnak számított.

Bochkor előzékenyen maga elé tessékelte a szmokingos urat, udvariasan hellyel kínálta a kocsiban, aztán felbőgött a motor, és az asszony integetésétől kísérve az országútra kanyarodtak.

Salzburg határában két amerikai jeep várta őket. A bukósisakjukon fehér MP betűkkel megkülönböztetett katonai rendőrök már nem udvariaskodtak. Kirángatták a szmokingos urat a kocsiból.

Kattant a racsnis bilincs.

Így csapta be a kispapból lett „amatőr-hekus" a profi „főhekust" — Hain Péter magyar királyi főtanácsost, a minden hájjal megkent volt detektív-főfelügyelőt.

*

Hain Péter teljes portréját szinte kifogyhatatlan bűnlajstroma miatt nehéz volna elkészíteni. Ennyi idő múltán talán már nem is érdemes. Néhány tollvonás legyen elég ahhoz, hogy akik nem hallottak róla, megtudják, ki volt ez az embernek nem nevezhető — szörnyeteg.

Hain Péter az első világháború idején került a rendőrség állományába, s nyomban az antimilitarista politikai ellenzék kikémlelésével bízták meg. Vagyis már első tevékenysége a haladó emberek ellen irányult.

Nemsokára — a Tanácsköztársaság leverése után — az elsők között csatlakozott a fehérterror „különítményeseihez".

A mai Béke-szálló a Lenin körúton a felszabadulás előtt Hotel Britannia néven működött. Az ellenforradalmi terror idején a Britannia szobáiban és főként pincéiben százszámra vallatták a vöröskatonákat, akik közül sokat a helyszínen megöltek.

A hotel neve után az itt kegyetlenkedő különítményeseket „britanniásoknak" nevezték. Ebben a bandában működött Hain Péter, aki beteges vadságával az egyébként cseppet sem gyenge szívű bűntársait is meglepte.

Amikor a fiatal szovjet állam kezdeményezésére a nemzetközi tiltakozás széles méreteket öltött, amikor az antanthatalmak kénytelenek voltak bizottságokat küldeni Magyarországra, „kivizsgálni" a rémtetteket, amikor a Horthy-pribékek már leszámoltak a magyar nép legjobbjaival, akkor, de csak akkor — Horthy látszatrendet teremtett.

A különítményeseket szép csendben visszavonta a „törvényesség" fedezékébe, a rendőrség, csendőrség, katonaság kulcspozícióiba. Hain Péter a magyar királyi államrendőrség politikai-rendészeti osztályán csoportvezető lett.

1920-tól közel 25 évig üldözte a magyar munkásmozgalmat. Ezekben az években nem volt olyan kommunistaellenes nyomozás, amelyben ne vett volna részt.

Tóvári Béla detektív, a Hain-csoport egyik tagja, aki később indiszkréció miatt elkerült a politikai rendészetről, 1945-ben (Hain letartóztatása előtt) saját bűnperében vallotta a Népbíróságon:

„1935 nyarán egy tüntető csoporton rajtaütöttünk. Mindenkit elfogtunk és előállítottunk, majd Hain utasítására és az ő személyes részvételével kíméletlenül megvertük az őrizeteseket..."

Hain „továbbfejlesztette" „britanniás" kegyetlenkedéseit. A kommunista őrizetesek vallatásánál bevezette a harapófogót, a tormás zsákot és a villanyozást. Ezen „érdemei" elismeréséül kormányzói kitüntetést kapott, sőt, kiérdemelte a kormányzó úr oly nagy kegyeit is, hogy Horthy maga mellé vette állandó kísérőjéül féltett személye biztosítására.

Ennél a fontos beosztásnál hadd tegyek egy kis kitérőt a későbbiek megértése érdekében.

*

Az itthon folyó vizsgálatok már feltárták Hain gaztetteit, még mielőtt Himler hazaszállította volna őt. Sokan szenvedték végig vallatási módszereit, és kötetszám gyűltek az ellene szóló terhelő adatok.

Volt, aki örökre megnyomorított testével bizonyította, hogy Hain tüzes vassal, harapófogóval vallatott. Jelentkezett egy ősz hajú néni, akit ez a szadista napokig gumibottal ütlegelt a fia jelenlétében, hogy társai elárulására kényszerítse az ifjú szabadságharcost. Pribék-társai szemtanúként tanúsították: kihallgatás közben sokan Hain kezétől haltak meg.

A több mint negyedszázados detektív-múlt csaknem minden mozzanatára viszonylag könnyen fény derült. Annál bonyolultabb munkával járt annak felderítése, hogy vajon Hain a nácik kémügynöke volt-e, vagy sem?

Az egész ország ismerte Hain németbarát beállítottságát. Az sem lehetett puszta véletlen, hogy 1944. március 19-én ő lett a magyar Gestapo vezetője. Csakhogy a gyanú — bármily reális — még nem bizonyíték.

A bűnüldözésben a hit nem boldogít! Sőt, mindaddig nyugtalanít, álmatlan éjszakákat okoz, amíg perdöntő bizonyítékká nem válik.

Az őrizetünkbe került rendőrtisztek és detektívek

többsége ki nem állhatta az öntelt Haint, és gyanították a nácikhoz fűződő titkos kapcsolatát is. Erre részben gyakori németországi utazásaiból, részben a birodalom budapesti diplomatáihoz fűződő szoros kapcsolataiból következtettek. Hain szakadatlanul dicsőítette Hitlert, miközben a magyar tisztikart pipogyasággal, dilettantizmussal vádolta.

Persze azt, hogy beszervezett kém volt-e, ez sem bizonyította, de hazaárulása — horthysta értelemben is — egyértelműen eldőlt Magyarország német megszállásának napján.

Ugyancsak volt rendőrtisztek vallomásai alapján tisztázódtak a következők:

Március 19-én hajnali fél háromkor Hain jelenlétében tartóztatta le a Gestapo dr. Sombor Schweinitzer József főkapitány-helyettest, Szrubián Dezső detektívfőnököt, dr. Szathmáry Róbert detektív-főfelügyelőt és Szélesy Jenőt, a politikai rendészet csoportvezetőjét.

Az éppen égetés alatt álló fontos és titkos iratokat Hain Péter mentette meg a nácik részére.

Másnap pedig kinevezték — nyilván „érdemeiért" — a politikai rendőrség vezetőjévé. Az apparátust nyomban német- és nyilasbarát detektívekkel bővítette ki. A gróf Vigyázó Ferenc utcai rendőrségi körletből embereivel együtt felköltözött a Majestic, Mirabella és Belvedere svábhegyi szállodákba, a Gestapo közvetlen felügyelete alá.

De még ez sem döntötte el a fő kérdést. Hiába állt rendelkezésünkre más tetteire vonatkozóan annyi bizonyíték, hogy akár hússzor is halálra ítélhette volna a bíróság — mi nem nyughattunk. Tisztázni akartuk a kémkedést is, ami tulajdonképpen történelmi

jelentősége miatt érdekelt bennünket: Bepillantani a Horthy-korszak kulisszái mögé és leleplezni a közvélemény előtt a hazaárulás, kémkedés és rablás főúri praktikáit — fontos feladatunknak tartottuk.

A futásra kényszerült náci diplomaták német alapossággal vezetett nyilvántartásuk és titkos irattáruk egy részét nem tudták megsemmisíteni. Amint lehetett, nyomban elfoglaltuk a nácik elhagyott követségi épületét. A szobákban, ahol helyenként bokáig ért a papír-tenger, összeszedtünk mindent. A figyelmes átnézésre akkor nem jutott idő. A biztonságba helyezett dokumentumok feldolgozását néhány németül tudó bajtárs később kezdte meg.

Kötegszám kerültek elő a fontos és bizalmas — úgy is mondhatnám: leleplező — iratok. Közöttük egy vaskos dosszié is.

A fedőlap fehér vignettáján fekete tussal írva rejtélyes feliratot találtunk:

PH—09.471.

Tartalmán nem kellett töprengeni. Éves sorrendben nyugtákat gemkapcsozott össze valamelyik precíz titkárnő.

A nyugtákon havi 1200, majd a későbbi években havi 2000 márka „alázatos tisztelettel" történt átvételét ismerte el Hain Péter — kormányfőtanácsos.

Vagyis júdáspénzt kapott a magyar királyi nácikém.

*

Visszatérve tehát ahhoz az időszakhoz, amikor Hain gondoskodott Horthy személyi biztonságáról, most már világos, kitől és hogyan kapták Hitlerék az értékesebbnél értékesebb információkat Magyaror-

ság legtitkosabb ügyeiről. Kezdve a kormányzó politikai terveivel — intim hálószoba-titkaiig bezárólag... Ez évekig tartott.

A második világháború idején, amikor a kommunisták vezetésével kialakulóban volt a nemzeti egység, Hain még fontosabb beosztást kapott. A németek követelésére visszakerült a rendőrségre. Ez a pozíció különösen fontos volt a náciknak. A politikai rendőrség akkori vezetője, Sombor Schweinitzer főkapitány-helyettes, mint az angolok ügynöke németellenes irányzatot igyekezett kialakítani. Ilyen helyzetben Hain Péter ellenőrző szerepe és ellenbefolyása különös jelentőséggel bírt. Hain meg is tett mindent gazdái érdekében, s bizalmi emberei segítségével például feldolgozta a rendőrségi állomány politikai jellemzését. Elsősorban azt, hogy ki németbarát, ki nem. Márpedig ez a németek távolabbi terveihez nagyon kellett.

Azután Hain Péter elérkezett karrierje csúcsához. Beszervezői nem titkolták tovább kilétét.

Teljhatalmat adtak a PH—09.471. számú ügynöküknek.

És Hain kilenc hónapig kénye-kedve szerint tombolhatott. Miközben embereket veretett agyon, miközben hazafiak ezreit hurcoltatta el, miközben a Dunába lövetett ártatlan asszonyokat és gyerekeket, azalatt rabolt, rabolt, mindenkitől és mindent.

Készült a menekülésre. Tudta, hogy az összeomlás elkerülhetetlen, de abban bízott, hogy összerabolt vagyonával majd valahol álnéven új életet kezdhet.

Egy egyszerű ember azonban a nyomára bukkant és szmokingba öltöztetve átadta őt az igazságszolgáltatásnak.

És Hain Péter — tízezrek hóhéra — a megérdemelt bitófán végezte.

A GURULÓ MÁRKA ÜGYNÖKEI

Ha már említettem Hitler kedvencét, Imrédyt, és a nácikém Haint, hadd folytassam a sort két másik hazaárulóval.

*

Hogy az úri Magyarországot kik vezették, arra talán legjellemzőbb példa a sok arcú és sok jellemű Jaross Andor, volt magyar miniszter.

1938 előtt Csehszlovákiában a magyarlakta vidék parlamenti képviselőjeként tevékenykedett. Ebben a minőségében — ahogy szaknyelven mondják — kettős ügynök volt. Koronáért a csehszlovák, pengőért a magyar szerveknek kémkedett. Míg Csehszlovákiában élt, besúgásai alapján a magyarok százait hurcolták meg. Hazatérése után viszont a magyarországi szlovákok tucatjait juttatta csendőrkézre.

Hitler hamarosan rájött, hogy a magyar kormány bármennyire is hűséges csatlósa, a „rebellis néppel" előbb-utóbb meggyűlik a baja. Utasította tehát egyik specialistáját, hogy készítse el Magyarország „békés" megszállásának tervét.

Ferdinand Freider von Weichs vezérezredes hamarosan produkálta a Margarete-1 fedőnevű tervet. Ehhez a „békésnek" nevezett katonai megszálláshoz kémügynökök százaira, propagandisták ezreire és fegyveres cinkostársak tízezreire volt szükség, a miniszteri bársonyszékekben éppúgy, mint az élet bár-

mely területén. Ennek megfelelően az Abwehr, a Gestapo, a Sicherheitsdienst szakemberei gőzerővel megkezdték az ügynökök és az úgynevezett ötödik hadoszlop szervezését.

A náci titkosszolgálat nagy apparátussal kutatta a gátlástalan — pénzért mindenkor és mindenre kész — kalandorokat.

És meg is találták őket!

Jaross Andor kettős ügynökből például nem volt nehéz „hármas ügynököt" csinálni. Bár költséges, havi 20—30 ezer márkába kerülő, ám annál kamatozóbb kapcsolat lett a miniszter úrból.

Valami váratlan zárópoén illene az ilyen bűnügyi történethez, de azt hiszem, könnyen kitalálható a zárszó.

Jarossnak hazaszállítása előtt az amerikaiak némi iróniával még szabad választást ajánlottak: magyar vagy csehszlovák bíróság előtt kíván-e felelni bűneiért.

Hozzánk került.

Jelen voltam az első kihallgatásán. Meglepetésemre — társaitól eltérően — eleinte nyugodtan, magabiztosan viselkedett. Csakhamar megtudtam, miért. A kihallgatás tizedik percében kijelentette:

— Én értékes ember vagyok önöknek... Megfelelő feltételek mellett felajánlom szolgálataimat! Kész vagyok tanúskodni a Horthy- és Szálasi-rezsim ellen... Szabadlábon hajlandó lennék a bujkálókat felkutatni. Természetesen biztosítékot adnék arra, hogy nincs szándékomban megszökni.

Jaross tehát megpróbálta kulcsfontosságú személyként feltüntetni magát, és negyedszer is besúgásra

vállalkozva szerette volna megúszni a felelősségrevonást.

Nagyon csodálkozott, hogy kinevetjük és visszautasítjuk. S ettől fogva gyáván viselkedett.

Nem titok — néhány Nyugaton még élő cimborája úgyis tudja —, hogy önmagára, amennyire lehetett, ügyelt, de elvbarátait cseppet sem kímélte. Vallott ellenük sokat és pontosan.

Hozzáteszem: sosem biztattuk „árulásra", nem kecsegtettük semmivel sem — ő mégis reménykedett.

Sorsát ilyen áron sem kerülhette el...

*

Ha az imént „háromkulacsos" kémről szóltam, most egy olyan valaki következik, Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter, aki állhatatos hűséggel csak egyetlen gazdát szolgált: Hitlert.

Én hallgattam ki.

Tulajdonképpen kezdetben sem tagadta a hazaárulást, csak szinte betegesen irtózott a kémkedés szótól, helyette mindig azt mondta: „informáltam". És azt is sűrűn hangsúlyozta, hogy nem akárkiket — a szövetségeseket szolgálta.

Voltaképpen azt akarta elhitetni, hogy pusztán lojalitásból, szövetségesi együttműködésből tette mindazt, amit szerinte csak mi, kommunisták „minősítettünk" kémkedésnek.

A „bukfenc" — hogy rendőri zsargonban fejezzem ki magam — akkor következett be, amikor meglepetésére saját kezével írott, eredeti nyugtáival tudtam bizonyítani, hogy „önzetlenségéért" 18 hónapon keresztül havi 10 ezer márka, a háború utolsó négy hó-

napjában havi 30 ezer márka júdáspénzt kapott Veesenmayertől, a Német Birodalom budapesti nagykövetétől.

Rosszul lett. Nem csodálkoztam rajta. Ma úgy mondanám, hogy eleve „sokk-hatásra" törekedtem, s ezért tudatosan úgy vezettem a kihallgatását, hogy ne is sejtse, mit tudok róla, milyen dokumentumokkal rendelkezem. Sőt — eltúlzott naivitással —, látszólag még abba is belementem, hogy ő csak „hivatalból informálta" a nácikat.

Aztán váratlanul, mint rutinos kártyás, laponként csapkodtam eléje az asztalra saját kezével írott nyugtáit. Ezt már nem viselhette el. Orvosi ápolás közben átgondolta a különös fordulatot és megértette, hogy elvesztette a játszmát.

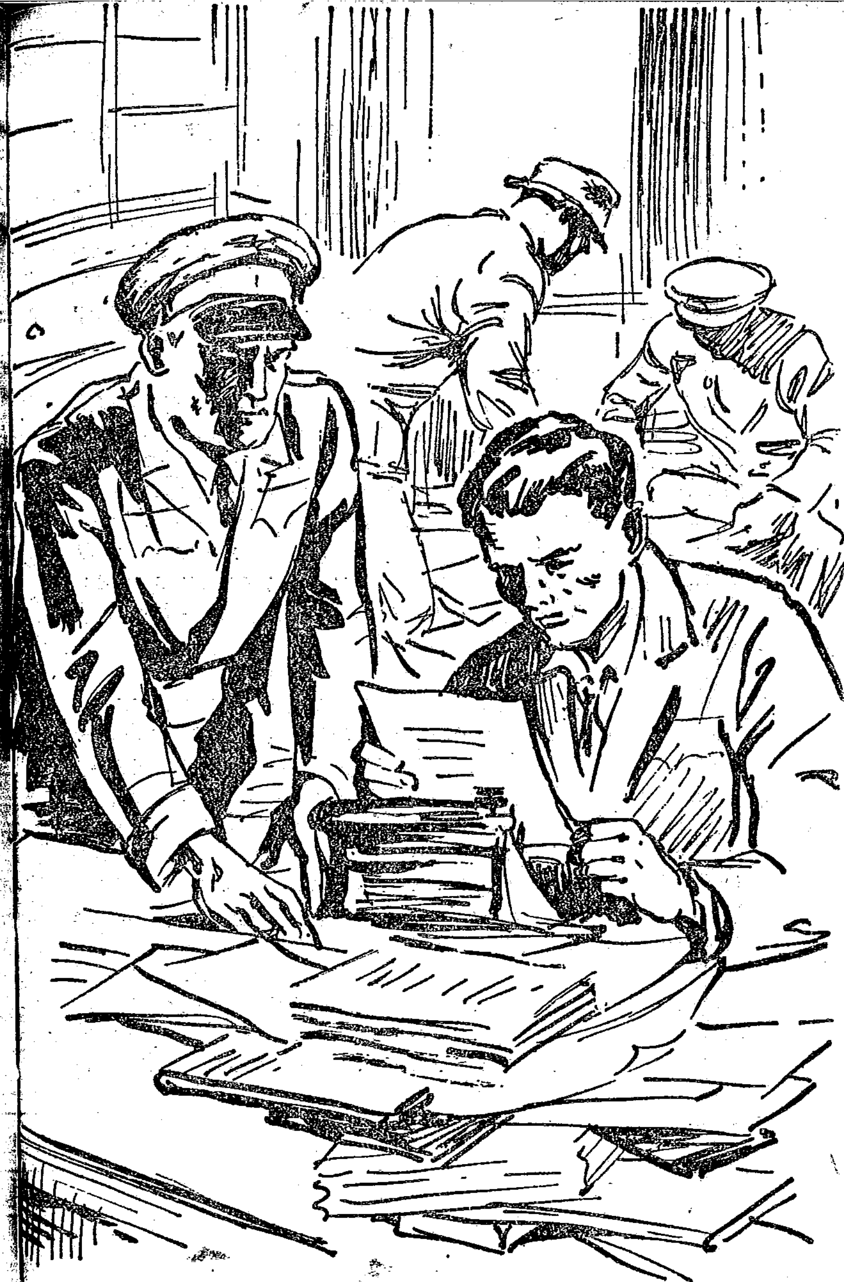
Volt annyi jogérzéke, hogy belássa: ezek után nem fecseghet „információkról" meg „együttműködésről". Csak profi-kém kaphatott két év alatt közel 300 ezer márkát.

Beismerte hát a kémkedést.

Még igyekezett „szépíteni" a dolgon, részben azzal, hogy meggyőződéses nemzetiszocialistának vallotta magát, aki hittel tette, amit tett, részben pedig azzal, hogy származásánál fogva németnek tartotta magát.

Ezek után azonban még egy meglepetéssel szolgáltam Reményi-Schneller úrnak. Bebizonyítottam neki, hogy igazi meggyőződésről szó sem lehet nála. Kizárólag a pénzt tisztelte őszintén, csak a vagyonszerzés vágya hajtotta minden cselekedetében.

Még Salzburgban Himler Mártonék több kilónyi részvénytömböt találtak Reményi-Schnellernél. A legértékesebb magyar vállalatok részvényjegyeiből emelt el annyit, amennyi — úgy gondolta — hátra-

levő éveiben gondtalan életet biztosíthat neki. De sok más értéket is összerabolt. Tetemes mennyiségű ékszert, ládányi ezüstöt, festményeket és perzsákat, Napóleon-aranyakat stb. Mindebből nyilvánvalóvá vált, hogy Rényi-Schneller Lajos úr a kémkedés mellett közönséges tolvaj is.

Nem tudott mit szólni.

Beismerte ugyan, hogy sok mindent „megőrzésre" magához vett, bár mentségül arra hivatkozott, hogy a kormányzó úr őfőméltósága is ugyanezt tette. S ennek bizonyítására bevallotta: ő intézte még március 19-e előtt, hogy közvetett úton 1250 kiló színarany kerüljön Horthy magánletétjeként egy svájci bankba.

— Hát én talán nem gondoskodhattam a jövőmről? — kérdezte indignáltan.

— De, kitűnően gondoskodott a jövőjéről. Nem is lesz gondja többé az életben — nyugtattam meg.

*

(Mellékesen szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy nem véletlen, hogy a nácik két pénzügyminiszterrel is titkos kapcsolatot létesítettek. Magyarország nem erőszakos kifosztásához — bár később arra is sor került — befolyásos emberekre volt szükség. Csak így lehetett — szerződéses alapon — a semmi ellenében megszerezni az ország mezőgazdasági, bányászati és ipari kincseit.)

Ismert történelmi dátum — 1944. december 24-e — az a nap, amikor a Szovjet Hadsereg gyűrűje Budapest körül bezárult. Barát és ellenség egyaránt tudta: a „rugalmasan elszakadó" német hadsereg és csatlósai végnapjukhoz érkeztek.

És mégis akadt egy tábornok, aki több évtizedes katonai tapasztalata ellenére december 23-án, vagyis a teljes körülzárás küszöbén, ki merte jelenteni sajtóban és rádióban, az egész ország színe előtt:

„A Vörös Hadsereget a Nagykörútnál fogjuk megállítani, innen űzzük vissza az Urálba."

Alkalmam volt megkérdezni Beregffy Károlyt — a látnoki képességű hadvezért —, miféle körúti-stratégiára gondolt?

Először letagadta, hogy ilyesmit mondott volna. Aztán újságokat raktam elé, melyek szó szerint közölték a beszédét.

— A kilátásba helyezett csodafegyverekre gondoltam — magyarázta kényszeredetten.

Megkérdeztem tőle, hogy látott-e valamit azokból a csodafegyverekből. Persze semmit se láthatott. És egyébként is a csodafegyverekről az a hír járta, hogy majd csak a Németországba „becsalt" erők ellen veti be Hitler. Márpedig, ha ez így volt igaz — és Beregffy maga erősítgette, hogy így volt —, akkor a körúti győzelem propagandája a legostobább hazugság, amellyel újabb ezrek életét áldozták fel galád módon.

Jól tudta ezt Beregffy is. Kerülgette a felelősség kérdését. És folyvást a „nemzetvezető testvér" parancsaira hivatkozott:

— Szálasi mindig azt mondta, hogy úgy bízhatunk

benne, mint az istenben. A tőle hallottakban reménykedtem. Ő ígérte, hogy ha nagy áldozatok árán is, de győzni fogunk...

És tovább bizonygatta, kisiskolás módon, Beregffy Károly, a látnoki képességű hadvezér, hogy mennyire hitt a győzelemben, és egyáltalán nem felelőtlenül buzdított a harcra. Ismét csak Szálasit idézte: „Két csodafegyver létezik. Az egyik a németeké, a másik a magyarok nagy lelkesedése, amellyel melléje álltak..."

Csakhogy a nép érdekei ellen folyó háborúskodás jócskán megtépázta a „magyaros lelkesedést". Egyre több volt a katonaszökevény. És éppen Beregffy volt az, aki parancsot adott az elfogott katonaszökevények helyszínen való felkoncolására; amit később a hozzátartozók felelősségre-vonásával is megtoldott.

Ám be kellett látnia, hogy olyan időben szónokolt a háború fokozásáról, amikor az már esztelen nemzeti öngyilkosságot jelentett.

Térdre rogyva, kétségbeesetten könyörgött, hogy ne őt büntessék; hiszen Szálasi az első koronatanácsi ülésen megígérte, hogy a nemzet előtt mindenért ő vállalja a felelősséget!

De Beregffy (Berger) Károly honvédelmi miniszternek is vállalnia kellett!

*

Röviddel a nyilas hatalomátvétel után megkezdődött a magyar ipar Németországba menekítése. A nácik és nyilas csatlósaik olyan jelentőséget tulajdonítottak ennek, hogy külön minisztériumot létesítettek. Hellebronth Vilmos tábornok, a „termelés folyamatosságáért" felelős miniszter minden tőle telhetőt el is követett, hogy ami csak mozdítható, Németországba szállítsák

De nem Csepelről! Csepel ellenállt.

1944 december elején néhány napig Csepelen éltem. Jól emlékszem a nyilasok kudarcaira. Hiába parancsolgattak, fenyegetőztek és tartóztattak le sok-sok munkást, a Vasgyár és a Repülőgépgyár leszerelése vontatottan haladt. Lényegében meghiúsultak Hellebronth tervei. De feldühödten újabb lépésre szánta el magát: December 4-én a csepeli házak falán hirdetmények jelentek meg, melyeken a gyáriak és hozzátartozóik kitelepítését rendelte el.

Több se kellett Vörös Csepelnek. Kitódult a nép az utcára: öreg vasasok, ifjúmunkások, dühös asszonyok. Letépték a hirdetményeket és csoportokba verődve tüntettek a rendelet ellen. Mindenki a községházához tartott.

Pillanatok alatt betörték az ablakokat, hazazavarták a hivatalnokokat, és kórusban harsogták:

„Mi maradunk! Ti mentek a..." Kimondták. A csepeliek nem voltak szégyellősek.

Csakhamar katonák zárták körül a tüntetőket, de az asszonyok egykettőre meggyőzték őket, hogy ne fogjanak fegyvert saját testvéreikre.

Aztán állig felfegyverzett nyilasok próbálták szétzavarni a tömeget, de olyan kőzáporban volt részük, hogy le se mertek ugrálni teherautóikról. És csak büdös motalkógőz (akkoriban már elfogyott a benzin) maradt utánuk, úgy elviharzottak.

A tüntetők önnön bátorságuktól szinte megtáltosodtak. Ezrek hömpölyögtek megrohamozni a hírhedt csepeli nyilasházat. Egy csapásra lefegyverezték és

szétzavarták a pártszolgálatosokat. Diadalmasan szabadították ki a már reményüket vesztett foglyokat.

A csepeli munkások és a Király-erdei bakák három napig harcoltak. Közös erővel távoltartották a németeket és a nyilasokat.

Megakadályozták a kiürítést.

Megvédték anyagi javaikat.

Hellebronth számláján azonban maradt elég. Csak néhány számadat: 56 ezer tehervagonból 41 300-at, 3000 mozdonyból 1200-at szállított Németországba. 1,5 millió szarvasmarhát, 2 millió sertést és 18 millió baromfit lopott ki az országból. Gépek, nyersanyagok, félkészáruk felmérhetetlen mennyiségben vándoroltak idegenbe.

Nem is sorolom tovább.

Bevallom, hogy rég megfeledkeztem már ezekről az adatokról, s ha az újságíró nem zaklat kérdéseivel, nem faggat a háborús főbűnösök viselt dolgairól, nekem se jutott volna eszembe, hogy újra előbányásszam őket, felidézzem Hellebronthnak, a haza első számú tolvajának figuráját.

Megkérdeztem még Hellebronth volt miniszter úrtól, hogy katonai szakember létére valóban elhitte-e a csúffá vert német hadseregről, hogy végül mégis győz?

— Nekem Beregffy beszélt a csodafegyverekről — mondta. — Cuppantott a gyönyörűségtől, amikor beszélhetett ezekről a remek fegyverekről. Én pedig hittem neki, kérem szépen.

— No és, véleménye szerint, vajon miért nem vetették be a németek ezt a győzelmet jelentő „csodafegyvert"? — faggattam tovább.

— Úgy gondoltam, hogy meglepetésszerű csapásra

tartogatja a Führer. Hogy milyen stratégiai területet választ, nem tudhattam...

— Jobbnak látta hát kirabolni az országot, ugyebár? — vágtam közbe.

— Jobbnak láttam kiüríteni. Biztos voltam abban, amit Szálasi valamennyiünk előtt megígért, hogy a németek hamarosan ellentámadást kezdeményeznek és győznek. Szálasi már szakemberekkel számíttatta a szovjet által fizetendő hadisarc összegét.

— De maga katona volt, aki létszámmal, tűzerővel, tervekkel gazdálkodott. Már a Ludovikán megtanulhatta, hogy a hit a tábori püspökök dolga, a katonáé a harc, amihez erő kell. — Magyaráztam, de hiába, bár Hellebronth azok közé tartozott, akik legalább utólag belátták, hogy milyen súlyosan vétettek a nemzet ellen.

— Vállalom a felelősséget azokért a rendeletekért, amelyeket én írtam alá. Ítélkezzék felettem a bíróság — mondta, de nyomban mentséget is keresett magának: — A koronatanács ülésein hozott döntésekben azonban nem érzem magam bűnösnek. Nekem ott nem volt szavam. Engem gyűlölt Beregffy. Én csak végrehajtó lehettem.

Ez az érvelés kissé meglepett. Ellenőriztem Hellebronth állításait, és kiderült, hogy valóban, hatalmi féltékenység, alig leplezett gyűlölködés jellemezte Beregffyvel való kapcsolatát. Olyannyira, hogy párbajozni akartak. amiről Szálasi beszélte le őket!

Hellebronth Vilmos a vizsgálatok során mondhatni férfiasan, pontosabban: katonásan viselkedett. Az, hogy bizony korlátolt katona volt — ismerve a horthysta tábornoki kart —, nem okozott meglepetést.

Himler Márton 390 háborús és népellenes bűnöst szállított haza Magyarországra. Máris hadd jegyezzem meg: jóval kevesebbet, mint amennyit ideiglenes kormányunk kikért.

Jacksonon, a Supreme Court főbíróján nem múlt, hogy csak ennyien kerültek a magyar népbíróság elé. Az Egyesült Államok vezetésében azonban a katonák, s közöttük is elsősorban Donovan tábornok a titkosszolgálattól, és Eisenhower, a haderő akkori főparancsnoka, valamint néhány politikus, például Truman, már szövögették hidegháborús terveiket az úgynevezett „vörös veszély" ellen. És ezért bizonyos személyeket — bár súlyos bűnök terhelték őket — nem adtak át az illetékes magyar hatóságoknak.

Mindenesetre a 390 fasiszta — Szálasi Ferenc nemzetvezetővel az élen — visszakerült bűncselekményeinek színhelyére. Kénytelenek voltak szembenézni a néppel.

Hatról már szóltam. És mondhatom, hogy a többiek sem voltak különbek, az összkép kedvéért azonban két gyorsfotónyit még felvillantok róluk.

1

Húszesztendős rendőri pályafutásom alatt sok jóságos tekintetű bűnözőt és sok „rossz arcú" becsületes embert láttam. Soha nem ítéltem a megjelenés, a külső után. Gyakorlatomban nem igazolódtak be a Lombroso-típusokról alkotott polgári elméletek.

Egyetlen egyszer azonban, amikor elém vezették Omelka Ferenc nyilas államtitkárt, ránézésre is felismertem benne a gyilkost: szifilisztől állatiassá torzult arc, gennyedő kiütések, egyszerre gyűlölködő és sunyító szemek, betegesen görnyedt testtartás...

— Kérem szépen... én egy kis tolvaj... egyszerű kis tolvaj vagyok... — nyöszörgött riadtan, amikor még a nevén sem jutottam tovább a személyi adatok felvételénél. — A nemzetvezetővel együtt ültem a Csillagban... Onnan a barátság!... — sírta artikulátlan, férfiatlan hangon.

Rápirítottam, hogy viselkedjék bátrabban, ahogy egy volt államtitkárhoz, a „nemzeti számonkérők" vezetőjéhez illene. De hiába.

— Tolvaj voltam, tolvaj, míg csak Szálasi felül nem kerekedett — ismételte szüntelenül, szinte eszelősen, mint egy elromlott gramofon. — Tolvaj... tolvaj... tolvaj vagyok!

Ez igaz, tolvaj volt a „javából".

Mint visszaeső bűnös már negyedszer ült a szegedi Csillag-börtönben, amikor összeismerkedett Szálasival. Néhány hónap alatt barátság szövődött a politikai és köztörvényes bűnöző között, és kapcsolatuk szabadulásuk után sem szakadt meg. Sőt, Szálasi politikai bizalmasává fogadta és feladatokat adott neki. Felbérelte, hogy fontosabb személyek után nyomozzon, hogy majd a kompromittáló adatokkal zsarolhassa őket, s másrészt futárként használta a nyilas konspirációban. Omelka Ferenc a nyilas híreket hoztavitte.

Aztán a hatalomra került Szálasi sem feledkezett meg hűséges zárkatársáról. Hálából államtitkárrá nevezte ki a kissé ütődött, notórius tolvajt.

A tömeggyilkosok kormányában természetesen helye volt az ilyen Omelka-félének! Ki más lehetett

volna nála alkalmasabb a hírhedt Nemzeti Számonkérő Szék vezetésére?

Megkérdeztem tőle, hogy magas tisztsége mellett is folytatta-e a tolvajlást.

— Nem! Nem volt rá szükségem — mondta. — A sárga csillagos zsidóházakban rendszeres razziákat tartottunk. Az embereket elvittük a gettóba, az utánuk maradt holmikat pedig összeszedtük. A pénzt és ékszert szétosztottuk egymás közt, a nagyobb dolgokat pedig, mint a bútorfélék, festmények, perzsaszőnyegek, bevittük a központi raktárba.

— És ez nem lopás, államtitkár úr? — kérdeztem, bár előre tudtam a válaszát.

— Hová tetszik gondolni!? Hivatalosan jártunk el, kérem szépen ... — Omelka Ferencet kenyérre lehetett volna kenni, oly kegyes-engedelmes, oly készséges volt.

Mégsem volt könnyű kihallgatni ezt a minden emberi formából kivetkőzött szerencsétlenséget. Hetekig tartott, mire elkészültem az összefoglaló jegyzőkönyvvel. Nem mintha hazudozással nehezítette volna munkámat, de korlátoltsága miatt — amelyről nehéz volt eldönteni, hogy tettetés-e, avagy már az agyára ment a betegsége — csak lépésről lépésre haladhattam. Válaszai egyébként jellemzők voltak a nyilasok „államférfiúi" színvonalára. Azt hiszem, ez az igazság.

— Könyörgöm alássan, méltóztassék elhinni, én csak egy közönséges kis tolvaj vagyok. Nem tehetek róla, hogy Szálasi államtitkárt csinált belőlem. Tessék megszánni engem ... — ezek voltak utolsó szavai a kihallgatáson.

De bármily szerencsétlen volt is, szánalmat nem

érdemelt, annyi ártatlan ember halálát okozta. 1946. szeptember 6-án végrehajtották rajta a halálos ítéletet.

2

— Kis tolvaj vagyok — szajkózta Omelka Ferenc államtitkár. A főnöke, Vajna Gábor belügyminiszter viszont könyörgött:

— Beteg, öreg ember vagyok ... Szálasi, Beregffy, Szőllősy ... csak ők ... csak ők számítottak. Én tehetetlen voltam ... Ne engem faggassanak!

Riadt alázatoskodás jellemezte ezt a hatalma idején fekete formaruhában, zöld ingben feszítő „államférfit". Nyakkendőjét nyilaskeresztes gyémánt brosstűvel díszítette, s mint társai mondták, ha valaki, ő aztán igazán élvezte újsütetű és rendkívüli hatalmát. A tanúk egész sora idézte szavajárását:

— Kitartunk testvérek, a végsőkig!

Nyilas testvérei már az amerikai lágerban kiközösítették. A fogságba kerülés első pillanatától nem mosdott és nem borotválkozott. Öltözékét teljesen elhanyagolta, hogy minél elesettebbnek lássék. Mindent megpróbált, hogy szánalmat keltsen maga iránt. Az őrség is messze elkerülte a mocskos miniszterfoglyot. És tulajdonképpen bevált a taktikája, mert Himler Márton is csak egyszer, alig félórányit hallgatta ki.

Amikor megérkezett Pestre a repülőgép, a magát tehetetlennek tettető Vajnát puskatussal kellett kitessékelniük az amerikai őröknek.

Persze én mindezt nem tudtam még, amikor felvezették az első kihallgatásra. Két őr között elém állt egy rongyos ruhájú, torzonborz szakállú, koszos és büdös tetűfészek.

Még visszagondolni is rossz rá.

— Elégetni mindenét! Belökni a tusoló alá! Tiszta holmit rá! Lenyírni a szakállát! És csak aztán hozzák kihallgatásra — adtam parancsot a nem éppen gusztusos feladattól láthatólag meghökkent rendőröknek.

A kihallgatás aztán egyszerűbben ment, mint gondoltam. Vajna a „kitartunk testvérek"-et önmagára persze nem vonatkoztatta. Ő meg sem próbált kitartani. És könnyen vallott. Beismerte, hogy ő adott parancsot 1944. december 29-én több ezer diák és egyetemista Nyugatra hurcolására; beismerte, hogy október 26-án, egyetlen napon 440 szökevényt maga koncoltatott fel; beismerte, hogy a budapesti gettó megszervezését saját maga irányította; hétezer férőhelyre ő zsúfoltatott be előbb hetvenezer, majd százezer embert. Vajna Gáborból, gondolom, ennyi is elég.

*

Csak néhány horthysta és nyilas vezetőről szóltam. Nem találkoztam mindegyikkel, másrészt pedig anynyira hasonlítottak egymásra — legalábbis jellemükben —, hogy újabbak felsorolása ismétlés volna.

Keresztmetszetnek, azt hiszem, ennyi is elég. Morális gátlástalanság, szellemi korlátoltság, perverz szenvedélyek, mániákus anyagiasság és hasonlók jellemezték ezeket a katasztrófa-politikusokat, tekintet nélkül arra, hogy kócsagtollas díszmagyart, tengernagyi uniformist vagy nyilas formaruhát viseltek.

Mindenesetre történelmünk leggyászosabb fejezete az a negyedszázad, amikor ilyenek kormányozhatták az országot.

IV. FEJEZET

AZ AMERIKAI TITKOSSZOLGÁLAT ELSŐ JELENTKEZÉSE, VAGYIS A HIDEGHÁBORÚ KEZDETE

HIMLER MÁRTON SZÍNE ÉS VISSZÁJA

A háborús és népellenes főbűnösök ügyei kapcsán néhányszor említettem Himler Mártont, az Office of Strategic Services magyar osztályának vezetőjét, aki kétségtelenül értékes szolgálatokat tett a felszabadult Magyarországnak.

Elintézte a magyar kormányszervek által kért bűnösök egy részének kiadatását. Nyugati rejtekhelyeken felkutatta, elfogta és kihallgatta őket. Lebonyolította hazaszállításukat, és a magyar politikai rendőrség rendelkezésére bocsátotta az általa megszerzett bizonyítékokat. Sűrűn közlekedett Ausztria és Magyarország között, kéréseinket általában teljesítette, és kész volt pótnyomozásokat lefolytatni odakint, amire nekünk nem volt lehetőségünk. Kihallgatta például Horthyt, Keresztes-Fischert, Sombor-Schweinitzert.

Készségesen segítette még a fasiszták elleni küzdelmünket Key tábornok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai szekciójának budapesti vezetője, és George Granville, az USA 7. hadseregének hadnagya is. Mindezt azonban ne gondoljuk egyértelmű segítségnek.

Említettem, hogy 390 bűnöst adtak ki, pedig már

az első jegyzéken 483 személyt kértünk, és később még újabbakat is felsoroltunk.

Hiába.

Az amerikaiak a hazánk ellen kiépítendő kémhálózathoz jócskán „tartalékoltak" maguknak ügynökjelölteket: főként volt politikai detektíveket, kémelhárítós katonatiszteket, nyilas ideológusokat és újságírókat. Ezek kiválogatását kezdettől fogva többek közt ugyancsak Himler Márton intézte. Arra is hamar rájöttünk, hogy pesti tartózkodásai alatt nagyon érdeklődik az alakuló rendőri szervezetek létszáma és személyi összetétele iránt. Emellett feltűnően sok „baráti kapcsolatot" teremtett. Úgy mozgott, figyelt, cselekedett, amint az egy hivatásos hírszerzőhöz illik.

Érdekes embernek tartottuk.

1920 táján, mint sokan mások, Himler Márton is útra kelt szerencsét próbálni az Újvilágba. A pozsonyi tanítóképző második évfolyamát hagyta ott, hogy Amerikában rikkancs, konyhai mosogató, hordár s más alkalmi munkás legyen — a kivándorlók hagyományos sorsa szerint. Elkerült egy bányába is, ahol magyarokkal dolgozott együtt. S mivel látta, hogy Amerika-szerte jelentős a magyar bányászok száma, arra gondolt, hogy érdemes volna újságot szerkeszteni számukra. És a kísérlet sikerült is. Lapja olvasottá vált. Később azonban más üzleti vállalkozásba kezdett. Harminc-negyven bányászcsalád Himler Mártonnal karöltve telket vásárolt Kentucky államban. Közös szénkitermelésre és értékesítésre szövetkeztek, és vállalkozásuk elég jól bevált. Az alapítókhoz később újabb magyar telepesek csatlakoztak. Házakat építettek. Magyar utcasorok alakultak. Megszületett a részvénytársaság-község, amely a keresztségben Himlerville nevet kapott. Ma is megtalálható a térképen, bár maga a vállalkozás később csődbe jutott. Himler Márton ismét inkább a lapszerkesztéssel törődött, majd a farmjára vonult vissza a háború kitöréséig.

Azonnal bevonult, és ettől fogva nehéz nyomon követni útját. Csak hézagos ismereteim vannak arról, hogy mikor hol fordult meg, és milyen szolgálatot teljesített. Bizonyos, hogy nem minden tapasztalat nélkül került a CIA jól szervezett elődjéhez, az OSS-hez. A háború invázió utáni szakaszát Olaszországban töltötte, már alezredesi rangban, vagyis nem lehetett jelentéktelen ember. Milánóból hamarosan Casertába, az amerikaiak déli főhadiszállására került, ahol megbízták az OSS magyar osztályának vezetésével.

Hogy milyen ellentmondásos lehet az élet, kiváltképp ha valaki nem tud hű maradni eredeti meggyőződéséhez, arra Himler Márton sorsa a példa.

Nem egy tette látszólag igazolta. Én és mások el is hittük, hogy idegenbe szakadt honfitársunk életét tette a fasiszták üldözésére. És kezdetben valóban őszintén ez a szándék vezérelte, később azonban mégis hazaárulókkal, tömeggyilkosokkal, aljaemberekkel szövetkezett a magyar nép ellen.

De nincs két igazság. Nem lehet egyszerre segíteni és ártani, nem lehet jót és rosszat ugyanazon lelkiismeretben összemixelni — legalábbis büntetlenül nem!

Mert mi az ára az ilyesminek?

Meghasonlás és teljes összeroppanás!

Személyéhez több száz fasiszta elfogása fűződik,

de még több bűnözőt éppen ő mentett meg a jogos felelősségrevonástól. Az utóbbiak az elmerevedő amerikai politika nyomán jelentős emigrációs befolyásra tettek szert. Öt esztendő sem telt el, amikor a hidegháborús légkörben sorra-másra cikkek és vaskos könyvek jelentek meg ellenünk és ellene, Himler Márton ellen.

Gyilkos! — *írhatta* róla egy hírhedt nyilas firkász, egy fajelméleti áltudós és egy kivénhedt horthysta detektív. Csupa olyan emigráns, akit ő mentett meg a bitófától. A leghangosabban az *Út és Cél* című — mindmáig Szálasi fényképével megjelenő — emigráns nyilas lap gyalázkodott.

A megöregedett Himler Márton eközben ismét távoleső farmján élt és felháborodásában ellencikkeket írogatott. „A külföldre menekült rablógyilkosok, akik kicsúsztak a magyar igazságszolgáltatás kezéből, miséken emlékeznek meg az odahaza kivégzettekről. . ..” — írta egy helyütt. Tehát maga is beismerte — bár elég későn —, hogy Nyugaton gyilkosok nyertek menedéket, jóllehet ezek egy részét ő menekítette ki.

Legyen ismét egy történet a bizonyíték.

*

Ritka dolog akkora hasonlatosság apa és fiú között, mint amilyennel vitéz jákfai Gömbös Gyula, egykori miniszterelnök és vitéz Gömbös Ernő, Szálasi volt szárnysegéde dicsekedhetett.

Az apa a tisztiiskola után Bécsben, a hadügyminisztériumban vészelte át az első világháborút. S bár lőporfüstöt sem szagolt, mégis elérte a századosi

rangot. Sőt, ellenforradalmi érdemeit honorálva, Horthy később vitézzé avatta.

Íme, néhány „vitézi” érdeme:

A ferencesek szegedi rendházában Páter Guardinnal (a későbbi Uzdóczi Zadravetz István tábori püspökkel) és másokkal egyetemben megszülte az úgynevezett „szegedi gondolatot”, a fehérterror és a negyedszázados fasizmus teóriáját.

Eleinte illegalitásban, majd az antanthatalmak jóvoltából nyiltan is aktív szervezője volt az Antibolsevista Comité (ABC) mozgalomnak és a Tanácsköztársaság elleni mindenfajta ellenforradalmi szervezkedésnek.

Így lett belőle 1919-ben Szegeden hadügyi államtitkár és a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnöke.

Amikor a gazdasági válság veszélyes helyzetet teremtett, és Horthynak „erőskezű” vezetőre volt szüksége, Gömböst nevezte ki miniszterelnöknek. A „szegedi gondolat” akkor, 1932-ben váltott át a teljesen nyílt fasizmusra. Gömbös kapcsolatot létesített előbb Mussolinival, majd Hitlerrel. Aztán jött a Gömbös-féle 92 pontos kormányprogram megvalósítása.

A fiú 1916-ban Bécsben született. Itthon végezte el 1939-ben a Ludovika Akadémiát, ahol hadnaggyá avatták, majd 1943-ban főhadnaggyá lépett elő — lőporfüst nélkül. A szolgálati szabályzat tilalma ellenére belépett a nyilaskeresztes pártba — titkos tagként.

Magyarország náci megszállásakor elérkezett az ő ideje. A hadsereg szinte valamennyi fegyverneménél nyilas tiszti különítményeket szervezett — akárcsak annak idején az apja. A kellő pillanatban, 1944.

október 15-én a hazaárulás betetőzéseként ezek a katonailag képzett és jól felfegyverzett bandák támadták meg és foglalták el a legfontosabb stratégiai objektumokat.

Nem késett a jutalom sem. Huszonnégy óra múltán már Szálasi bizalmasa és személyének őre volt. Azonnal első szárnysegéddé és századossá lépett elő.

Vitéz Gömbös Ernő egyetlen gaztettből sem maradt ki. Szálasi leghűségesebb emberének bizonyult. Követte őt, mint az árnyék. Amikor a nemzetvezető a „nyugati végekre" települt át, és az ország rombadöntése közben másik „főművéhez" kezdett, Gömbös Ernő lett az íródeákja. Neki diktálta tollba az efféle mondatokat: „az egész európai Nagytér vajúdással készül megszentelt újjászületésre, totális földgömbvezetésre..."

Az mit sem zavarta a vitéz szárnysegédet, hogy egyetlen nyomda sem maradt a nemzetvezető hungarista rögeszméi számára. Rögvest levelet írt a Führernek, bocsásson német nyomdát Szálasi rendelkezésére.

Erre viszont idő nem maradt!

Ennyit a fiúról. Azt hiszem, az alma valóban nem esett messze a fájától.

*

Himler Márton nem törődött Gömbös Ernővel, bár a magyar kormány kikérő listáján szerepelt a neve. Csak akkor figyelt fel rá, amikor egy váratlan esemény miatt személye mégis fontossá vált.

1945 májusában az amerikai 7. hadsereg augsburgi katonai felderítő parancsnoksága letartóztatta Pajtás

testőrezredest, hogy megszerezze a feltehetően nála levő magyar koronát. Néhány kihallgatás után a testőrezredes át is adta Himlernek a különleges páncél-széfet, de kulcsok nélkül. Szálasi ugyanis csak a széfet bízta rá, a kulcsokat Gömbösnek adta át.

Gömbös Ernő eleinte vonakodott, de aztán mégiscsak elárulta, hogy hova rejtette el a kulcsokat.

A felnyitott széfben azonban hűlt helyét találták a koronának.

Ám a rászedés miatt feldühödött amerikai hadnagy — a magyar származású George Granville — hamarosan szóra bírta a korona-tolvajokat. Bevallották, hogy a Mattersee melletti mocsárban ásták el az olajos hordóba helyezett koronát.

(Mi volt a két tolvaj szándéka, nem tudom, de hogy az amerikaiak máig sem adták vissza nemzeti ereklyénket, az tény.)

Miután Gömbös Ernő megtette a magáét, Himler felültette a szokásos Dakota-gépre, s más bűnösökkel egyetemben Magyarországra szállította.

*

A szárnysegéd úrnak elég gaztett volt a rovásán, és meg is kapta méltó büntetését; tíz év fogházat. Bűncselekményeiről most talán nem is érdemes szólni, annál inkább az ítélet utáni eseményekről.

A szegedi Csillag-börtönben töltötte büntetését, ámde az első fél év múltán megszökött. Sokan napokig nem aludtunk miatta. Keresztül-kasul bejártuk utána az országot, de hiába kutattuk át a népes Gömbös-rokonság lakásait, bottal üthettük a nyomát.

Jól előkészítették a szökését. A helyszínen talált

nyomok ékesen bizonyították, hogy gondosan megtervezték, pontosan időzítették és legfőképpen: kívülről segítették a szökést.

Gömbös Ernő az asztalosműhelyben kiszemelt magának egy létrát, s odakészítette a kijárathoz. Aztán kivárta az egyik cigarettaszünetet. A foglyok ugyanis óránként engedélyt kaptak arra, hogy a tűzveszélyes helyiségből 5—6 percre kimenjenek az udvarra dohányozni. A szünet leteltével, amikor a többiek befelé vonultak, Gömbös utolsónak maradt. Benyúlt az ajtón, észrevétlenül kiemelte a létrát, aztán az épület mögé óvakodott az őrizetlen hátsó ajtóhoz. Minden különösebb akadály nélkül felment a földszintes ház padlására, és a kisablakon kidugta a létrát, úgy, hogy a vége a körülbelül három méternyire levő börtönpalánk peremére feküdjön. S mint valami hídon, úgy sétált át — a szabadságba.

A fal tövében két gépkocsi várta. A láb- és keréknyomokból ezt könnyen kiolvashattuk. Sőt, a gumiköpenyek rajzolata azt is elárulta, hogy amerikai katonai jeepek várták. És több szemtanú később meg is erősítette, hogy a szökés körülbelüli időpontjában valóban két sebesen száguldó, ponyvatetős jeepet láttak.

Lépésről lépésre göngyölítettük fel a szökés egyes mozzanatait. A helyszíni bizonyítékok persze újabb és újabb feltevéseket szültek. És ebben a fejtörő „játékban” merült fel, hogy összefüggés lehet Himler ittléte, a jeepes szöktetés és a másnap hajnalban hirtelen elröppent Dakota-gép között.

Ezután rendkívül óvatos felderítést végeztünk a repülőtér körül. Egymástól függetlenül, de egymást kiegészítve többen vallottak olyan apró részleteket,

amelyek összerakásából végül is teljesen bizonyossá vált, hogy Himler Márton szöktette meg Gömbös Ernőt.

Persze 1946-ban nemigen intézkedhettünk egy ilyen amerikai akció ellen. Bár később odakintről is biztos forrásból értesültünk, hogy Himler irányította Gömbös Nyugatra szöktetését.

1946 végén azonban egyéb adatok is összegyűltek Himler kétszínű magatartásáról, mire is a magyar külügyminisztérium kénytelen volt diplomatikusan „felkérni", hogy lehetőleg ne jöjjön többet Magyarországra.

Ő is, felettesei is belátták, hogy valóban jobb, ha visszavonul.

*

Szökése után Gömbös Ernő az ausztriai Grazban kapott letelepedési engedélyt az amerikai hatóságoktól. Kezdetben a Service Socialnál (hazaárulókat segélyező szerv) dolgozott, ahol kémfeladatokra toborozta a segélyért jelentkezőket. Felesége ugyanitt az anyagi ügyeket intézte. Később Gömbös a franciák kémszervezetéhez csatlakozott, majd amikor az újfasiszta Gehlen-szervezet is akcióba lépett, hozzájuk állt át. Jelenleg is velük működik együtt, kémtevékenységet szervez hazánk ellen.

Időközben az újságírás mesterségébe is bele-belekóstol. A nyilasok *Út és Cél* című lapjában egyremásra jelennek meg — mind a mai napig — uszító cikkei.

*

Himler Márton életútja tipikus kalandor-út. Üldözte, elfogta a fasisztákat, egy évvel később pedig megszöktette őket. Aztán a megmentettek őt kezdték üldözni.

Himler Márton, az amerikai titkosszolgálat tartalékos ezredese — nagyon elfelejtve — nemrég halt meg.

KÖZBESZÓLÁS (IV)

Ha van kérdéskényszer, Himler Márton viselt dolgai nem hagyhatják nyugodni az újságírót. Mi lehetett az oka Himler hirtelen fordulatának? Lefogni és megszöktetni ugyanazt a személyt — nyolc hónapon belül? Mi erre a magyarázat?

*

Nagyon egyszerű lenne — mondta válaszában az alezredes elvtárs —, ha tudnék valami kulisszatitkot, amellyel leleplezhetném Himler Márton egy bőrbe bújt két énjét. Sajnos azonban az eddig elmondottakat nem tudom megtoldani olyasféle mozzanattal, ami egyértelműen magyarázná az amerikai hírszerzőtiszt viselkedését.

Illetve, a legfontosabb magyarázat talán éppen az, hogy *hivatásos hírszerzőtiszt* volt. Fasisztákat adott át nekünk, barátnak mutatta magát, sőt, sokáig egyértelműen barátként viselkedett, egyszersmind azonban kémhálózatot szervezett ellenünk.

Ez volt a foglalkozása, vagy ha úgy tetszik — hivatása.

A további magyarázat pedig az, hogy bár antifa-

siszta volt, világnézete és politikai beállítottsága folytán szemben állt a szocialista eszmékkel. Velünk való kapcsolatai során ezt nem is titkolta. És gyorsan hadd tegyem még hozzá, hogy ha nem ilyen beállítottságú, sosem kerülhetett volna az amerikai titkosszolgálat magyar osztályának élére.

Amikor azonban Himler Márton pálfordulásának okait kutatjuk, nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy megváltoztak a körülmények is. Hiszen alig egy esztendővel a második világháború befejezése után angol részről Winston Churchill, amerikai részről Harry Truman, szembefordulva a háború alatt létrejött szövetséggel, hozzákezdett egy szovjetellenes katonai tömb kialakításához. Churchill 1946. március 5-én elhangzott hírhedt fultoni beszédében — Truman jelenlétében — a következőképpen fogalmazta meg közös álláspontjukat:

„Az erők egyensúlyáról szóló régi doktrínánk már túlhaladottá vált, s nem bízhatjuk magunkat jelentéktelen erőfölényre... Lehet, hogy már csak rövid idő áll rendelkezésünkre. A megelőzés módszere jobb, mint a gyógyításé..."

Megindult tehát az úgynevezett hidegháború, amelynek különböző szakaszait mindnyájan ismerjük az elmúlt húsz esztendő tapasztalataiból. De nem szabad megfeledkeznünk arról a kezdeti időszakról sem, amikor a lélektani hadviselés feltételeit kellett megteremteni az Office of Strategic Servicesnek (1947-től ezt a szervezetet már CIA néven ismerjük), amelynek Himler Márton hivatásos tisztje volt.

Himler Márton hadszíntere Magyarország lett a szovjetellenes titkos háborúban. Fő feladata az volt, hogy a különböző társadalmi osztályok és rétegek,

politikai és vallási irányzatok köréből mindenfajta kémtevékenységre és aknamunkára alkalmas ügynököket toborozzon. És természetesen ilyen meggondolásokkal szelektálta a hazaszállítandókat is, és ha „értékes" jelöltre bukkant, akár meg is szöktette.

Tény, hogy 1945-ben még őszintének látszott a barátsága, 1946-ban azonban már leleplezódött. A pálfordulás pontosan egybeesett a szovjetellenesség meghirdetésével.

Ezzel kapcsolatban hadd emlékeztessek az 1966 elején bemutatott *Nürnbergi per* című amerikai filmre, amelyben szintén kitűnően tettenérhető ez a fordulat. A film is történelmi dokumentuma annak, hogyan váltak a fasizmus üldözői a fasiszták szövetségeseivé. A főszereplő (Spencer Tracy), az amerikai bíró a „felsőbb szempontok" miatt került lelkiismereti válságba, de győzött benne a régi amerikai, a becsületes ember.

Nem így történt ez Himler Mártonnal. Persze nem láthattam a lelkébe, s nem tudhatom, hogy könnyű volt-e neki vagy sem a kilencven fokos fordulat. De tény, hogy azonnal és oly következetesen megtette, hogy még fasisztát is hajlandó volt szöktetni, visszaszöktetni, nem is szólva azokról, akiket eleve nem szállíttatott Magyarországra.

Az amerikai titkosszolgálat emberei közül egyébként jó néhányat megismertem az ellenük vívott két évtizedes küzdelem során. És nem meglepő talán, hogy túlnyomó többségüket — jellem dolgában — enyhén szólva könnyűnek találtam. Erkölcsük illusztrálására Horace Craignek, a Central Intelligence Agency (CIA) kémkiképző tanárának egyik igen jellemző megfogalmazását idézem: „A mi hivatásunk a

második legrégibb a világon! Igaz, nem olyan tiszteletre méltó, mint a legrégibb, és távolról sem okoz annyi élvezetet..." Hogy egészen érthető legyek, elárulom: Amerikában a legrégebbi foglalkozásnak a prostitúciót tartják.

A kémhivatás öngúnyolása nem egyszerű oktatói szellemeskedés Craig tanár úr részéről. Maga az amerikai közvélemény tett egyenlőségi jelet a prostitúció és kémkedés közé.

Az átlagamerikai ellenszenvét 1950 táján, a hidegháború „forró" éveiben így jellemezte az *Editional Research Reports* című lap:

„Az Egyesült Államok kémszolgálata valamikor jelentéktelen volt. Erre a tényre sok amerikai büszke, mert a kémkedést piszkos üzletnek tartják. Sajnos, most már jó ideje másként van. A washingtoni kormány vezető tagjairól nyugodtan elmondhatjuk, hogy a titkosszolgálat és a titkos diplomácia húsukká, vérükké vált..."

A prostitúció, a piszkos üzlet, a gátlástalanság — nem tehetek róla — mindig Himler Mártont juttatja eszmbe. Eddig se hivatalos véleményt mondtam, csak személyes, sőt, bizonyára eléggé szubjektív véleményemnek adtam hangot, s most is ezt teszem. Szerintem Himler Mártont ugyan döntően befolyásolták a hidegháborús körülmények, ez azonban párosult a „piszkos üzletek" iránti vonzalmával, kalandor természetével, anyagiasságával. Tőle nemigen lehetett elvárni, hogy sok-sok honfitársához hasonlóan ellenezze a monopolisták és tábornokok agresszív törekvéseit.

Ám a jelleméhez tartozik az is, hogy nem egyetlen fordulata volt az 1946-os. Amikor a saját vermébe

esett, mert az általa megmentett fasiszták támadtak rá, ahelyett, hogy újra felvette volna ellenük a harcot, a magyar viszonyok gyalázásába kezdett: szemrebbenés nélkül hazudott. Úgy, ahogyan már 1946-ban megpróbálta. Akkor — hogy elterelje magáról a gyanút — maga fordult beadvánnyal a belügyminiszterhez, és a politikai rendőrséget vádolta Gömbös Ernő megszöktetésével. Szerinte mi szerveztük be a tíz évre elítélt fegyencet, mi küldtük Nyugatra, hogy kémkedjen az Egyesült Államok ellen.

A blöfföt azonban persze egyetlen vezető se vette komolyan. Annál inkább a Himler Márton ellen szóló adatokat. És volt segítőtársunk hamarosan visszavonulásra kényszerült.

Sokáig nem hallottam róla, de az 1956-os ellenforradalom alatt és után újból akadt „mondanivalója".

Ez azonban már az utolsó lobbanása volt.

A HIDEGHÁBORÚ KEZDETE

A napilapok már 1945 nyarán-őszén cikkekkel figyelmeztettek bennünket, hogy határainkon özönlenek be az úgynevezett nyugatosok, akik nem tudni milyen „fasiszta málhákat" hurcolnak magukkal. Vigyázzunk nagyon — mondta számos tisztességes hazatérő is —, mert sokan kibújtak fasiszta bőrükből, jól álcázva térnek vissza, de nem jó szándékkal.

Amerikában, főként a tábornokok, úgy értékelték a fasizmus leverésével előállott új helyzetet, hogy érdemes volna a roppant küzdelemben legyengült Szovjetuniót egy gyors csapással leteríteni. A megelő-

zés módszere jobb, mint a gyógyításé — igen hamar magukévá tették Winston Churchill mondását.

Az emberiség azonban — beleértve az amerikai katonákat is — a szörnyű öldöklés után végre békére vágyott, lehetetlen volt hát a tábornokok rögeszméjének megvalósítása. Helyette az úgynevezett lélektani hadviselés került előtérbe. Az a fajta harcmodor, amelyről az amerikai specialisták több száz könyvet írtak.

Margolin — a világháború alatt Eisenhower propagandistája volt — *Papírlövedék* című könyvében például ilyeneket írt: „A jövőben azt a szerepet, amelyet a gyalogsági támadás előkészítésében a tüzérség játszott, a bomlasztó propaganda fogja betölteni. Ennek a propagandának az a feladata, hogy teljesen felbomlassza az ellenséget, még mielőtt a hadsereg akcióba lép..."

Hogy valójában mi is ez a propaganda, miként alkalmazható és hogyan hat — arról is Margolin szóljon: „A propaganda ugyanaz, mint a reklám. Bebeszéli a vásárlónak, hogy csak egy bizonyos minőségű rágógumit rághat, vagy csak egy bizonyos gyártmányú gépkocsit vehet... megpróbálja bebeszélni az ellenséges ország katonájának vagy népének a kapitulálás gondolatát, azzal az indoklással, hogy ügye, amelyért harcol, reménytelen... Akárcsak a kereskedelmi reklám, a pszichológiai háború mindenféle módszere kumulatív módon hat (a dolgok állandó ismétlése következtében); ugyanúgy, mint ahogy a mustárgáz a harc után hosszú hónapokig megmarad a föld felszínén — a pszichológiai módszerekkel előidézett gyűlölet és bizalmatlanság mérge is évekig megmarad és hat."

Sherman Kent, a Yale Egyetem volt történésze, majd a CIA értékelő osztályának vezetője *Stratégiai hírszerzés az amerikai világpolitikáért* című vaskos kötetében ezeket írja: „Kémkedésen ismereteket értünk. Ha nem is mondhatjuk, hogy egyenlő az összes ismeretekkel, legalábbis bámulatos mennyiségű ismeretet jelent, melyekkel államunknak rendelkeznie kell ahhoz, hogy ügye ne szenvedjen csorbát, vállalkozásai ne fulladjanak kudarcba csak azért, mert államférfiai és katonái esetleg tájékozatlanul terveznek és cselekszenek. Olyan ismeretek ezek, amelyekre a világ többi államaival kapcsolatos, magas szintű nemzeti politikánkat alapozzuk."

Leonard W. Doob professzor évekig tanulmányozta Goebbels írásait, beszédeit, naplóját, aztán a *The Public Opinion Quarterlyban* kijelentette: „A demokratikus társadalomban ki kell használni Goebbels szellemi hagyatékát." Az egyik fejezetben fel is sorolja a náci hagyaték módszereit: „hamisítás — hazugság — rágalom — ijesztgetés — blöff — rémületés pánikkeltés — nemzetiségi széthúzás szítása — a tények leplezése — a dolgok vulgarizálása — az ember félidiótaként, gyávaként, akarat és elv nélküli árucikként való kezelése."

S. King-Hall katonai szemleíró szerint a lélektani hadviselés terepe az emberi agy, fegyvere pedig a propaganda-bomba. Íme, tőle is néhány sor: „Mai állapotában a háborút az eszmék harca jellemzi, azért a legfontosabb a lélekért, az emberi szívért és gondolatokért folytatott harc."

És hogyan kell harcolni az „emberi szívért"? Arra is akad praktikus tanács. A már idézett Kent összegezte legjobban az alkalmazható módszereket: „A

szájról szájra adott kitalált híreszteléssel veszi kezdetét, magában foglalja a hamis tanúvallomásra való felbujtást, a megfélemlítést, a felforgató tevékenységet, a megvesztegetést, a zsarolást, a szabotázscselekmények minden formáját, az emberrablást, időzített bombák robbantását, a lesből való támadást, az orvlövészetet, a földalatti hadsereget, és mindazt, ami a perverz leleményességből fakad."

Ezt a perverz leleményt Paul Linnebarger, amerikai bölcsész és katonai szaktanácsadó, már így értelmezi: „A lélektan ráirányíthatja a figyelmet az ember lelki életének kevésbé ismert és a propagandaelemzésnél rendszerint elhanyagolt vonásaira. Megmutathatja, hogyan állíthatjuk át a vágyat gyűlöletté, a nézeteltérést bizalmatlansággá, az előítéletet dühödt szenvedéllyé, s hogyan oldhatjuk fel az egyesek bátorságát a tömegek félelmében."

És Linnebarger, a félelemkeltés és gyűlöletszítás ördögi „tudósa", *Psychological Warfare* című könyvében gondol azokra is, akikre esetleg mégsem hat az amerikai lélektani hadviselés. Rövid, ám annál alaposabb tanáccsal szolgál: „Vannak emberek, akiket nem lehet meggyőzni. Ezeket meg kell ölni vagy más módon — elkülönítéssel, börtönnel — kell cselekvőképtelenné tenni."

Tudom, messzire elkalandoztam a Nyugatról hazatérő fasisztáktól, de az 1945 vége felé megkezdődött amerikai lélektani hadviselés éppen ezekre a hazatérőkre alapozta a Magyarország elleni aknamunkát.

Az első ügynököket a menekült- és hadifogolytáborokban szervezték be. Eleinte futószalagon toborozták a kémeket, szabotőröket és propagandistákat. Kiképzésük minimális volt. Lebuktatásuk ezért különösebb nehézséget nem okozott. De olyan tömegesen ügyködtek, hogy alig győztük őket. Később azonban, amikor nyugati ellenfeleink értesültek a sok lebukásról, már szigorúbban szelektálták az ügynökjelölteket. Vagy két tucat kémkiképző iskolát állítottak fel. 1946-ban tehát bonyolultabbá vált a mi munkánk is.

A lélektani hadviselés „csodafegyverét" már 1945 nyarán bevetették az amerikaiak.

Megkezdődött a hidegháború.

V. FEJEZET

ÖSSZEESKÜVŐK ÉS KÉMEK

„FÜGGETLEN IFJAK"

Az V. kerületben guminyomdával készített demokrácia- és kommunistaellenes röpcédulák kerültek forgalomba. A gyalázkodó cédulákat diákok adták kézről kézre. A primitív technikával nyomtatott szöveg szerzőinek és terjesztőinek felkutatásához nem kellett nyomozói bravúr.

Elcsíptünk négy nyolcadikos gimnazistát. Beidéztük tanáraikat és szüleiket. Figyelmeztettük a gyerekeket, hogy ha a rabló-romantikából nem váltanak át a tanulásra, baj lesz az érettségijükkel.

*

Hetek múlva azonban a négy megdorgált diák közül S. Ildikót a rendőrjárőr ismét tettenérte és előállította. Gúnyverset firkált az egyik körúti bérház falára.

Demokráciaellenes izgatásról lévén szó, hozzám kísérték fel. Rögtön ráismertem. Első ízben még csak buta csínytevésnek tartottam a röpcédulázást, most azonban már komolyabban kellett vennem.

Az indítóokok érdekeltek. Ám hiába záporoztak a kérdéseim, a diáklány naiv ábrázattal válaszolgatott,

kitért a színvallás elől, majd pityeregve mentegetőzött:

— A fiúk... mind kisgazdák. Én csak miattuk... keveredtem a politikába.

Választanom kellett: ha megint értesítem a tanárait, kicsapják. Hetekkel az érettségi előtt ez túlságosan szigorú büntetés lenne. Ha viszont hagyom annyiban a dolgot, akkor a múltkori figyelmeztetést járatom le.

Háromhónapos rendőri felügyelet mellett döntöttem.

(Nem a mi szabadalmunk volt a rendőri felügyelet, vagy ahogy rövidítve emlegetik, a ref. A Horthy-rendőrség előszeretettel alkalmazta, főként kommunisták ellen. A többségükben illegális múltú új rendőrök annak idején saját bőrükön tapasztalhatták, hogy a ref. hatásos rendszabály. Akinek hetenként egyszer jelentkeznie kellett a lakhelye szerint illetékes kapitányságon, az nem vállalhatott pártmunkát. A ref. alá helyezés azt is jelentette, hogy váratlanul is ellenőrizhették az embert. Este tíz után nem volt szabad az utcára mennie, a nyilvános szórakozóhelyeket nem látogathatta, lakása és munkahelye között csak meghatározott útvonalon közlekedhetett. Ezt a preventív, megelőző intézkedést az új rendőrség is bevezette. Annál is inkább, mert az aktív nyilasok nagy száma és a közbiztonság teljes ziláltsága szükségessé tette az ellenség elszemtelenedésének korlátozását.)

S. Ildikót vasárnap délelőttönkénti jelentkezésre köteleztem. Figyelmeztettem, hogy ha megszegné az előírásokat, jön az internálás!

Aztán a lány túljutott az érettségin, és gyorsan elrepült a nyár is. Emlékeztem rá, de nem tudtam, mi lett vele, mígnem egy váratlan fordulat megint elém hozta.

Az egyik szombat este póruljárt. A rendőrjárőr tíz után nem találta otthon.

Megint velem szemben ült. Nagyon riadtan. Gyanította, hogy most már baj lesz, amiért jóindulatommal harmadszor is visszaélt.

Én ismét elnéző voltam, de megvallom, ezúttal már nem minden számítás nélkül.

Az érettségi után Ildikó nem vállalt állást, gyors- és gépíró tanfolyamra iratkozott be. Szabad idejében bejárt a Kisgazdapárt kerületi szervezetébe, ahol hamarosan a Független Ifjúsági Szövetség (FISZ) kerületi vezetőjének titkárnője lett.

Jelentkezési kötelezettségét megszigorítottam azzal, hogy hetenként egyszer nálam kell majd lepecsételtetnie nyilvántartási lapját. Ettől fogva aztán pontosan bejárt hozzám a kapitányságra. Első kérdésem — kicsit tréfásan — mindig az volt, hogy firkált-e, röpcédulázott-e? És mindig elmeséltettem vele, hogy hol járt, kivel találkozott, mit csinált, mit hallott, mióta nem láttuk egymást.

A gyakori találkozások eredményeképpen a lány feszélyezettsége, bizalmatlansága lassacskán feloldódott. És kinyílt a szeme, sikerült vele megértetnem, hogy nem sok keresnivalója van a kisgazda úrilányok és úrifiúk körében, ahol a legfőbb téma az új rendszer hátbatámadása.

Húsz év telt el azóta, s nehéz felidézni, hogyan változott meg lassan Ildikó gondolkodásmódja, hogyan lett megtévesztett ellenségből segítőtárssá. Minden-

esetre önként, mindenféle presszió nélkül mondotta el nemsokára, hogy bizony titokzatos dolgok történnek a Független Ifjúsági Szövetség leple alatt. Néhány vezető eszközként használja fel a fiatalokat a demokrácia ellen.

Ildikó új arca új helyzetet teremtett. Úgy éreztem, bízhatok benne és segítségét kérhetem a „független ifjak" ellenséges tevékenységének leleplezéséhez.

Tájékozódtam az ifjúsági vezetők jelleméről, baráti köréről, múltjáról, családi körülményeiről, költekezéséről és nézeteiről, egyszóval mindenről, ami fontos lehetett.

Egykettőre kiderült, hogy a kisgazdapárt — legalábbis a fővárosban — a módos polgárság gyülekezőhelyévé vált, különösen a fiataloké. Mialatt a kommunista, szociáldemokrata, parasztpárti és szakszervezeti fiatalok tíz- és tízezrei romeltakarításra jártak, a „független ifjak" dorbézoltak. A romos város gyorsan rendbehozott lokáljai estétől hajnalig zsúfolásig megteltek a kisgazda „aranyifjakkal" meg a Szövetséges Ellenőrző Bizottság angol és amerikai tagjaival.

Ildikó jól ismerte a kerületi „vezérkart". Az egyikről például elmondta, hogy amerikai katonai jeeppel időnként Bécsbe ruccan. Zsírt visz és cigarettát hoz. A másik — jutányos áron: csak tört aranyért — közmunka alóli felmentéseket gyárt az orvos apukától lopott recepteken. A harmadik, mint szenvedélyes amatőr, szovjet gépkocsik, körletek, fegyverzetek fotózására specializálta magát... De akadt ifjú költőtitán is, aki politikai gúnyrigmusokat faragott, és akadtak lányok, akik amerikai barátra, jobb esetben férjre vadásztak. És így tovább...

1945 őszén, tél elején már bepillanthattam abba a boszorkánykonyhába, ahol az úri kisgazdák rendszerellenes konspirációikat kotyvasztották.

Megtudtam, hogy M. I. kerületi ifjúsági vezető egy zárt körű ülésen többek között a háborús bűnei miatt kivégzett Bárdossyt méltatta. És utasította ifi-társait, hogy viseljenek fekete gyászkarszalagot, tiltakozásul Bárdossy kivégzése miatt.

De Ildikónak az is tudomására jutott, hogy M. I. mögött befolyásos emberek állnak, elsősorban Sz. J. kultuszminisztériumi segédtitkár, egy ellenforradalmi kiáltvány szerzője és hólabda-szerű terjesztője.

Ez a kiáltvány gyalázta a politikai rendőrséget, amiért olyan „igaz hazafi" ellen járt el, mint Bárdossy. A fogalmazás — elég ravaszul — azt a benyomást igyekezett kelteni, mintha a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai tagjai írták volna.

A lázítás felszólítással zárult: Add tovább!

(Meg is kaptam Ildikótól az eredeti, kézírásos példányt.)

*

A lány jelentései alapján titkos nyomozást folytattunk. Megállapítottuk, hogy Sz. J. az Antal István-féle fasiszta propaganda-minisztériumban dolgozott, s csak a felszabadulás után került kulturális területre. Kiderült, hogy az igazi szellemi irányító a Kisgazdapárt központi propaganda-osztályának vezetője.

Nem várakozhattunk tovább. 1946 január közepén őrizetbe vettük a három vezetőt, akiknél a házkutatások során tetemes mennyiségű röpiratot, valamint író- és stencilgépet foglaltunk le.

Sz. J.-nél megtaláltuk beszervezett bűntársainak

név- és lakcímjegyzékét. További nyolc letartóztatással aztán a kör bezárult!

A tárgyi bizonyítékok és a kihallgatások alapján tisztázódott a szervezkedés célja is: lázítás és az államrend megdöntésére való felkészülés. Lefoglalt alapszabályukban államellenes összeesküvésüket Magyar Nemzeti Összefogás mozgalomnak nevezték. Tagjai csak olyan „nemzethű" személyek lehettek, akiknek politikai nézeteit és magatartását kellőképpen ellenőrizték. Tagfelvételkor a jelölt köteles volt hűségesküt tenni.

A tízoldalas szabályzatban előírták azt is, hogy milyen — egymástól független — 3—5 fős sejteket kell kiépíteniük a fővárosban, amelyet később kívánatosnak tartottak volna országos hálózattá fejleszteni.

Különös fontosságot tulajdonítottak egy úgynevezett „B"-gárda megszervezésének. A „B"-gárdának az lett volna a feladata, hogy összegyűjtse a háborúból visszamaradt fegyvereket, illetve magányos rendőrök és szovjet katonák lefegyverzése révén gyarapítsa a Magyar Nemzeti Összefogás arzenálját. Elképzelésük szerint ez a „B"-gárda volt hivatva arra, hogy a munkáspártok vezetőit, valamint a Vörös Hadsereg magas rangú tisztjeit eltegye láb alól. A programban egyébként helyet kapott a tagok felesketésének misztikus ceremóniája éppúgy, mint az esetleges árulók kivégzésének módszere.

A banda három vezetője mellett a többiek sem voltak veszélytelenek. Ifj. T. J. nyilas múltja alapján vált „B"-gárdistává. J. B. rendőr, a Buda-Dél internáló táborból megszöktette P. L. volt halálfejes légióst, és vele együtt lett tagja a „B"-gárdának

Az idejében leleplezett szervezkedők 3—6 év közötti börtönbüntetést kaptak.

*

Tulajdonképpen nem számítható az úgynevezett nagy ügyek közé a tizenegy tagú banda bűncselekménye. Mégis emlékezetes esetem ez. Nem elsősorban a szervezkedők elfogása, hanem S. Ildikó — jobb kifejezés híján azt mondhatom — átnevelése miatt. Egy becsületes család lányát sikerült leválasztanom egy számára rossz és veszélyes társaságról. A „független ifjak" ügye után néhány hónappal kapcsolatunk megszűnt. Később hallottam, hogy férjhez ment egy mérnökhöz.

Nemrég, amikor ez a történet felelevenedett bennem, utánanéztem Ildikónak.

Él, s ma annyi idős a fia, mint amennyi ő volt együttműködésünkkor.

A NÉVROKON

A „független ifjak" államellenes szervezkedésének leleplezésekor S. Ildikó azt is elmondta, hogy a csoportban M. I.-nek kapcsolata volt az amerikaiakkal. Hogy személy szerint kivel, és hogy politikai jellegű-e a kapcsolat, azt nem tudta.

Ha M. I. „másnapos" állapotban érkezett a hivatalba, mindig megjegyezte: „ami barátommal lumpoltunk".

Persze amikor már őrizetünkben volt, többször megpróbáltam szóra bírni az amerikaival kapcsolat-

ban. Lényegében őszintén vallott a szervezkedésükről, az amerikairól azonban makacsul hallgatott, illetve tagadta, hogy bárminő amerikai ismeretsége lenne.

Rendőrsors. Tudom, hogy a páciens hazudik, és mégis tehetetlen vagyok. Újabb és újabb rohamokat kell tehát indítani a fordulatot hozó bizonyítékért.

Említettem már, hogy a romok, a nyomor ellenére sok mulatóhely nyílt. Nem annyi, hogy csoportunk tagjai ne győzték volna végigjárni.

Lefotóztuk M. I.-t. Éjszakánként lokálokban szórakoztunk. Összeismerkedtünk pincérekkel, mixernőkkel, és italozás közben, csak úgy mellékesen érdeklődtünk, hogy nem ismerik-e véletlenül a fényképen látható fickót — eredetiben?

A lokálok vendégeinek zöme akkoriban feketézett, üzérkedett, tisztességtelenül élt. Az infláció időszakában a számlát is csak valutával, tört arannyal lehetett rendezni. Mindenki ott csapta be a másikat, ahol tudta. Hamarosan kiismertük ezeknek a helyeknek a lélektanát, és mi is azt hazudtuk, hogy a fiatalember húsz Napóleon-aranyunkat „nyelte le", azért keressük, azért akarjuk előkeríteni a föld alól is. Aztán egy Stefánia úti lokálban végre felismerték M. I.-t, Mr. Kovách gyakori vendégét.

— Mr. Kovách? — kérdeztem a jó hírt hozó Szabó Pistától.

— Igen. A névrokonod. Teljes nevén George Kovách, az Ellenőrző Bizottság amerikai alezredese. Sőt, már azt is tudom róla, hogy körülbelül 25 esztendővel ezelőtt régi diáktársai a Barcsay utcai gimnáziumban még Kovács Gyurinak hívták. Megszereztem a lakáscímét és néhány új barátjának a nevét is. Tessék — és Szabó Pista elém tette Kovách alezredes újságokból kivágott fényképeit. — Elegáns, jó megjelenésű és főként tökéletes magyarsággal beszélő úriember, az éjszakai Budapest sztárja. Jó lesz törődnünk vele, bizonyára nem fogunk „csalódni" benne — fejezte be nagyon érdekes jelentését Pista.

A nevet már hallottam én is többször, sőt, láttam is már Kováchot egy városligeti ünnepségen. George Washington bronzszobránál ő tartott ünnepi beszédet. Arról szónokolt, hogy a hatalmas Amerika a fasizmus feletti győzelmével szabadságot és demokráciát hozott a magyar népnek is, hogy a győző nem jött haraggal, még ha az ország urai utolsó csatlósai voltak is Hitlernek. Mert az Egyesült Államok Washington szellemében őszinte barátként segíteni akar a sokat szenvedett magyar népnek!

Szabó Pista jelentése után hirtelen eszembe jutottak ezek a szavak, s azóta sem felejtettem el őket Washington szellemében!

Mert hányszor, de hányszor kellett visszagondolnom Mr. Kovách szavaira, amikor Washington szellemében az amerikai titkosszolgálat diverzánsai egymásután felgyújtották a Neményi-papírgyárat, a BSZKRT-kocsiszínt, a Ganz Hajógyárat, a Kispesti Textilgyárat — hogy csak néhányat említsek.

Mr. Kovách szabadságról és demokráciáról papolt a Washington-szobrot körülölelő csillagos lobogók alatt, miközben a Counter-Intelligence Corps (CIC) és a Military Intelligence Service (MIS) ügynökei munkásmozgalmi vezetőket és szovjet katonákat gyilkoltak meg.

A gazdag Amerika, a valóban hatalmas Egyesült Államok, a mammut-hatalom államellenes összeesküvéseket szervezett a romokból épp hogy csak tápászkodó Magyarország ellen.

De nagyon előre szaladtam. Szabó Pista első adatait hallva ugyanis még nem gyanítottam, kivel állunk szemben. Még tulajdonképpen nem tudtam, hogy kicsoda valójában ez a Mr. Kovách.

Ismét elővettem M. I.-t. Messziről közelítettem a célhoz. Az iránt érdeklődtem, hogy miféle lázálom volt támadni azt a rendszert, amely alig egy esztendő alatt milliókat hódított meg? Ő azzal védekezett, hogy ők is demokráciát akartak, csak kommunisták nélkül. Valamiféle értelmiségiek által irányított, polgári radikális, a parasztság földigényét is kielégítő, ám a magántulajdont messzemenőleg tiszteletben tartó, zűrzavaros politikát találtak ki.

— No jó, ez is lehet egy politikai program, de miért nem hirdette nyíltan? Miért képviselte félarccal a Kisgazdapártot, félarccal pedig a saját platformját, méghozzá illegálisan, ha valóban csak ennyit akart? — faggattam tovább.

— A négy nagy koalíciós párt egyike sem tűrte volna meg egy újabb rivális jelentkezését — felelte. És így folyt a beszélgetésünk órákon keresztül. Szívósan közeledtem a fő kérdéshez, bár a hosszan tartó politikai játékkal csak M. I. védekezési éberségét igyekeztem feloldani, hogy a kellő lélektani pillanatban váratlan kérdéssel támadhassak.

Már néhány cigarettámat elszívta, amikor úgy éreztem, hogy lecsaphatok.

— Utólag értékelve a történteket, őrültség volt, amit tettünk . . . — mondta.

— Mr. Kovách szerint is? — vágtam közbe.

— ?

— Nem hallom! — kiáltottam rá. Elsápadt. Még mindig nem tudott szóhoz jutni. — Ne is fáradjon!

Elárulta magát válasz nélkül is — mondtam csendesen. — Gyújtson rá — nyújtottam feléje a tárcámat —, és most már mondjon el mindent.

Nem volt mit tennie, vallania kellett.

Állítása szerint Kováchcsal való megismerkedése puszta véletlen műve volt. Egy éjszakai kiruccanáson a bárpult mellett elegyedtek beszélgetésbe. A vidám és szimpatikus amerikai társaság híján örült, hogy van kivel szót váltania. A háború rémségeit ecsetelte, a szövetségesek partraszállásának izgalmas részleteit idézte, a magyar egyetemisták háború alatti helyzete után érdeklődött — és újból és újból italt rendelt.

Egyre gyakoribb találkozásaik során fokozatosan előtérbe kerültek a politikai kérdések. Mr. Kovách eleinte csak azt firtatta, hogy a magántulajdont, a vallást, az egyéni érvényesülést tiszteletben tartó kisgazdák hogyan is léphettek szövetségre olyan vad materialistákkal, mint a kommunisták! Vajon a fiatal értelmiségi kisgazdapártiak helyeslik-e vezetőiknek ezt a kompromisszumát? És egyáltalán, hányan vannak, szervezettek-e, és tesznek-e valamit azért, hogy az új generációnak befolyása legyen? Ismerik-e az Egyesült Államok demokráciáját? Gondolnak-e arra, hogy az amerikai életforma felé orientálódjanak?

Később aztán Mr. Kovách nyílt szovjet- és kommunistaellenes agitációba csapott át. Figyelmeztette M. I.-t, hogy a koalíció leple alatt kommunista hatalomátvétel készül, amit a fiatal magyar értelmiségnek meg kell akadályoznia. Feltéve, hogy nem dőltek be az önerőből való újjáépítés kommunista propagandájának! A kifosztott, romba dőlt ország — inflációval is küszködve — csak a gazdag Amerika segítségével állhat talpra. Csodák nincsenek — magyarázta

Kovách —, a semmi csak semmit kamatozhat. Magyarországnak dollár-segélyekre, hosszú lejáratú hitelekre van szüksége. Ezt kizárólag az Egyesült Államoktól remélhetik, de persze nem a kommunizmus finanszírozására! A Kisgazdapárt a szavazatok többségét bírja, vezetői mégis tétováznak! Micsoda pipogyaság ez?! Koalíciós partnereikkel alkudoznak, ahelyett, hogy magukhoz ragadnák a hatalmat. Pedig az idő sürget: minden nap, minden óra a kommunistáknak dolgozik. Legalább az új iránt fogékony, még vállalkozni kész, bátor kisgazdapárti fiatalság forduljon szembe a vörös veszéllyel. Ilyesmikkel érvelt Mr. Kovách.

És nemsokára be is szervezte M. I.-t. Konkrét megállapodást kötöttek. M. I. elvállalta, hogy sejtrendszerű illegális csoportokat szervez „stramm" fiatalokból. Kovách viszont anyagi támogatást, irányítást ígért, illetve kötelezte magát, hogy veszély esetén Nyugatra szökteti a szervezkedés tagjait.

A szervezkedés már folyamatban volt, amikor Kovách utasítására M. I.-nek Bárdossyt méltató röpcédulákat kellett készítenie, amit M. I. értelmetlennek tartott. Kovách azonban megnyugtatta, hogy Bárdossy csak ürügy a politikai rendőrség elleni hangulatkeltésre.

M. I. ekkor megijedt az első akciótól, s menekülve a felelősség elől, mindent elmondott közvetlen felettesének, Sz. J.-nek, a Kisgazdapárt központi osztályvezetőjének. Illetve Mr. Kovách személyét neki se merte bevallani, hanem személyes kezdeményezésének tüntette fel mindazt, ami történt. Meglepetésére Sz. J. lelkesen egyetértett és a szervezkedés bővítésére biztatta.

M. I. vallomása nyomán tehát tíz gépelt oldalon előttem volt az a döntő bizonyíték, amely leleplezi a népszerű amerikai alezredes nem sejtett tevékenységét, Magyarország belügyeibe való beavatkozását. De jól tudtam, hogy egyetlen vallomás kevés az Egyesült Államok magyarországi képviselője elleni intézkedéshez. Ámde most már bizonyossá vált, hogy Mr. Kovách küldetésének igazi célja nem az, hogy UNRRA és JOINT szeretetcsomagokat osztogasson az éhező magyaroknak.

Adataimat közöltem a központtal, és kiderült, hogy ott már ismerik Kovách „mellékfoglalkozását". Egy 16 éves fiútól kaptak bejelentést az alezredes ellen.

Akkor még működtek a múlttól örökölt cserkészcsapatok, és Mr. Kovách nagy buzgalommal pártfogásába vette az egyiket. Gondosan választott. A csapat tagjai főként — ahogy mondani szokták — jóházból való úrifiúkból verbuválódtak. És az alezredes úr javaslatára vette fel a csapat George Washington nevét. Kaptak érte néhány szép indiánsátrat, több láda rágógumit, patent-bicskákat és a háborúból visszamaradt katona-csokit. (Ez utóbbi különlegessége volt, hogy bizonyos nyugtatószert is beledolgoztak. A Washington-csapat kamaszai, mit sem tudva erről, reggelire, ebédre, vacsorára teleették magukat katona-csokival.)

Mindezért a sok jóért Kovách alezredes úr csekély ellenszolgáltatást kért. Sőt, amit kért, az inkább cserkész-játék volt, semmint áldozat. A nagyszerű hadijáték, a számcsata velejárója az „ellenség" erejének, állásainak, mozgásának kikémlelése. Nos, ezt az izgalmas vasárnapi játékot alkalmazta Kovách alezredes — a hétköznapokra.

Rábeszélte a fiúkat, hogy indítsanak versenyt: ki tud több gépkocsi-rendszámot összeírni.

A „játékszabályok" szerint a fiúk a fővárosba futó országutak mentén helyezkedtek el, és szorgalmasan jegyezték az áthaladó gépkocsik rendszámait. Néhány magyar kocsin kívül 1945—46-ban persze még csak a Szovjet Hadsereg járművei közlekedtek.

Az összegyűlt rendszámok, az időpontok és a városrészek egybevetése a szakember Kovách számára sokat elárult. A rendszámból például az alakulatokat lehetett megállapítani. Az időpontok és helyszínek rendszeres megfigyelése csapatösszevonásokat, esetleg hadmozdulatokat árulhatott el.

Ha netán valaki azt gondolná, hogy apróság, jelentéktelen dolog az egész, nagyon téved. Ennek bizonyítására Joachim Joesten *Ahogy az amerikai titkosszolgálat dolgozik* című, 1958-ban Münchenben megjelent könyvéből idézem a következőket: „Az állítólagos orosz mozgósításról szóló G—2 (katonai hírszerzés) jelentés — nem felel meg a valóságnak. A CIA felülvizsgálata megállapította, hogy a szovjet övezetben semmiféle szokatlan csapatmozdulat nincs!

Ezt olvasta Harry S. Truman elnök 1948 tavaszának egyik reggelén, amikor nyugtalan éjszakája után belépett a Fehér Házba és, mint mindig, azonnal belepillantott abba a világoskék irattartóba, amely íróasztalán legfelül szokott feküdni.

Néhány perccel később a már egész Amerikában bevezetett első óvintézkedéseket — lemondták.

A harmadik világháború nem tört ki!

A csapatmozgások az országutakon, vasútvonalakon szemmel láthatóak. A „cserkészek" — lehet, hogy csak a nagyobb honoráriumért — szokatlan mozgást

jelentettek 1948-ban. Hajszál híján katasztrófa lett belőle.

Ugye, nem is olyan jelentéktelen Kovách alezredes úr „játéka"?

Különben gyanútlan tanítványai oly eredményesen dolgoztak, hogy jutalmul valamennyien fényképezőgépet kaptak. Persze ezt sem egészen ingyen. A fürkészési játékot Mr. Kovách tovább bővítette: szovjet laktanyákról és repülőterekről készítendő fényképek versenyével.

A 16 éves fiú ekkor gyanút fogott. Mégsem lehet valami ártatlan dolog repülőterek közelében hasalni és katonai gépeket fotózni. Előbb az apjának említette meg, majd együtt siettek a rendőrségre.

A két adat, egymást kiegészítve, kétségtelenné tette Kovách alezredes úr tevékenységét. És most már az lett a feladatunk, hogy valamennyi kapcsolatát felderítsük.

A központból visszatérve ismét csak M. I. barátunkat kellett elővennem. Taktikázva megtudtam tőle, hogy Kovách ismeri a kézírását.

— Az alezredes úr ugyanis azt ígérte, hogy ha netán bajba kerülnének, segíteni fog. Hát a baj az megvan, jöhetne a segítség, nem igaz? — Nem válaszolt.

— Félreért. Sem kedvem, sem időm a gúnyolódásra. Csakugyan segíteni akarok magán, ha tisztességesen, értelmesen viselkedik. — Nem szólt, de érdeklődéssel figyelt. — Itt a papír. Ír néhány sort a szerelmének, s közli, hogy lefogták...

— Nincs szeretőm — mondta.

— Nem baj, majd szerzünk egyet! Képzeletbeli... annak írja a levelet, értem? Megkéri, hogy a holmijait őrizze meg a szabadulásáig, és egy másik megbízatást is ad neki...

— Mit?

— Vállalja vagy sem? A részletekről csak azután beszélhetünk. Nem kényszeríthetem, csak önszántából teheti. Nos?

— Ha segít rajtam, mindenre kész vagyok...

— Rendkívüli dolgot nincs módomban ígérni. A vádiratba belevetetem, hogy a vizsgálatot elősegítő magatartását tekintsék enyhítő körülménynek...

— Vállalom! — jelentette ki M. I.

*

Örültem, hogy sikerült vele dűlőre jutnom, s már siettem is a főkapitányság erkölcsrendészeti osztályára.

— Egy csinos, ízlésesen öltözködő, viselkedni tudó, nem finnyáskodó nőre volna szükségem — mondtam.

A kollégák jót nevettek rajtam.

— Talán nősülni akarsz? — kérdezték. — Csinosak akadnak, csak kissé használtak — ugrattak tovább.

— Kölcsönbe kellene, de nem nekem, hova gondoltok?! Egy bonyolult akcióhoz szeretném igénybe venni a szolgálatait — vettem át az „erkölcsösöknél" szokásos stílust.

— Hajszín? Magasság? — kérdezte kuncogva valaki. — Egyéb méretek?

— Ugyan, hagyjátok már! Rázós ügyről van szó...

Aztán a csoportvezetővel négyszemközt hamar megegyeztünk, és még aznap este randevúm volt egy Kittynek becézett csinos és értelmes lánnyal.

*

Három lassan vánszorgó hét telt el. Csodálatosan kitavaszodott, mire kedvemrevaló telefonhírt kaptam Kittytől.

Pár óra múlva — sötétedéskor — a Parlament előtt szerelmespárként sétáltunk a Duna-parton. Kitty a fülembe suttogta a fejleményeket. És éjfélre újabb találkozót beszéltünk meg. Nem is akármilyent. Romantikusat és kockázatosat.

Kitty egy zugligeti villában bérelt kétszobás, összkomfortos lakást egy idős özvegyasszonynál. Az ablaka alatt rejtőztem el a fiatal Kárpáthy Pistával.

Csendben lenni és várni sosem szerettem. Idegeskedtem most is. Hogy Kitty éppen kedves vendégével, Mr. Kováchcsal ölelkezik — nem zavart. De hogy fél óráig vagy három óráig nem gyújthatok rá — az már nem volt mindegy. Pedig bizony hosszabb ideig kellett ott lesben állnunk, mint gondoltuk. Hajnal felé már fáztam is.

És végre óvatosan kinyílt felettünk az ablak. Kitty pisszentett. Teljesen meztelenül állt ott, s még jól ki is hajolt, úgy nyújtotta át Kovách alezredes úr zsebnoteszát.

— Most alszik, de siessenek — mondta, s máris csukta be az ablakot.

Pista szaladt a notesszal a sarokra, hogy a többiek a gépkocsiban kimásolják a bejegyzéseket.

Már majdnem egészen kivilágosodott, mire elkészültek. Pista újra mellettem állt az ablak alatt. Két apró kavics koppant az ablaktáblán, és Kitty is újra megjelent. Kihajolt, fogta a noteszt — puszit intett és eltűnt.

Reggel hétkor jött a katonai jeep Mr. Kováchért, aki a kellemes éjszaka emlékeivel, frissen távozott.

Kitty olcsó mulatság volt neki: egy karton Camel cigaretta. Hamarosan azonban bizonyára maga is rájött, hogy nagy árat kellett fizetnie a zugligeti éjszakáért.

A notesz teli volt nevekkel, címekkel, telefonszámokkal, találkozási időpontokkal, bizonyos személyek részére kifizetett júdáspénzek könyvelésével stb... Tulajdonképpen egy hírszerző alezredesnek illett volna tudni, hogy az ilyen áruló feljegyzéseket tiltja a szolgálati szabályzat. Igaz, akkor még nem is feltételezték a gyerekcipőben járó magyar rendőrségről, hogy úgy nyúl egy amerikai kémtiszt zsebébe, ahogy akar.

Az akciót egyébként M. I. Kittyhez „csempészett" levele vitte sikerre. A lány felkereste Mr. Kováchot, és anyagi segítséget kért, hogy vőlegényének ügyvédet fogadjon. Közben pedig úgy begyeskedett — nagyon értett ehhez —, hogy pillanatok alatt megfőzte az alezredes urat. A légyottokra azonban mindig a férfi lakásán került sor, ahonnan nem lehetett kihozni a noteszt. Ám Kitty addig csalogatta új barátját, hogy egyszer már ő is szeretné vendégül látni, míg az beadta a derekát.

Amit én tettem az ügyes Kitty bevonásával, csak egyetlen akció a sok közül. A központ nyomozói is megtették a magukét. Sokan munkálkodtak Kovách alezredes úr leleplezésén, ami 1946 telére be is következett.

Az eddigiekből bizonyára úgy tűnik fel, mintha Kovách kizárólag fiatalkorúakra specializálta volna magát. Valóban úgy tartotta, hogy a maga köré gyűjtött úrifiúk meggyőzhetők és mozgósíthatók leginkább a kommunisták elleni kémkedésre. Van elég

intelligenciájuk kémadatok felismerésére, megszerzésére és feldolgozására. És lelkesednek is a kalandokért. Nem is szólva arról, hogy nem költséges kapcsolatok. Néhány csomag Chesterfield, flancolni a barátok előtt, egy-két pohár whisky a bátorsághoz, éjszakai dorbézolás a Sanghaj-bárban, és a kémjelölt máris elindult a lejtőn.

Kovách alezredes úr tapasztalatai alapján azt vallotta, hogy egy fiatal akármiről kérdezősködhet, legfeljebb csak a kíváncsiskodót látják benne. Rutinos hírszerző felfogása ez, és kétségtelenül sok fiatalt csalt a hálójába.

Ám példátlan felelőtlenséggel toborozta ügynökeit, mit sem törődött a veszéllyel, amibe belehajszolja őket. Tevékenysége rengeteg áldozatot követelt. Darab-darab alapon leírta a veszteséget, és szervezte az újabb kémeket. A megtévesztett fiatalok azonban szerencsére már a kezdet kezdetén lebuktak, s legalább viszonylag enyhe büntetéssel megúszták.

Mindazonáltal a teljes felderítés folyamán kiderült, hogy az alezredes úr a felnőttek körében sem tétlenkedett. Csak egymagam tíz kémkapcsolatának lebukására emlékszem. Csak egyet említek közülük: Nagy Ferenc, a Nyugatra szökött volt kisgazdapárti miniszterelnök is eredetileg az ő beszervezése volt.

Joggal kérdezhetik ma, hogy ennyi gaztett után, ennyi adat birtokában miért nem tartóztattuk le?

Egyszerűen nem tehettük. A hatalmas Egyesült Államok képviselője ellen az alig másfél éve felszabadult ország nem indíthatott eljárást. Ám a kémek és elhárítók harcában van egy íratlan törvény: aki lelepleződött, aki vesztett, annak önként távoznia kell abból az országból, ahol a vereség érte. És mi is ér-

téséré adtuk Kovách alezredes úrnak, hogy megbukott, méghozzá úgy, ahogy ebben a „szakmában", csak kevesen!

Pucolt is sürgősen. És nem gördítettünk akadályt az elé, hogy feltűnés nélkül, úgy mehessen, mintha mi sem történt volna.

1946 december első napjainak valamelyikén magam is ott álltam a Fészek Klubban, amikor mit sem sejtő tisztelői meleg szavakkal búcsúztatták a hazájába visszatérő Mr. George Kováchot. Most is látom, amint egy értékes festményt ad át neki a Klub akkori elnöke...

Elutazott.

Kicsit pihent, aztán visszajött a szomszédságunkba, Ausztriába, magyar specialistának.

De nagyon rossz passzban volt.

Mintha pikkeltünk volna rá. Egyre-másra buktak le az általa beszervezett és Magyarországra telepített kémek. Főnökei is hamarosan megelégelték kudarcait. Előléptették ezredessé, és áthelyezték Törökországba.

Törökországi működését szürkeség jellemezte. Se nagy siker, se nagy kudarc.

1956 nyár elején, amikor a CIA már gőzerővel folytatta a magyarországi fegyveres ellenforradalom előkészítését, mindenfelől Nyugat-Németországba, majd Ausztriába rendelték a magyar ügyek specialistáit.

Kovách ezredes úrról is lefújták a port. Ankarából egyenest Münchenbe vezényelték. Ekkor dunai hajósokra és ugyancsak kijáró vasutasokra, sofőrökre szállt rá, hogy lázító röpiratokat szállíttasson velük Magyarországra.

Nem kétséges, néhány alkalommal ez sikerült is neki. Akkoriban a kémelhárításnál dolgoztam. Sokan jelentkeztek nálam Nyugatról jövet, és kötegszám adták át Mr. Kovách küldeményét.

Szeptemberben aztán még közelebb jött a „fronthoz". Bécsben vert tanyát, és az ugyancsak odarendelt Nagy Ferenccel együtt akcióztak ellenünk. Ekkor főként egyetemisták és diákok címére küldözgette felkelésre szító förmedvényeit. Az ellenforradalmi harcokban állandó gépkocsi összeköttetést tartott Budapesttel. Fegyvert, lőszert küldött.

És novemberben személyesen is eljött uraság, egy napra. Körülnézett és szakértő szeme felismerte: bukott ügy szervezésében vett részt.

Régóta nem tudom, mi van vele. Bizonyára nyugdíjas már.

„SZÉP VAGY, GYÖNYÖRŰ VAGY, MAGYARORSZÁG"

A felszabadulás utáni első karácsony közeledett, s bár majdnem ingyen dolgoztunk, mindenki azon törte a fejét, hogy milyen ajándékkal kedveskedjen feleségének, édesanyjának, menyasszonyának. Közöttünk a legéletrevalóbb, Bálint bácsi bejelentette, hogy majd ő segít az ügyefogyott fiataloknak. Egy éve sincs, hogy megmentette Weisz Sanyi drogista életét, tőle szerez kölnit.

Másnap jött is a jó hír: lesz kölni, méghozzá nem is feketepiaci áron! Este érte kell menni Weisz Kisdiófa utcai lakására.

Ám hiába vártuk a kölnit, már éjfél felé járt az idő, de se Bálint bácsi, se a kísérője, Kárpáthy Pista

nem került elő. Talán vendégül látta őket Weisz, és az öreg biztos felöntött a garatra.

Belenyugodva le is feküdtünk volna, amikor fújtatva, dühöngve, szentségelve berobbant Bálint bácsi.

— Kiraboltak... a rabló úristenüket! De elkapom őket, el én... megismerem a bárcás pofájukat! — kiabált nekünk és egy kicsit önmagának. De annyira hadart, hogy meg se értettük, mi történt, míg Kárpáthy Pista félrehúzódva el nem mesélte:

— Amint a Kisdiófa utcából átvágtunk a Klauzál térre, négy toprongyos vagány támadt ránk. Ketten pisztolyt szegeztek a mellünknek, ketten meg az öreget kezdték cibálni.

— Ti meg betojtatok — szólt közbe a kétméteres Pápai.

— Mert kölnis üvegekkel a kezedben te nagyon ugráltál volna, mi?... Szóval kirámoltak bennünket! Le se szedték rólunk a ruhát, úgy megörültek a kölninek. Aztán villámgyorsan leléptek. Mire az öreg tüzelt, már késő volt...

Közben Bálint bácsi is lecsillapodott. A fiúk megígérték neki, hogy éjszaka kimennek vele a térre elkapni a banditákat.

Másnap azonban nem sikerült a bandita-fogás. És harmadnap én is velük tartottam, méghozzá csalétekkel.

Jött Márta is, a fiatalabbik gépírónőnk, karján két jól megpakolt szatyorral. Partnere pedig Cserés, egy ugyancsak kacatokkal kitömött hátizsákot cipelt.

— Mézre jön a méh, szajréra a vetkőztető — mondtam Mártának és Ferinek, majd jó messzire előre küldtem őket. Ferinek persze a fülébe súgtam, hogy a keze rajta legyen a kibiztosított pisztolyon.

A hősködő Pápai, a két törleszteni vágyó: Bálint bácsi és Kárpáthy Pista, meg a csemetéjét féltő idősebb Kárpáthy és én — egymástól távol, csatárláncban követtük a csalétek-párt.

Jól sejtettem. A banda valahol a közelben leskelődött. Csak akkor támadt, ha csomagos áldozatokra bukkant.

Amikor Mártáék a tér csücskéhez értek — halk füttyentést hallottam.

Talán hármat sem léptem, amikor egy téglarakás mögül négy fickó ugrott elő és Mártáékra támadt.

Mi öten megtorpantunk, üzlet-hajlatokba, kapubeugróba, téglarakás mögé húzódtunk, nehogy idő előtt felfedezzenek bennünket a támadók.

Márta és Feri a megbeszélés szerint viselkedett. Egymást túllicitálva könyörögtek: ne bántsák őket, a gyerekeikhez sietnek. Vigyenek inkább mindent... Márta még sírni is tudott — lehet, hogy valóban meg volt ijedve.

A két pisztolyos vigyázott, a másik kettő a szajrét gyűjtötte magához. Aztán, amilyen hirtelen támadtak, olyan gyorsan el is pucoltak.

Illetve — csak próbáltak!

Amikor fegyvereiket zsebre vágva visszaérkeztek a tér csücskéhez, előugrottam, de abban a pillanatban már lőttem is a levegőbe.

— Kezeket fel! — kiáltott Bálint bácsi.

A többiek is ott termettek mind.

— Földre a cuccot! — szólalt meg Pápai a banditák háta mögött.

— Vetkőzni! — parancsolta ismét a dühös Bálint bácsi.

Ezt a játékot azonban megakadályoztam. Bár sze-

retem a tréfát, de mi is civilben voltunk, s akár rendőrjárőr, akár szovjet patrul bukkan fel — ránk támadhat mint valódi vetkőztetőkre.

— Megbilincselni őket, és indíts a kapitányságra! — adtam a végső parancsot. S a boldog Bálint bácsival az élen megindult a menet szép libasorban.

Kárpáthy Pista sompolygott mellém.

— Ha elköpik a kéglijüket, vajon megtaláljuk-e még a kölnit? — kérdezte reménykedve.

A Klauzál téri romok alatti pincében azonban, a banda alkalmi rejtekhelyén, a húsz üveg kölni helyett gondosan bezsírozott géppisztolyokat, egy láda Vécsei-kézigránátot, három Frommer-pisztolyt és rengeteg lőszert találtunk.

Ez aztán be is fűtött a kétnapos ünnepnek.

Kör-kihallgatást szerveztünk, vagyis egyszerre foglalkoztunk a négy őrizetessel. Négy szobában egy-egy nyomozó előre meghatározott, azonos kérdéseket tett fel. Amint megkapták az első választ, félrevonultak egyeztetni őket. És az ellentmondásokból készültek fel a következő kérdésekre. Így pergett villámgyorsan a vizsgálat.

A banda tagjai nyugati hadifogolylágerban ismerkedtek össze. A legidősebb mint harmadszor elítélt betörő éppen a büntetését töltötte, és a fővárosi börtönök kiürítésekor került Nyugatra. Ő alakította ki a baráti kört, hogy egy biztonságosan dolgozó betörőbandát hozzon létre.

Mennyire ismétlődik az élet! Szálasi a börtönben megismert betörőből, Omelkából csinált államtitkárt, most a betörő „segített" a Hungarista légiós fiatalembereken.

Együtt jöttek haza.

Látva a közbiztonság súlyos helyzetét, az eredetileg tervezett betöréses lopásokat „elhalasztották", az új „műfaj", a vetkőztetés kedvéért.

Az öreg csöves (közönséges bűnöző) „tisztességes" betörőnek nevezte magát, aki csak alkalmilag vállalta a vetkőztetés „piszkos munkáját". A politikai bűnözéstől pedig még jobban elhatárolta magát, tehát nem kötötte az úgynevezett vagánybecsület.

Tőle tudta meg Cserés, hogy a három fiatalabb közül a Hosszú becenevű már a lágerban is gyanúsan viselkedett. A többiekkel ellentétben mindig akadt pénze. Az amerikai parancsnok révén előbb írnok, majd gépkocsivezető lett. Ilyen minőségben gyakran érintkezett a tisztekkel is. Sőt, közvetlenül a hazatérés előtt két hétre eltűnt, amiről nem beszélt, illetve csak annyit mondott, hogy a táborparancsnok megbízásait intézte. Hosszú tehát nem szakított nyilas múltjával. Két társa már beletörődött a vereségbe, ő azonban az oroszok és az amerikaiak összecsapására spekulált, és remélte, hogy hazatérése után majd csak kialakul valamiféle kommunistaellenes mozgalom.

Hazafelé jövet még csak figyelt, kérdezősködött, mit sem árult el szándékairól. Itthon viszont, amint letelepedtek, közölte társaival, hogy fel kell fegyverkezni, minél előbb! Szabadkozásukra pedig fenyegetődzéssel válaszolt, hogy ha nem engedelmeskednek, feljelentést tesz ellenük.

Az állandó zsarolások folytán egyre mélyebben belebonyolódtak Hosszú hálójába. Amikor megszerezték a fegyvereket, persze már nem csak a múlttal, hanem a fegyverrejtegetés bűncselekményével is presszionálta őket.

Végül is egybehangzóan beismerték a Hosszú által rájuk kényszerített kémtevékenységet. Egy-egy éjszakai banditatámadás után napközben szabadok voltak; ilyenkor módszeresen, körzetről körzetre, kerületről kerületre végig kellett járniuk a várost: a szovjet katonai parancsnokságok pontos helyét, az ott tartózkodók hozzávetőleges létszámát és alakulati hovatartozását kellett felderíteniük. Ugyanez vonatkozott a rendőrségre is, megtoldva a börtönök, internálótáborok feltérképezésével. A gyülemlő adatokat Hosszú összesítette. Két hónap leforgása alatt az egész pesti oldalt átfésülték.

Ezenkívül a lakosság hangulata is érdekelte Hosszút. Kioktatta társait, hogy vegyüljenek el a piacokon vásárló asszonyok között, tegyenek fel provokatív kérdéseket a megélhetéssel, a vallásgyakorlással, a hadifoglyokkal kapcsolatban, és gondosan írják le válaszaikat.

A körkérdéses kihallgatás során apró mozaikokból rakódott össze a banda viselt dolgainak összképe. Illetve valami még nagyon hiányzott. Hosszú elhallgatta a döntő láncszemet, a számunkra legfontosabbat: a kémadatok továbbításáról nem volt hajlandó beszélni. Kénytelen-kelletlen beismerte ugyan a felső kapcsolatot, az illető kilétét azonban semmi áron nem árulta el. Személyleírást adott róla, de olyan általánosat, hogy semmit sem kezdhettem vele. Találkozásaikról azt vallotta, hogy minden előzetes megbeszélés nélkül jöttek létre. Tehát nyilván figyelte őt az illető és az utcán — mindig máskor és máshol — melléje csatlakozott.

— No és mindig éppen magánál volt az átadandó kémjelentés? Hogy lehet ez? Nem találja ezt furcsának? — kérdeztem.

— Kiképzésemkor megtanultam a házilag előállítható vegytinta készítését — mondta, látva már, hogy többet kell vallania. — Az adatokat azonnal beírtam a zsebnoteszomba, amely átadásra készen állandóan nálam volt. Ha váratlanul felbukkant az összekötőm, csak kitéptem a lapokat és átadtam neki.

— És mindig ugyanaz a személy jelentkezett?

— Az összekötő személy kilétét odakint nem határozták meg. Utasítottak, hogy aki „szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország" jelszóval jelentkezik, annak mindenben álljak rendelkezésére. Az amerikai kiképzőtiszttől megkaptam Keresztthury Gáborné kispesti özvegyasszony címét, azzal, hogy a nevemre nála szállást kapunk. El is kvártélyoztuk nála magunkat.

— No, lám csak, hogy megjött a szava! Folytassa. Ezzel segíthet magán.

— Két hét múltán aztán lakhelyünktől nem messze megszólított egy átlagos termetű, csupasz arcú, barna hajú, 30—35 év körüli férfi... Elég ez magának?... Megkérdezte, jó helyen jár-e, özvegy Keresztthurynét keresi. Mondtam neki, hogy épp jótól kérdezi, ugyanis Keresztthuryné az én házinénim. Egy pillantással tetőtől talpig végigmért, és így szólt: „szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország"! Nem lepődtem meg. Már amikor szóba elegyedtünk, sejtettem, mit akar... Mostanáig öt alkalommal találkoztam vele. Akkor a közelben lesett, később mindig jóval messzebb állított meg.

*

Hosszú és társainak ügye ezzel tulajdonképpen lezárhatóvá vált. A bíróságnak átadandó bizonyítékok rendelkezésünkre álltak, ám valamennyien tudtuk, hogy az igazi nagy fogás az összekötő lenne.

Terveket szövögettünk. A társaság három napja őrizetünkben volt, tehát nem lehetetlen, hogy az összekötő már gyanakszik, vagy ha ő nem is, de Keresztburyné biztosan hiányolja az eltűnt albérlőket. A személyleírás azonban gyenge, esetleg tudatosan megtévesztő, vagyis hiába figyeltetem a kispesti ház környékét, nem fogjuk felismerni az összekötőt.

Aztán Cseréssel együtt ástuk azt a vermet, amelybe — úgy reméltük — beleesik majd a „felső kapcsolat".

Kerítettünk egy mentőautót, és két fehérköpenyes nyomozóval hazaszállítottuk Hosszút. Gondunk volt rá, hogy az egész környék tudomást szerezzen, miféle baleset érte Keresztbury néni albérlőit. Hosszú mellé „rendeltük" a vagányt, aki azonnal közölte a háziasszonnyal meg az odacsődült szomszédokkal, hogy egy bedöglöttnek látszó akna robbant fel a „srácok" alatt. Ketten szörnyet haltak, Hosszú pedig súlyosan megsebesült, és ő maga is csak nagy szerencsével úszta meg a dolgot.

Hosszú kezét, lábát, fejét vattával és sebkötöző gézzel úgy bepólyáltuk, hogy mozdulni se tudott. És annyi altatót etettünk vele, amennyi egy elefántnak is elég lett volna. Így fektettük ágyba. Az öreg vagány maradt mellette ápolónak.

Hosszúban nem, de a vagányban megbíztunk. Persze így is állandóan résen kellett lennünk. Némi várakozásra ugyan maradt időnk, az altató vagy huszonnégy órát biztosított számunkra.

Mondanom sem kell, hogy a nyomozócsoport valamennyi tagja Hosszú „ápolója" akart lenni. Kalapba kerültek a nevek. Bálint bácsi keverte össze a cédulákat, és Márta húzott.

Nyertem! Éjszaka a vagány segítségével bejutottam a lakásba, anélkül, hogy Keresztburyné felfedezett volna. Civilesített amerikai katonaruhába öltöztem. Ez volt a hadifogolytáborból hazatértek divatja. Oldalzsákomat a legszükségesebb holmikkal tömtem meg. De nem feledkeztem meg arról a három tubus sevenalról sem, amely Hosszú álmait volt hivatva biztosítani. És egy tartalék pisztolyt is bepakoltam.

Aztán vártam, vártam, ezúttal türelmesen. Bevallom, nem volt könnyű a szolgálatom. A lakás az ostrom kezdete óta seprűt sem látott. Csapkodtam a bolhákat, és pálinkával ecseteltem a bajuszomat — a szag miatt. Ágy híján egy ócska nyugágyba dőltem le, de nem jött álom a szemembre, oly hideg volt a fűtetlen szobában, hogy folyton járkálnom kellett, ha nem akartam megfagyni.

Így kezdődött hát önkéntes rabságom Keresztburyné börtönnél is rosszabb bűzbarlangjában. Hosszúval nemigen bajlódtam. Olykor felébredt, adtam neki enni, és néhány tablettával is megkínáltam, hogy nyugodtan szundizzon tovább.

Amikor kínlódásom harmadik huszonnégy órája is letelt, kezdtem naivnak találni azt az elképzelésemet, hogy Hosszú betegségének hírére csak úgy beállít az összekötő.

A csoporttal naponta tartottam a kapcsolatot. Délutánonként kezelés ürügyén megjelent az orvos — Cserés —, és informáltuk egymást. Én a sorsomat panaszoltam, ő a fiúk türelmetlenségét, akik hajnaltól

éjfélig a környéken cirkálnak, lesik az összekötőt és vigyáznak rám. De egymást biztattuk Ceréssel, hogy ha már elkezdtük ezt a játszmát, két hétig kitartunk. Azalatt csak ide tolja a képét Hosszú összekötője.

Újabb két nap múlva azonban szóltam Cserésnek, hogy ezt én nem bírom tovább, kezdeményezzünk más valamit. Különös rabságom alatt gondolkodni volt időm bőven, és az jutott eszembe, hogy hátha csak a házba nem mer bejönni a mi várva-várt vendégünk, ám ha Hosszút az utcán látná, talán szokás szerint melléje csatlakozna. És úgy döntöttünk, hogy esetleg még erre is sor kerülhet, egyelőre azonban csak a vagányt engedjük sétálgatni.

Két nyomozóval követtettük, nagyon óvatosan, nehogy lelépjen, és ha az összekötő megjelenne, kéznél legyenek.

Újabb két nap telt el hasztalanul. És míg a vagány most már levegőzött, én már egy hete nem mozdulhattam a büdös szobából.

A nyolcadik napon aztán, vasárnap délelőtt tíz óra tájban erőteljes lépteket hallottam közeledni. Lehetséges? — cikázott át rajtam. — Cserés nem, az biztos. Csak délután kell jönnie, de gumitalpas cipőjében egyébként se csapna ekkora zajt az előszobában.

Csendesen az ajtó mögé húzódtam. Ha kinyílik, én takarva leszek. A belépő először az alvó Hosszút veheti csak észre.

Jobb kezemmel megmarkoltam a pisztolyt. Bevallom, izgatott lettem. Már nagyon akartam a befejezést.

A lépések az ajtónál megtorpantak. A kilincs csendesen lenyomódott.

Egy bőrkabátos férfi lépett a szobába.

Hosszúra pillantott, majd óvatosan csukta volna az ajtót — ekkor azonban észre vett. Szeme kerekre tágult.

Egyszerre két pisztolyt fogtam rá!

Szótlanul emelte fel kezét.

Abban a pillanatban betoppantak a bajtársaim is. Egyikük Kereszthurynét tolta maga előtt, a másik bilincset kattintott a bőrkabátos csuklójára.

*

A történetnek ezzel még nincs vége.

Az elfogott összekötő személyi okmányairól egykettőre kiderült a hamisítás. A tettenérés és a hamis papírok elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy megértse helyzetét. Szakember volt, aki tudta, hogy a lebukott kém egyetlen lehetősége: okosan viselkedni. Hogy ennek ezúttal értelme lehet, azt a mi magatartásunkból is kivehette.

Nem vittük fogdába!

Nem tartóztattuk le, csak „eltüntettük"!

Kihallgatását a helyszínen kezdtük el!

Szigorúan, de udvariasan bántunk vele!

Kapcsolt, s ezért maga kereste a kiskaput. Bemutatkozott a valódi nevén: P. Józsefnek hívták. Elmondta, hogy 1942-től az összeomlásig a horthysta Vkf/2 kémelhárító főhadnagya volt. 1945 nyarán Augsburgban az amerikai titkosszolgálat katonai szervezeténél önként ajánlotta fel a szolgálatait. Elhelyezték egy villában, és csak kéthónapos ellenőrzés után tárgyaltak vele. Ekkor nyilatkozatban köteleznie kellett magát az amerikaiakkal való együttműködésre. Később Magyarországra küldték, hogy szervezzen meg egy kémrezidentúrát. 1945 augusztusától 1946 januárjáig hat alkalommal járt itthon.

Elmondta, hogy a magyar elhárítást érdeklő fontos adatokkal rendelkezik, amelyeket kész feltárni, ha elkerülheti a törvényes felelősségre vonást.

A nyílt ajánlatra nyíltan válaszoltam. Közöltem vele, hogy ha adatai megbízhatóak, ha felajánlott szolgálatára kellő garanciát nyújt — áll az alku!

Papírt, ceruzát és nyolc-tíz óra időt kért.

Szép gyöngybetűkkel egy vastag pepita füzetet írt tele. Önvallomása értékes konkrétumokat tartalmazott. Kiadta két illegális csoport vezetőjét és tagjait, akiket ő szervezett be.

Meglepetésünkre szolgált, hogy nem kémfeladatokra utasította a 4—7 fős csoportokat, hanem rémhírterjesztésre, zavarkeltésre, kormányellenes hangulatszításra.

P. József gazdái a Vörös Hadsereg elleni izgatást tartották fő feladatuknak. Ezenkívül pedig különös fontosságot tulajdonítottak a vidék „megdolgozásának!" A rémhírterjesztők azt suttogták a parasztok fülébe, hogy a felosztott földek gazdái egyszer még számonkérik majd, hogy kik vétettek ellenük!

Az önvallomás minden egyes pontját ellenőriztük. P. József igazat írt. Az általa leleplezett tizenegy személyt mégsem vettük őrizetbe. Jegyzőkönyveztük bűncselekményeiket, majd szigorú figyelmeztetésben részesítettük őket: ha még egyszer izgatáson kapjuk bármelyiküket, átadjuk az ügyüket a népbíróságnak.

Távolabbi terveink miatt álltunk el a nyílt eljárástól.

P. József a két illegális csoport megszervezése után

nem kapott újabb hasonló parancsot. Mint ügyes ügynököt, aki háromhónapos munkával megbízhatóságát is bebizonyította, futárszolgálatra helyezték át. A magyarországi kémek és amerikai megbízóik között kellett közvetítenie. Utasításokat hozott és kémjelentéseket vitt. Hosszúékkal már ilyen összeköttetésben állt, és várható volt, hogy gazdái újabb személyekre hívják fel a figyelmét.

P. József tökéletesen kompromittálta magát. Kiszolgáltatott tizenegy személyt, ami teljesen lehetetlenné tette. Ez elegendő biztosíték volt számunkra.

Most már bátran vállalhattuk szabadon bocsátását és amerikai megbízóihoz való kiküldését. Ha nem térne vissza — jól tudta — őrizetbe vesszük a tizenegy személyt, és a magyar sajtó aligha titkolja majd el, hogy ki volt az árulójuk. Ebben az esetben pedig odakint is befellegzett neki.

Biztonságosabb volt most már számára a velünk való kapcsolat, még ha az elveivel ellentétben állt is. (Feltéve, hogy az ilyen P. József-féle profi-kémeknek vannak elveik.)

P. József 1946 márciustól 1947 végéig állta az alkut. Körülbelül hathetenként jött-ment Magyarország és Ausztria között. Adatai fontosak és megbízhatóak voltak.

Megkaptuk tőle az egyik nyugati kémkiképző iskola helyét, tanárainak személyi adatait és a kiképzés tananyagát. Sőt, az egyik átdobásra kerülő csoport bevetési időpontját is, az átlépési határszakasz megjelölésével együtt. A háromtagú banda egyenest a karjainkba rohant. (Lefogásuk nem veszélyeztette P.-t, mert a véletlen látszatát tökéletesen megszerveztük.)

P. József futárszolgálata bonyolult, izgalmas, de annál értékesebb játszmát tett lehetővé. Először is, megismertük az amerikai titkosszolgálat több magyarországi ügynökét. Másodszor, a kintről érkező utasításokat az ügynökök csak úgy kapták meg, hogy előbb mi megismertük, mérlegeltük, esetleg kedvünk szerint módosítottuk őket. Harmadszor, az ügynököktől összeszedett kémjelentéseket megnéztük, és úgy dolgoztuk át, hogy amerikai ellenfeleink bőbeszédű nagy semmit kapjanak. Más esetekben pedig olyan megtévesztő dolgokat üzentünk nekik, hogy nemcsak az általunk ellenőrzött kémvonalaik, hanem a többiek is összekuszálódtak.

Hogy csak egy példát említsek: Amikor világossá vált, hogy az infláció elleni küzdelem mennyire érdekli az amerikaiakat, biztos értesülésként megüzentük nekik, hogy a stabilizációra karácsony után kerül sor. És mint utóbb kiderült, alaposan el is tájolódtak, és az augusztus 1-én megjelent új pénz nem egy spekulációjukat meghiúsította.

1947 november első napjaiban a határon vártam P. József illegális belépését.

De hiába vártam.

A központi elhárítás más úton értesült róla, hogy P. Józsefet december 6-án, Mikuláskor egy rendszám nélküli gépkocsi Bécsben halálra gázolta. Az ismeretlen tettesek elmenekültek.

További felderítés révén tudtuk meg, hogy egy születésnapi mulatságon lerészegedett, és osztrák barátnője előtt kifecsegte 1945-ös budapesti lebukását.

P. József velünk való közel kétesztendős együttműködése tehát lelepleződött. Bíróság elé állítani

nyilas gyilkosokat, felderítést folytattunk a belső reakció körében, elhárítást szerveztünk az amerikai, angol kémkedésekkel szemben.

Számos bajtársamat bemutattam már, ám a legszerényebbről szégyenszemre eddig megfeledkeztem. A halk szavú, bajusza alatt mindig mosolygó Sándor, illetve hát Sándor bátyám, ahogy mindnyájan neveztük, velünk kezdett, ám hamarosan a főnökünk lett.

Már az illegalitásban híres volt arról, hogy orruknál fogva vezeti a rendőrkopókat. Sokszor üldözték, presztizskérdés lett volna az elfogása, mégsem sikerült!

Egyszer, amikor egy veszedelmes bandita letartóztatására készültünk, a következőket mesélte, hogy felkeltse figyelmünket:

— Hain valamilyen árulás révén tudomást szerzett az egyik városligeti titkos találkozómról. A ligeti sétálók és padonülők akkor is olyanok voltak, mint általában, semmi gyanúsat nem vettem észre, a kötelező kontrollt azonban betartottam. A Széchenyi-gőzfürdő előtt volt a randevúm, de nem a várható útvonalon közelítettem meg, hanem bementem a járda mellett hosszan húzódó Weingruber-kávéház kertjébe. A sok asztal és szék között keskeny aszfaltút vezetett. A zsúfolt kerten áthaladva kitűnő lehetőségem nyílt arra, hogy lerázzam a nyomomban szaglászó detektíveket. A kerthelyiségben eltűntem a figyelő szemek elől, viszont az emberek sűrűjéből jól kiláttam az úttestre. És azonnal észrevettem az eltűnésem miatt futkosó detektíveket.

Ketten a fürdőnél levő kijárathoz szaladtak, ketten pedig lökdösődve benyomultak a kávéház teraszára. Cselekedni kellett! Egy gyors mozdulattal a ka-

tonazenekar dobogója alá löktem a nálam levő röpcédulaköteget. A randevú színhelyének közelébe se mehettem, nehogy veszélyeztessem alsó kapcsolatomat. Szembefordultam üldözőimmel. Hiába akartak tetten érni. A találkozó nem történt meg, tehát arra gondoltam, hogy bizonyára tovább figyelnek, akkor pedig alkalmam lesz végleg lerázni őket.

De nem így történt. A kudarctól feldühödött detektívek most már nem törődve a tettenéréssel, lecsaptak rám. Szerencsémre a tumultus közepén kaptak el. Az egyik kopó a zakómba csimpaszkodott. Mire is én egy villámgyors mozdulattal máris kibújtam a zakóból. Átugrottam egy fehérre terített asztalt, s macskaugrással átlendültem az elég magas kerítésen.

A hekusnak, kezében a zakóval, szinte a földbe gyökerezett a lába. Azt se tudta, hová legyen meglepetésében. A pillanatnyi tétovázás pedig elég előnyt adott nekem, hogy felvegyem a nyúlcipőt. Átszaladtam az úttesten a Jáki-templom, majd az Anonymus-szobor felé, és eltűntem a fák között...

A kalandos történetből azt kellett megtanulnunk, hogy mi, kezdő nyomozók semmiképpen ne becsüljük le ellenfelünket.

Sándor bátyánk értette, hogyan kell korszerűen nyomozni, és értette azt is, hogyan kell szinte játszva oktatni az új rend új nyomozóit.

— Mi jut eszetekbe például a pókról? — kérdezte egyszer. — Azt bizonyára tudjátok, hogy megtelepszik a szoba sarkában, remekmívű hálót sző maga körül, amelyen sorban fennakadnak az ellenfelei. No de mit akarok én ezzel mondani? Azt, hogy nektek se kell mást tenni a mi ellenségeinkkel! Valami ilyesféle hálót kell szőnötök az összes becsületes ember

bevonásával. A Horthy-világban például az illegalitásban élők egyik legnagyobb gondja az volt, hogy miképpen lakjanak bejelentetlenül. Mert bármilyen jó személyi papírokat produkáltak is a nyomdászelvtársak, jobb volt a békesség, jobb volt nem túl sokat használni az iratokat. Igen ám, de bejelentetlenül lakni sem volt könnyű. A detektívek olyan jóban voltak a házfelügyelőkkel, hogy azok nyomban jelezték, ha gyanús lakót fedeztek fel. Nos, ez is egyfajta „háló" volt! Nekünk persze egészen más hálóra van szükségünk, hogy már ennél a szónál maradjak, nekünk a becsületes emberek összefogására kell építenünk, nem a becstelenekére.

És Sándor bátyánk nemcsak mondogatta a példákat, hogy az új rendőr a népből való, a népért dolgozik, hanem személyesen is bizonyított; minden szabad percét az emberek között töltötte, tanácsukat, véleményüket, segítségüket kérte, akár lakógyűlésen, akár üzemi rendezvényen jelent meg, vagy amikor nyomozás közben tanúkkal beszélt. Olyan közvetlen kapcsolatba került az emberekkel, hogy mindenki minden ügyes-bajos dolgában hozzá fordult, de hozzá fordultak akkor is, ha valami gyanúsat észleltek.

1945 májusában például egy asszony, akinek korábban elintézte a lakásügyét, bejelentette, hogy furcsállja a felette lakó Varga János magatartását. Napközben ugyanis sohasem, éjfél után azonban mindig ír valamit az írógépen. Nem a zaj miatt szólt, panaszkodott az asszony, hanem azért, mert gyanúsnak tartotta a nagy nappali forgalmat is, az éjszakai gépelést is, és a bérlőhöz feljáró fiatalokat is. Elég sok lázító illegális röpcédulával találkozhatni, s arra gon-

dolt, hogy a gépelés nincs-e összefüggésben ilyesmivel.

Még aznap éjjel ki akartam menni a kérdéses lakásra. Váratlanul betoppanok, s ha tisztességes dolgot művel az illető, bocsánatot kérve távozom, ha nem, nyakon csípem őkelmét.

Nem így azonban Sándor bátyám!

Ő előbb pontos értesüléseket szerzett. Megbízta az asszonyt, hogy naponta jegyezze fel, mettől meddig hallja a gépelést. Megkérte, figyelje meg, kik járnak Varga Jánoshoz, próbálja meg leírni arcukat, ruházatukat, főként pedig azt, hogy táskával, csomaggal érkeznek, távoznak-e. Egy héten át készült aztán ez a naponkénti feljegyzés, és kétségkívül érdekes összesítés kerekedett ki belőle. Minden délelőtt három húsz év körüli fiatalember jelent meg. Aktatáskájuk az érkezéskor lapos, távozáskor vaskos volt.

Sándor bátyám azonban most sem azt tette, amit én tettem volna.

Egyik délelőtt lesben állt az asszony lakásán. Figyelte a fiúkat, s amikor a harmadik fiatalember is távozóban volt, utána eredt. Messziről követve hazáig kísérte, majd megtudakolta a házfelügyelőtől, hogy ki az illető. Kiderült, hogy Z. Csaba negyedéves teológus, de nem ott lakik, csak egyik egyetemista barátját látogatta meg.

Másnap, harmadnap Sándor bátyám ugyanígy nyomába eredt a másik két fiúnak, és hamarosan tudta mindegyikről, hogy kicsoda tulajdonképpen. Aztán kiválasztotta a teológust, és az utcán melléje szegődött.

Szépen besétáltak a kapitányságra, ahol az aktatáska tartalma — a géppel írott ellenforradalmi röpcédulák kötege — kínos helyzetbe hozta Z. Csabát.

A csendes szavú Sándor bátyám figyelmeztetéséből aztán hamarosan megértette azt is, hogy hiába próbál köntörfalazni, mindent tudunk róluk.

Bevallotta, hogy Nyugatra vonulásukkor Sopronban barátkoztak össze négyen, főiskolás diákok. Elhatározták, hogy nem menekülnek tovább, mert odakint csak rosszabbul járnának. Megszöktek hát, és elég viszontagságosan visszakerültek Budapestre.

Az egyetemi oktatás még nem kezdődött meg, volt hát idejük összejárni, és folyvást politizáltak. Barátja, Varga János vetette fel, hogy „a vallás védelmében" tenniük kellene valamit.

Egyetértettek, és néhány romantikus elképzelés után az írásos „felvilágosítást" választották. Ötsoros röpcédulát szövegeztek, melynek indigós sokszorosítását az írógéppel rendelkező Varga János vállalta. Éjszakánként 600—800 példányt készített el. A többiek nappal elvitték, és barátaik révén terjesztették alsós és felsős diákok körében.

Szerintem a kör bezárult. Őrizetbe vesszük a többieket is, és az ügy máris fel van göngyölítve.

Erre gondoltam, de nem szóltam, vártam, hogy vajon Sándor bátyám, a fordulatok mestere, mit tesz?

— Együtt felmegyünk Vargához, érti? — mondta a teológus fiúnak. — És bemutat neki engem, mint mostanában hazatért volt katonatisztet. Világos? Elmondja, hogy az édesapja révén ismer, és olyannak tart, aki fenntartás nélkül, messzemenőkig támogatja a tevékenységüket. Értem? Ha pedig csak egyetlen apró kis jelzést tesz is ellenem, nagyon meg fogja bánni! Megértettük egymást, nemde?

Éjféltájt aztán beállítottak az éppen röpcédulákat gépelő Vargához. Sándor bátyám elégedettségét fe-

jezte ki a bátor kezdeményezéssel kapcsolatban, de nyomban kijelentette, hogy komolyabb felső kapcsolat nélkül tettük bizony túlságosan veszélyes, ha csak nincs biztatásuk valamelyik nyugati hatalomtól. Neki személy szerint az a véleménye, hogy bár mindent megtenne az ügy érdekében, a saját szakállára nemigen vállalna semmit, már csak azért sem, mert igazi felső kapcsolat nélkül komolytalan handabandázás az egész.

Több se kellett a vörös hajú langaléta Vargának. Hencegve azon nyomban kipakolt amerikai kapcsolatával. Köszönte a tiszt úr figyelmeztetését, de őt se kell félteni, tudja, mit csinál, és ha rendszerváltozás lesz, az amerikaiak méltányolni fogják, amit a vörösök ellen tett.

Z. Csabának volt min csodálkoznia!

Nekem is!

A rendőrnek legyen türelme, sziporkázzanak az ötletei, és ne egyedül, hanem segítőtársakkal dolgozzék! — szokta mondani Sándor bátyánk.

Mi is hamar megtanultuk, hogy nem mindig az azonnali őrizetbe vétel jelenti a győzelmet. Az indítóokok, a háttérben meghúzódók felderítése elengedhetetlen. Nemcsak azokat kell megtalálni, akik kezet emelnek a népi hatalomra, hanem azokat még inkább, akik sugalmazzák, irányítják az aknamunkát.

Ellenfeleink a megmondhatói, hogy gyorsan és jól tanultunk!

A németek felrobbantották a hidakat, Buda és Pest között csaknem lehetetlen volt a közlekedés. A szovjet katonák építettek ugyan egy pontonhidat, polgári személyek azonban nehezen vehették igénybe. A csapatmozdulatok erősen lekötötték az egyetlen szükséghidat, a civilek tehát csak ritkán, sok órás vagy egész napos várakozás után léphettek rá. Leleményes vállalkozók a helyzetet kihasználva ladik-összeköttetést létesítettek a két part között, és az akkori szokás szerint nem pénzért, hanem élelmiszer ellenében szállították az utasokat. Két tojás, egy csomag cigaretta, fél liter olaj, esetleg egy jó férfiing vagy női blúz volt a jegy nélküli utazás szabott ára.

Az ócska csónakokon való közlekedés azonban rengeteg balesettel járt. Ám roncsokból hamarosan sikerült összetákolnunk egy motorcsónakot, amelynek kéttagú rendőrszemélyzete aztán világosodástól sötétedésig a vízen cirkált, s mentette a szerencsétlenül jártakat. A segítségnyújtás mellett azonban szúrópróba-szerűen ellenőrzéseket is tartottak. A ladik-tulajdonosok forgalma óriásivá nőtt. A kettészakadt város lakói alig várták, hogy szeretteikkel találkozhassanak. Ezért a csónakos vámszedőknek nagy árat is hajlandók voltak fizetni. A motorcsónakos rendőrök tehát alkalmi ellenőrzésekkel igyekeztek megakadályozni az „árdrágítást". Közben persze az is kiderült, hogy a csomagokat sem árt megnézni. A közlekedők egy része ugyanis feketézéssel foglalkozott és áruszállításra bérelt csónakot.

Még el sem ültek a Sándor bátyám által felderített röpcédulázási ügy hullámai, amikor bekísérték Cse-

rés Ferihez a dunai átkelésnél tettenért Erdélyi Gyulát. Az akkor húszéves, felsőgallai születésű fiatalember véletlenül beleesett a csónakellenőrzésbe. Míg az egyik rendőr igazoltatta az utasokat, a másik a csónak farában levő csomagokat nézte meg. Először egy kitömött hátizsákba túrt bele, ám ebben a pillanatban, mintha puskából lőtték volna ki, a csónakból a partra ugrott és futásnak eredt a fiatalember.

A rendőr három csomag német robbantógyutacsot talált a hátizsákjában.

A tárgyi bizonyítékból és a szökési kísérletből logikusan következett, hogy Erdélyi Gyulának bűntársai vannak: akiktől hozta, vagy akikhez vinni akarta a robbanóanyagot. Gyorsan kellett tehát cselekedni.

Az első kihallgatás nem járt eredménnyel. Erdélyi azt állította, hogy egy romos házban találta a hátizsákot, nem is nézte meg, mi van benne, csak sietve magával vitte. Szökni pedig azért próbált, mert megijedt, hogy máris tudnak a lopott holmiról.

Kilétét egyébként valódi személyi iratokkal igazolta. Lakhelyéül egy Margit körúti címet adott meg. Én mentem ki a házkutatásra. Reméltem, hogy találok valami nyomot, ami meggyorsíthatja a vizsgálatot.

Most már nem törtem ajtóstul a házba!

Egyedül mentem fel, hogy a házigazdát, Erdélyi nagybátyját, kis fortéllyal szóra bírjam.

— A Rókus-kórházból jövök, ott vagyok ápoló — mondtam kissé fújtatva. — A csónak, amelyikkel az unokaöccse át akart kelni a Dunán, szerencsétlenségére felborult és a vízbe pottyanó fiú fejét behasította az evező csuklóvasa. De ne ijedjen meg — nyugtattam meg gyorsan az öregurat —, a sérülés nem életveszélyes. Már elláttuk a sebét, és ha minden

jól megy, pár nap múlva el is hagyhatja a kórházat. Azért jöttem — hajoltam közelebb az idős férfihoz, biztatásul karonfogva —, mert a fiú fél a baleset esetleges rendőri vizsgálatától. Megkért, hogy tüntessek el minden áruló holmit a szobájából.

Az öreg sopánkodott, hogy mennyi baj van azzal a büdös kölökkel, de azért bevezetett a szobájába. Beült egy fotelba, pipára gyújtott és türelmesen várt.

Szabályszerű házkutatást nem csinálhattam, bár a határozat a zsebemben volt. Úgy tettem, mintha a fiú leírásából tudnám, mit hol találok.

Az öreg — foglalkozása szerint trafikos —, úgy látszik, elunta magát a fotelban, s egyszer csak rákezdett:

— Kalandorvérű, mint az anyja, azért is állt be Hungarista légiósnak. Pénz meg nő kellett már neki. Hát már megbocsásson a világ, de én két pofont adnék mind az ilyennek, nem nőt!

Ez igen! Beszélj csak öregúr — gondoltam magamban, sőt kérdezgettem is.

— Aztán hol harcolt a fiú?

— Nem követett el olyasmit, amiért baja lehet?

— Miért nem maradt Nyugaton?

— Mostanában mit csinál?

— Miből él?

Nem tudnám pontosan felidézni több mint húsz évvel ezelőtti beszélgetésünket, de a lényegre nagyon is emlékszem. Elég az hozzá, az öreg elfecsegte, hogy Erdélyi Gyula fegyveresen vett részt a nyilas hatalomátvételben, formaruhában járt, randalírozott, meg miegymás, ahogy az öreg úr mondta. Azért is nem az anyjához költözött vissza. Idejött hozzá, ahol senki sem ismeri.

Az öreg trafikos messzemenőkig megbízott bennem, hiszen azért jöttem, hogy segítsek a fiún. Esze ágába se jutott, hogy fecsegésével árthat.

A házkutatás pedig nem járt olyan meglepő eredménnyel, mint a beszélgetés. Nagyon eldugva csak egyetlen pisztolyt találtam.

— Ezt elviszem és a Dunába dobom — mondtam a bácsinak, aki egyre csak szidta a „bitangot", hogy miket dugdos, még baja lehetett volna belőle.

*

A második kihallgatás aztán már sokkal könnyebben ment.

Tudtuk, hogy légiós volt, fegyvert rejtegetett, az anyja lakása a háború alatt összerabolt holmikkal volt tele, karácsonytól áprilisig idegenben tartózkodott. Mit tehetett ennyi bizonyítékkal szemben? Kénytelen-kelletlen vallani kezdett:

— 1945. február 3-tól a Hungarista légiónál tartózkodtam, ahonnan 1945. február 27-én a németek Bécsbe vezényeltek az ottani diverziós iskolára. Írásbeli nyilatkozatban köteleztem magam arra, hogy becsülettel fogom szolgálni a Führert. Gyorsított kiképzésben részesültem.

Erdélyi Gyula a továbbiakban beismerte, hogy feletteseitől a „csaló Kaziniander" fedőnevet kapta, és beosztották az ugyancsak fedőnévvel ellátott „Lisa"-csoportba. Mesterlövész lett, kitanulta a hidak, vasúti sínek, tribünök, tanácstermek aláaknázásának és felrobbantásának módját. Megtanulta a titkosírásokhoz szükséges vegyszerek előállítását, üzenetek háromfajta kulcs szerinti rejtjelezését, hamisított gumibélyegzők készítését stb.

Konkrét feladatáról a következőket vallotta:

— A „Lisa"-csoport vezetőjével, Fábián főhadnagygyal, fedőnevén „Fekete Sassal", és helyettesével, Garád hadnaggyal, fedőnevén „Okos Lajossal", a Duna mentén bújkálva, sok viszontagság után Pestre érkeztem. Ekkor azzal váltunk el, hogy mindegyikünk biztonságos lakást keres és munkát vállal. Megállapodtunk, hogy „Fekete Sas" minden vasárnap délben a Corvin Áruház előtt sétál, s ha megbeszélni valónk van, ott találkozunk...

Néhány hétig valóban minden rendben ment, Erdélyi Gyula remek lakhelyet talált magának a nagybácsinál, aki bár sokat panaszkodott a fiúra, tulajdonképpen nem tudta felfogni, mit is csinál drágalátos unokaöccse. Állást csak ímmel-ámmal keresett, és lebukásáig nem is dolgozott. Két társa is „beilleszkedett". A vasárnapi találkozókon nem történt semmi érdemleges, csupán informálták egymást új életükről. A letartóztatás előtti utolsó randevún azonban Erdélyi Gyula utasítást kapott „Fekete Sastól", hogy egy megjelölt budai pincében „vételezzen fel" robbanóanyagot, vigye át Pestre, és újabb parancsig rejtse el anyja családi házának pincéjében.

Ezen bukott le a barátunk.

A kudarcról „Fekete Sas" még nem szerzett tudomást. A következő vasárnapon Erdélyi helyett mi „jelentettük" a Corvin előtt sétáló bandafőnöknek, hogy a fasiszta konspirációnak pedig vége!

Erdélyi Gyula tízévi börtönbüntetést kapott.

*

Ez az 1945-ös eset is megérttette velünk, hogy ész-eszközökkel, bizalmas felderítéssel sokkal többre mehetünk, mint a hagyományos nyílt vizsgálattal. Ha akkor még nem ismertük is a lélektani hadviselés és a hidegháború fogalmát — gyakorlatával már egyre gyakrabban találkoztunk.

*

Erdélyi Gyula 1953-ban amnesztiával szabadult. Különböző alkalmi munkák után tartósabban is elhelyezkedett Pusztavámon. Bányacsillés lett. Körülbelül két évig dolgozott ebben a szénbányában. Megbecsülték, jól fizették. Panasz nem volt ellene.

Mégsem nyughatott!

Íme, 1957. december 20-án készült jegyzőkönyvi vallomása a Belügyminisztérium bűnügyi múzeumának dokumentációjából:

„1957. november 6-án társammal, D. Józseffel leszálltunk a bányába. Négy kg lőszert és tíz db gyutacsot vételeztünk. Elmentünk a munkahelyre, ott a ládát letettük és a kompresszorokhoz mentünk. Ő evett, én a lámpát tisztítottam. Indulásunk előtt három deci olajat kértem, azt mondtam, hogy gépolajozásra kell. Társam a lőszert, én a kannát vittem.

Pár nappal tervem végrehajtása előtt a régi kompresszor helyén kóc- és rongydarabokat láttam, és az az ötletem támadt, hogy a siklóban levő szénport meggyújtom... Tervemet november 7-én egy és két óra között hajtottam végre, amikor társam magamra hagyott. A rongyot az olajos kannába mártottam, az olajat felszívattam és ezzel az olajos ronggyal mentem le a siklón a szénporhoz. Itt hajtottam végre előre kitervelt szándékomat. Az olajos rongyot lámpámmal meggyújtottam és a sikló oldalában elhelyeztem. A másik be nem gyulladt olajos rongyot fölötte helyeztem el. Mikor mindezt elvégeztem, visszamentem a munkahelyemre, hogy ne keltsek feltűnést. Mire barátom visszajött, két lyuk fúrását végeztem el. Azután munkahelyünkről egyszerre távoztunk...

Később találkoztunk az egyik szakvezetővel, aki megkérdezte tőlem, hogy a lőmester hol van. Azt válaszoltam, hogy én nem láttam. Erre a szakvezető hívott, menjünk vele, mert a ventillátoros jelentette, hogy a légvágatban erős füstöt észlel, körülbelül két óra óta. A szakvezető és társam előre ment a siklóban, én pedig a kompresszorhoz. A tűzhöz azért nem mentem, nehogy a gyanú rám terelődjön, meg azért sem, mert az általam gyújtott tüzet nem akartam eloltani és az oltásban sem akartam részt venni.

Az 1957. november 7-én hajnalban elkövetett gyújtogatást a pusztavámi szénbányák ikeraknájában előre megfontolt szándékkal követtem el. Oka kimondottan a rendszer elleni gyűlöletem volt.

Azért követtem el éppen november 7-én a gyújtogatást, mert azt emlékezetessé akartam tenni. Ugyanis tudva tudtam, hogy az üzem igen nagy ünnepélyre készül, és hogy az ünnepi munkaversenyt sikeresen befejezik.

A gyújtogatást választottam, mert robbanóanyaghoz nem tudtam hozzájutni. Mást meg mit lehet egy bányában kezdeni? Ha kidöntöttem volna egy-két ácsolatot, vagy csilléket siklatok ki, figyelembe se vette volna senki, mást meg a munkahelyhez közel nem tudtam csinálni. A gyújtogatás volt a legal-

kalmasabb tervem végrehajtására, amelyre már napokkal előbb készültem...”

Erdélyi Gyula természetesen ismét elnyerte méltó büntetését.

KÁRPÁTHY PISTA KÉGLIJE

Négyszer ötméteres hálószoba, szörnyű bűz, a padló közepén oszlásnak indult meztelen női holttest.

Az áldozatot azonnal felismertem. Hónapokkal korábban néhányszor kihallgattam. Bizalmas értesüléseim szerint egy menekülő nyilascsoport tetemes értékeket rejtett el nála. Kocsmája volt, ahová sokan bejártak a körözött személyek közül.

Első ízben még gyanúsítgatásnak és molesztálásnak vette, hogy az elrejtett ékszerek iránt érdeklődöm. Azt magyarázta, hogy anyagi körülményei nagyon is jók, semmi szüksége hát idegenek értékeire. Nem titkolta a kocsmájába bejáratos „egyénekkel” való szívélyes kapcsolatát, de tagadta, hogy bárki is rabolt kincseket bízott volna rá.

Nemsokára azonban, nyilván a zárkában töltött kellemetlen éjszakák hatására, szólt a foglárnak, hogy mielőbb vallomást szeretne tenni.

Azonnal elővezettettem.

Most már kérdés nélkül mondta el, hogy 1944 szilveszter este a legnagyobb forgalom közepette beállított hozzá három pártszolgálatos. Arra kérték, hogy adja oda a pince kulcsát, mert szeretnének valamit kis időre elrejteni. Hogy mit, és hogy miért, arról nem beszéltek. Ő a rumliban nem ellenkezett, nem is gondolta át, hogy mit vállal.

Később pedig meg is feledkezett a dologról.

A pontos rejtekhelyet nem tudta megjelölni. Az egész pincét fel kellett ásnunk. De nem hiába. Fél méter mélyen egy jókora vaskazettát találtunk. benne öt kiló ékszeraranyat és egy maroknyi drágakövet.

Jegyzőkönyvezés után az asszonyt szabadlábra helyeztem. Szigorúan figyelmeztettem, hogy ha az ékszerek miatt keresné valaki, azonnal jelentkezzék nálam. Kioktattam, hogyan odázza el a pince kinyitását, hogy közben értesíteni tudjon.

Megértett és készségesen vállalta a feladatot.

Jóval később bejelentés érkezett a kerületi kapitányságra, hogy eltűnt egy lakó. A háború utáni roppant lakáshiányban sokan lesték, várták, hogy ki költözik vidékre, ki szökik Nyugatra, hogy azonnal lecsaphassanak a felszabaduló lakásra. A házmegbízott most is kérte az eltűnt személy lakásának feltörését. Két rendőr és két elöljárósági tisztviselő ment ki a helyszínre. Ők fedezték fel a szörnyű gyilkosságot.

Ilyen előzmények után álltam hát a szoba küszöbén: eléggé nagy szoba, szörnyű bűz, és oszló női hulla a padló közepén.

Nem mentem be mindjárt. Szereztem egy újságot, magam elé terítettem, s azon lépkedve vettem szemügyre a terepet, őrizve a tettes lábnyomát.

Felhúztam a redőnyt. A beáradó fényben még félelmetesebb látványt nyújtott a súlyos sebekkel teli holttest, az élethalál-harcban eltorzult arc.

Ablakot nyitottam, és a friss levegőtől némiképp magamhoz térve tüzetesen átvizsgáltam mindent.

Az asszony kettesben lehetett valakivel. Két tányér,

borosüveg, két pohár, összetört gramofon tanúsította, hogy házimulatság közben történhetett a gyilkosság. Sőt, később az orvosszakértő azt is megállapította, hogy a körülbelül két hete beállt halál előtt az asszony nemileg közösült.

A helyszín láttán gyanítottam, hogy az első ütés még az ágyban érhette a nőt. Ettől még nem vesztette el az eszméletét, s a küzdelem folytatódott. Erről árulkodott az ágy mellett felborult állólámpa. Az ágy alatt megtaláltam az összevérzett kristályvázát, a gyilkos ütőszerszámát. Egy méternyire az ágytól megalvadt vérfoltok jelezték a szoba közepéig tartó küzdelmet. Ott aztán halálos ütés érte az asszony koponyáját: koponyaalapi törést szenvedett.

De több lábnyomot találtam a kelleténél. A nő cipős és mezítlábas nyomain kívül különböző méretű férficipők nyomaira bukkantam. Ki lehet közülük a tettes!

Zakóról leszakadt gomb, egy csomag Extra cigaretta, a szekrények nyitva, a holmik szétdobálva — most már a jelentéktelenebbnek látszó jeleket is fel tudtam mérni.

A gyilkos a kincseket kereste?

Amiatt ölt?

Nyitott kérdések. A válasz bizony még hosszadalmas felderítést igényelt!

Nyomozócsoportunknak nem akadt olyan tagja, akinek ne lett volna egy-két javaslata a további nyomozásra, de Kárpáthy Pista elgondolása ígérkezett a legcélravezetőbbnek, s ezért aztán ő kapta benne a főszerepet.

A meggyilkolt asszony lakását a kerületi elöljáróság közreműködésével kiutaltattuk Pistának. Látványos beköltözést szerveztünk. Az összes régi bútorokat elszállíttattuk és vadonatújakat vittünk a helyére. Minden darabot úgy cipeltünk fel a második emeleti lakásba, hogy a lakótársak gyönyörködhessenek és irigykedhessenek. Persze mindenki kérdezősködött. Hol vettük? Mennyibe került? Ki az új lakó? Egyedül álló ember? Mi a foglalkozása? stb. stb.

Mi, akik mint Pista barátai segítettünk a cipekedésben, gondosan válaszolgattunk. Elhíreszteltük, hogy az új főbérlő a meggyilkolt asszony unokaöccse. Hirtelen gazdagodott meg. Egy csomó pénzt és ékszert örökölt. Abból vette a drága bútorokat is. A háborúban zászlós volt, emiatt kellemetlenségei is lehetnek, de mit számít az egy újgazdagnak! Állást csak a látszat kedvéért vállalt, az egyik budapesti szappangyár kereskedelmi ügynöke.

— Hát majd eladogatok egyet s mást az örökségből — magyarázta Pista nagypofával az esti lakásszentelőn a meghívott szomszédoknak. — Néhányszor megforgatom a pénzt. Az az élet, nem ám a kuli!... Nem, egyelőre nem maradok egyedül, egy barátom költözik hozzám. Nincs lakása, és olyan titkárféleként az ügyeimet fogja majd intézni... Hohó, az titok, hogy hol vannak az értékeim! Vigyázni kell manapság, nagyon kell vigyázni. Ki tudhatja, hol lopják meg az embert!...

A lakók azon nyomban befogadták Pistát, talán nem is azért, mert nagy pénzt szagoltak mögötte, hanem azért is, mert hogy olyan „jópofa".

*

Kárpáthy Pista és az őrszolgálattól melléje rendelt fiatal rendőr kifogástalan személyi okmányokkal felszerelve már egy hónapja lakott az új, pazarul berendezett lakásban, és már odáig merészkedtek, hogy nyíltan árulták a lakóknak az ékszereket, amelyekről csak mi tudtuk, hogy a nyilasholmik közül valók. Egyelőre azonban senki sem kapott a csalétek után. Pista persze nappal nemigen tartózkodott otthon, szappan-ügynökösködés helyett inkább fasisztákat üldözött. A „titkárja" viszont, amint az egy titkárhoz illik, gyakrabban otthon maradt.

A nyomozás mindazonáltal nem nagyon haladt előre. Bálint bácsi már ugratta is Pistát, hogy csak azért találta ki ezt az egész lakáscsapdát, hogy végre legyen egy kéglije, ahová barátnőit felviheti.

— Beköltözöm hozzád én is, főbérlő úr, úgyse esik bele a te összkomfortos vermedbe a gyilkos — ugratta Cserés is, annyira, hogy Pista már-már felhagyott volna az ötletével.

Az egyik szombat este azonban végre jelentette a titkárrendőr, hogy két gyanús férfi kereste Kárpáthy „urat", bizalmas üzleti ügyben. Éppen azért választották a szombat esti időpontot, mert feltételezték, hogy Kárpáthy úr olyankor otthon található.

Megéreztem, mi készül. Azonnal küldtem Pistát és a rendőrt, menjenek a lakásra, és nagyon vigyázzanak, mert biztosra veszem, hogy az éjszaka folyamán ismét megjelenik a két „ügyfél".

Este 11 után magam is „beköltöztem" a házfelügyelőhöz.

Pontosan éjfélkor jöttek. Busás borravalót adtak a néninek. Felmentek a lépcsőn. De még el sem tűntek a kanyarban, amikor újból csengettek a kapun. Ismét két férfi jött, mondván, hogy Kárpáthyhoz hivatalosak. Ők is egy marék pénzt adtak a házfelügyelőnek.

Hárman vagyunk négy ellen — ez villant át rajtam először. Aztán az is, hogy a négy férfi kinézéséből ítélve semmi jóra nem számíthatunk. Ezek banditák a javából, akik mindenre el vannak szánva.

Segítséget hívni már nincs idő. Mindenesetre megtiltottam a néninek, hogy bárkinek is kaput nyisson, míg mi fönt elintézzük a dolgunkat.

Siettem fel.

Örömmel vettem észre, hogy Pistának volt annyi esze, hogy a második pár után nem zárta kulcsra az ajtót. Csendesen belopakodtam az előszobába. Ide már kihallatszott a beszéd.

A legegyszerűbb az lenne, ha megvárnám őket, s amikor kifelé jönnek, egyenként elkapnám a banditákat. Ez azonban esetleg a bajtársaim életébe kerülhetne. Akármilyen ügyesek is Pistáék, a túlerővel szemben esélytelenek. Az egyetlen lehetőség tehát a váratlan beavatkozás.

De melyik legyen az a kellő lélektani pillanat?

— Uraim, sokan vannak. Fel a kezekkel! — hallottam Pista erélyes hangját.

Ez fór! Pista kezében pisztoly van. Remélem a „titkárjáéban" is!

Határoztam. Nagy erővel belöktem az ajtót.

— Senki ne forduljon hátra! — kiáltottam. — Aki mozdul, golyót kap! — És már ütöttem is a hozzám kartávolságnyira álló fickó tarkójára, úgy, hogy összecsuklott.

Pisztoly dörrent, kétszer is.

Az egyik bandita zsebből tüzelt. A „titkár" azonban azonnal viszonozta.

Pista és a tüzelő bandita elvágódott.

Ketten maradtunk kettő ellen. Lefegyvereztük őket, s máris kattant a bilincs mind a két delikvens csuklóján. Aztán megkötöztük a másik kettőt, akik a földön feküdtek, ki az ütéstől, ki a lövéstől.

Pistához ugrottunk, aki éppen megpróbált feltápászkodni, de erőnek erejével visszatartottuk. Óvatosan felhasítottam az ingét, s megnyugodtam. Nem vagyok szakember, de elég sebesülést láttam már, s nyomban meg tudtam állapítani, hogy ez nem lehet életveszélyes. Szívre célzott ugyan a bitang, de a közben mozduló Pistát szerencsére csak hónaljban érte a lövés.

*

A vizsgálatról nincs sok mondanivalóm. A lakáscsapda bevált. A négy nyilas az általunk keltett hírre érkezett. Akit leütöttem, az gyilkolta meg az asszonyt, amiért nem mondta meg, hová lett az elásott ékszeres kazetta. Mindegyiküknek sok volt a rovásán. Egy halálos és két életfogytiglan ítélet zárta le az ügyet. A negyedik bandita belehalt sérüléseibe. A „titkár" túlságosan jól célzott.

Pista egy hétig kórházban, két hétig szabadságon volt. Évek múltán büszkén mesélte el fiainak 1945-ös luxuslakásának történetét.

HATVANNAPOS KALAND

A nyomozótisztnek mindenhez értenie kell — egy kicsit.

Vegyész! (Nyergesújfalun szabotázs a Viscoza gyárban. Tudni kell, hogy vas, réz vagy bármilyen fém miképpen tehette tönkre a műselyemgyártás bonyolult folyamatát.)

Bőrgyógyász! (Tűz a csepeli fólia-üzemben. Égési nyomokról felismerni a gyújtogatót!)

Hajókonstruktőr! (Vontatók és uszályok elképzelhetetlen zugait átkutatni, hová rejthetik a Nyugatról becsempészett ellenforradalmi röpcédulákat!)

Matematikus! (Rejtjelezett kémjelentést megfejteni sifre-kulcs nélkül, az előforduló és ismétlődő betűk és számok alapján!)

Mert hogy jogász, kriminalista, pszichológus, politikus is egyben? — ez csak természetes!

Szinte vég nélkül sorolhatnám, hogy hány és hány helyen, hány és hány szakmában nyomoztam húsz esztendő alatt, s közben mi mindent kellett megtanulnom!

Mégis azt kell mondanom, hogy az a legnehezebb, amikor az embernek mást kell alakítania, mint ami. Amikor ki kell bújnia a saját bőréből, hogy feladatát végrehajthassa. Sokszor előállt ilyen helyzet szolgálatom alatt, mégis talán a legelsőre emlékszem legjobban. Még 1946 elején történt.

Egy gyanús személy múltját, jellemét, politikai beállítottságát, anyagi helyzetét, családi körülményeit, ismeretségi-körét stb. kellett kipuhatolnom. Pest környéki lakosról lévén szó, elhatároztam, hogy házaló mozgóárus leszek. Két kisbőröndöt teleraktam kölnivel, fogkefével, mosó-, mosdó- és borotvaszappannal, púderral, hajhálóval és bajuszkötővel, meg mindenfélével, volt ott még penge, cipőfűző meg kötszer is. Aztán nekivágtam Mátyásföldnek, árusítani.

Nagy kincseket vittem, ritka holmi volt akkor a piperecikk meg miegymás. Szívesen is fogadtak min-

denhol. De persze nemcsak a portékáimat kínáltam, nemcsak ígéreteket tettem, hogy milyen újabb hiánycikkekkel jelentkezem legközelebb, hanem én is kérdezősködtem, hogy kihez lenne még érdemes mennem.

Így aztán lassan megismertem szinte az egész Mátyásföldet, mert hiszen mindenkinek akadt valami mondanivalója a szomszédjáról. Ez, mondhatnám, afféle szociográfiai felmérés volt akkor.

A háziasszonyok különösen szívesen fecsegtek. Én pedig úgy forgattam a kérdéseket, hogy soha el ne sikkadjon, amit akarok, a nagy szózuhatagban.

Ma már könnyen mesélek róla, pedig ez kegyetlenül nehéz munka volt. Először is ízig-vérig valódi árussá kellett átvedlenem, ami nem kis színészi teljesítményt igényel. Aztán politizálnom kellett, de nem évtizedes kommunista meggyőződéssel, hanem éppen annak ellenére, a rendszert szidalmazva, hiszen főként az ellenséges érzelműeket kerestem fel.

Ám a „falusi munkától" hamarosan másfelé kellett orientálódnom, mert a szálak másfelé vezettek. És tévedtem, ha azt hittem, hogy a zsibárusi feladatnál nehezebbet már nem is kaphatok sohasem.

1946-ban már nem szivárogtak, hanem özönlöttek haza Nyugatról a kétes elemek. Az ekkorára már felállított szűrőtáborokban ugyan ellenőrizték a visszaérkezőket, és sokan nyomban le is lepleződtek: ám akiket jól felkészítettek odakint, akiket elláttak mindenféle igazoló iratokkal, azok nagy része megúszta a szűrést.

Mátyásföldi értesüléseim alapján hamarosan egy ilyen hazaszivárgott társaság nyomára bukkantunk az egyik budapesti nagyüzemben.

Szervezkednek-e? Készülnek-e valamire? Tettek-e már valamit eddig is? — ilyen és hasonló kérdéseket kaptam a központtól.

Haladéktalanul cselekednem kellett.

A kérdéses gyár üzemi bizottságának elnöke elintézte, hogy felvegyenek segédmunkásnak. Újra kezdhettem hát a színészkedést. Nem volt más megoldás.

Nevemet Huszárra változtattam. Új munkakönyvemet, bejelentőmet ennek megfelelően állíttattam ki. Önéletrajzomban „becsületesen" bevallottam ludovikás főhadnagyi múltamat. Majd részleteztem, hogy nyolc hónapot töltöttem a szovjet fronton, és csak sebesülésem miatt kerültem Pestre, az egyik kerületi kiegészítő parancsnokságra. Felesküdtem Szálasira. Buda védelme után a dunántúli páncélos csatában vettem részt. Innen kerültem Nyugatra. Hadifogságból visszajövet három hónapot internáló táborban töltöttem. Mivel polgári szakmám nincs, segédmunkásként szeretném kitanulni az esztergályos mesterséget . . .

Az üb-elnök személyesen kísért át az esztergaműhelybe. Már jó előre bemutatott mint átnevelendőt. A kommunista művezető aztán a szaktársak jelenlétében közölte is velem, hogy vége az aranycsillagomnak, vagy dolgozom rendesen, vagy páros lábbal seggbe rúg. Ha pedig ujjat húzok a demokráciával, visszaküld az internáló táborba. De tüstént!

Szótlanul hallgattam a kioktatást. Néhányan röhögtek, két-három szempár azonban mintha bátorítóan tekintett volna rám, az első számú átnevelendőre.

Kaptam egy seprűt meg egy vaslapátot, hogy az óriás karusszel-padról söprögessem a spént. Szót sem válthattam az emberekkel. A dög nagy gépen ömlött

a forgács. Verejtékeztem, a nyelvem lógott. Ezt jól kifogtam...

Csak az ebédszünetben fújhattam ki magam. Pödrött bajuszú, barna bőrű mokány-magyar telepedett mellém. Csámcsogva evett. Nem szólt, csak mustrált. Éreztem, hogy akar valamit, de csak vártam én is.

— Megkínálhatom, főhadnagy úr? — szólalt meg, amikor már befalta az ebédjét, s valami kapadohányból cigarettát sodort.

— Köszönöm a szívességét, köszönöm, el is fogadom.

Aztán kettesben, nagy csendben pöfékeltünk egymás mellett.

— Honnan gondolja, hogy én főhadnagy vagyok? — kérdeztem nagysokára az emberemtől.

— Az irodán hallottam, meg aztán mondják itt a szakik. De csak nem tetszik neheztelni, amiért főhadnagynak tisztelem?

— Nem, nem!... Bár megmondom őszintén, jobb szeretném, ha Huszárnak szólítana. Untig elég kellemetlenségem volt már. Minek azt mindenkinek az orrára kötni, hogy én ki vagyok, mi vagyok, vagyis hát voltam? Nem mintha félnék „ezektől"... — mondtam gúnyosan.

— Vagyunk itt páran igaz magyarok, összetartók, szívesen segítünk magának, ha... úgy gondolja... — mondta a mokány-magyar, de még mindig puhatolódzón, mint aki még mindig nem biztos a dolgában.

— Mire gondol, miben kellene nekem segíteni?

— Hát épp elég méltatlan ez a munka főhadna... Huszár úrhoz. Ha akarja, kis idő múlva átpasszoltathatjuk jobb helyre. Mondom, vagyunk itt páran...

— Tudja mit, azt nem is bánnám!... És mondja...

— Kerekes... Kerekes Attila, őrmester, alázatosan jelentem főhadnagy úrnak.

— Ugyan, ne tréfálion, nem vagyunk laktanyában... No és mondja, Kerekes úr, *többen* vannak itt az *urak?*

— Többen, és biztosíthatom, válogatott társaság.

— Jó, jó. Ezt nagyon kellemes tudni. És *kegyed* hol szolgált?

— A tényleges időmet Székesfehérváron töltöttem. Onnan szakaszvezetőként kerültem Jutasra, majd 1943-ban őrmesterként a frontra. Huszonegy hónapot gyúrtam le, egyszer sebesültem. A kiseziistöt Horthy Miklós kormányzó úr őfőméltósága tűzte a mellemre... — mondta Kerekes büszkén, de szinte súgva.

— Nos ez derék, Kerekes úr, látom, bízhatok magában...

*

Kerekes néhány napi kóstolgatás után aztán közölte velem, hogy szeretne bemutatni a hátsó gyalupadon dolgozó százados úrnak.

A találkozón természetesen megjelentem, és hamarosan másokkal is összehoztak. Egy nagy rabomobil kicsinek bizonyult volna a megismert kétes elemek begyűjtésére. Volt itt mindenféle. Találkoztam egy nyilas festőművésszel, aki kilenc hónapos internálás után lett segédmunkás, majd átképzéssel esztergályos. Megismerkedtem egy 40 év körüli tipikusan munkás külsejű és modorú emberrel, aki valójában a régi rendőrség detektívje volt, s csak munkássá maszkírozta magát. Katonatisztekből akár egy rajt

lehetett volna szervezni, altisztekből pedig talán egy szakaszra való is kitelt volna.

Persze mindegyikük gondosan titkolta múltját. A valódi munkások nem is sejtették, kik élnek körülöttük. Az urak csak egymás közt érintkeztek, s most legnagyobb feladatuknak azt tartották, hogy engem jól megdolgozzanak, s megnyerjenek az „ügynek".

Bizony roppant nehéz idegmunka volt számomra nap mint nap horthysta főhadnagyként urazni a munkásruhába bújt horthystákat és nyilasokat, stratégiai szakkérdéseken vitatkozni velük, hogy mi lett volna például, ha vitéz Jány Gusztáv a Donnál többet törődik a balszárnnyal; nehéz volt elkeseredetten a múlt nosztalgiájában élni, és mindenkit szidni-gyalázni, aki a demokráciáért tesz valamit.

Ám ez még csak hagyján, mert ez kizárólag rajtam állt, és alakítottam legjobb tudásom szerint. Reakciós vicceket meséltem, s bizakodtam az amerikaiakban, akik majdcsak felszabadítanak bennünket.

Egy másfajta izgalmat azonban sokkal nehezebben viseltem el. Félő volt ugyanis, hogy ha valakinek eszébe jut utána nézni tiszti múltamnak, menten lebukom. Csak a háború okozta adminisztrációs zűrzavar és az emberek szétszóródása jelentett némi védelmet. No meg a tiszturak nemigen mertek kibújni csigaházukból, hogy nyomozzanak utánam. Tetézte azonban a bajt az is, hogy állandó témájuk volt a hadifogság, én viszont se Keleten, se Nyugaton nem jártam, csak az önéletrajzomban szerepelt a Salzburg melletti láger. S persze nekem is beszélnem kellett odakinti viszontagságaimról. Helységnevekkel dobálóztam, a táj szépségeit ecseteltem, meg a bombakárokról sopánkodtam, anélkül, hogy valóban ott jár-

tam volna. Ismereteimet a kihallgatások során szereztem, amikor az őrizetesek Nyugaton viselt dolgait vizsgáltam. Szerencsém volt, annál is inkább, mert a hazai reakciósoknak 1945—46-ban még nem volt elég tapasztalatuk az illegális tevékenységhez, a titkos szervezkedéshez. Két évvel később ugyanilyen kalandos vállalkozás esetén 24 óra alatt lelepleződtem volna, esetleg golyóval a hátamban.

Mindenesetre a gyári felderítést szerencsésen megúsztam. Idegeim alaposan megviselődtek ugyan, de a feladatot hatvan nap alatt eredményesen végrehajtottam.

A horthysta tisztek és altisztek összeesküvést szőttek az új rend megbuktatására, a régi rend visszaállítására. Titkos összejöveteleiken kidolgozták politikai platformjukat, mely szerint az államforma továbbra is a király nélküli királyság maradt volna, csak Horthy helyett egy aktív tábornokra gondoltak. A miniszteri tárcák közül is a legfontosabbakat, mint a hadügy, a belügy, a külügy, csak katonák tölthették volna be.

A hatalomátvételt illegális katonacsoportok megszervezésével, adott esetre való felfegyverzésével és lélektani összefogásával akarták előkészíteni. Az önmagát „Fehér Szekfűnek" nevező gyári társaság legfontosabb tennivalójának tartotta, hogy érintkezést keressen az országszerte spontán szervezkedő horthysta tisztekkel, nyilasokkal. De külső kapcsolatot is akartak teremteni, mégpedig úgy, hogy valamelyikük Nyugatra szökik és tárgyal az amerikaiakkal.

A tervezgetés mellett praktikusan annyit tettek, hogy elhagyott fegyvereket gyűjtöttek össze, és fokozatosan növelték a szervezkedés hatósugarát. Bevontak persze engem is. Akkor a törzslétszám 13 fő volt, és a százados kijelentette, hogy vezérkarnak elegen vagyunk ennyien. A továbbiakban nekem is az lett volna a feladatom, hogy megbízható egyénekből szervezzem meg a csoportomat.

Erre azonban már nem került sor.

Államellenes szervezkedés, fegyverrejtegetés és demokráciaellenes izgatás bűntettében hamarosan bíróság elé került az egész „katonabanda".

Illetve egy fő, bizonyos Huszár Károly főhadnagy, a felelősségre vonás elől megszökött.

ZÁRSZÓ

Kovács János nyugalmazott rendőrnyomozó alezredes több kötetre valót mesélt nekem húsz év politikai bűnügyeiből. Az újságíró riporter persze nem elégedhet meg csupán a kérdésfeltevéssel, hanem rendszereznie, súlyoznia is kell az anyagot. Jobb ötletem nem lévén, én a legkézenfekvőbbet, az időrendi sorrendet választottam. De még csak az első esztendő anyagának feldolgozásáig jutottam el, sok-sok szelektálással, s íme mégis teljes könyvre való kerekedett ki belőle. Egyébként is azt hiszem, hogy a legkevésbé ismert periódus éppen az 1945 elejétől 1946 késő tavaszáig terjedő „hőskor".

A korabeli sajtó 1945-ben még elnézően írt az új rendőrség gyengéiről, mert tudta, hogy a kezdet nehézségeivel küszködik. 1946-ban azonban már szigorúbb volt a mérce, kritikusabb a hang, és nem egy cikk követelt gyorsabb, eredményesebb, képzettebb és szakszerűbb rendőrséget. Akkor már működtek a rendőriskolák és a különféle tanfolyamok.

A „hőskorban" Kovács Jánosnak még nem volt érettségije. 1948-ban tette le a gimnáziumi érettségi vizsgát, majd ősz fejjel, 1954-ben fejezte be jogi tanulmányait.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy mondjuk, 1955-ös vagy 1959-es élményei ne lennének érdekesek és izgalmasak. De talán nem fogtam mellé, amikor az első harcok történeteiből állítottam össze ezt a füzért. Talán sor kerülhet még a többire is.

Most sem telik el hét, hogy ne találkoznék Kovács alezredes elvtárssal, s mire megfő és elfogy egy feketekávé — én egy történettel mindig gazdagabb vagyok.

Legutóbb, amikor a könyv megjelenéséről beszélgettünk, Kovács elvtárs a lelkemre kötötte, hogy feltétlenül említsem meg a következőket: Elbeszélései nem hivatottak összefoglalni rendőrségünk történetét. Ő mindenekelőtt személyes élményeit mesélte el. Joggal hiányolhatják az idősebb olvasók, hogy ez is, meg az is megtörtént annak idején, mégsincs a kötetben. Ő azonban nem törekedett, nem is törekedhetett valamiféle teljességre. (Ehhez hozzáteszem, hogy én, a riporter is húztam az anyagból, kihagytam például a mecseki papi szervezkedés történetét, amelyet nemrég láthatott a közönség tv-film formájában.) S arra is figyelmeztetett Kovács elvtárs, hogy az emberi emlékezet nem csalhatatlan, ennyi idő múltán bizony megtréfálhatja a gazdáját, s ezért egyetlen olvasó se tekintse hivatalos dokumentumnak a leírtakat. (Megint hozzáteszem ehhez, hogy jó magam a helyszíneket és a neveket néhol megváltoztattam.) S végül Kovács elvtárs arra kért még, hogy tolmácsoljam az olvasóknak: ne tekintsék őt mesterdetektívnek! Csodákat sosem tett. Mindig a testület egyesült erejének volt köszönhető a siker. A jó kollektíva segítségét most utólag is köszöni.

TARTALOM

Radványi Dezső újságíró, a Foto Háber című film és több bűnügyi tárgyú rádiójáték szerzője, megkérte Kovács János nyugállományba vonuló rendőralezredest, hogy mesélje el húszesztendei nyomozói működésének legérdekesebb, legizgalmasabb, legemlékezetesebb eseményeit. Az alezredes elvtárs készségesen teljesítette a kérést, és egymás után mesélte az önmagukban is kerekded bűnügyi történeteket, amelyeknek az idősebbek számára mementóul, a fiatalabbak számára tanulságul szolgáló első füzérét – az 1945–46-os esztendőről, a háborús, nép- és államellenes bűnösök felkutatásáról és ártalmatlanná tételéről szóló részét – ezúton nyújtjuk át az olvasóknak.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

· Ft

RADVÁNYI DEZSŐ · IDÉZÉS BŰNÜGYBEN

RADVÁNYI DEZSŐ

IDÉZÉS BŰNÜGYBEN

